

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Pángyánszky Ágnes – Korányi András \ Az evangélikus lelkési szolgálat és a lelkészképzés útkeresése
Adottságok, lehetőségek, kihívások

Steve Kenner – Dirk Lange \ Az iskola mint a demokrácia tanulásának színtere

Johann Gyula \ Isten jelenléte az összeszűkülő időben. Avagy óda a lemetszett és a megmaradó szőlővesszők
életkilátásaihoz pandémia idején (Jn 15,2)

Németh Kitti \ A bűn: kiveszőben lévő fogalom?

Gáncs Péter \ Miért vagyok még lelkész? On-line kerekasztal-beszélgetés egy provokatív könyv kapcsán

Kedves Olvasó!

*Az evangélikus lelkészi szolgálat és a lelkészképzés útke-
resése* című tanulmány az Evangélikus Hittudományi
Egyetem teológus-lelkész szakának hatodéves képzését
mutatja be. A lelkészi életpálya történelmi sokszínűsége
és a kontextuális kihívásokat értékelő (I.) fejezetet
Korányi András professzor, az EHE teológus-lelkész
szakának szakfelelőse, a hatodéves képzést és az eh-
hez kapcsolódó kutatás eredményeit ismertető (II–III.)
rész pedig Pángyánszky Ágnes adjunktus, a gyakor-
lati intézet vezetője írta. Munkájukban arra keresnek
választ, hogy a hazai adottságok között milyen lehető-
ségek nyílnak a lelkészi hivatás szakmailag színvonalas
és Krisztus ügyéért elkötelezett betöltésére.

Steve Kenner és Dirk Lange *Az iskola mint a de-
mokrácia tanulmányának színtere* című pedagógiai ta-
nulmánya a demokráciatanítás hangsúlyait és felté-
teleit kutatja. Vajon eleget tud-e tenni az iskola ennek
a komplex feladatnak, és képes-e mozgásteret bizto-
sítani ahhoz, hogy a demokrácia tanulmányának színtere
legyen? Milyen cselekvési területtel, milyen feltéte-
lekkel és kihívásokkal szembesül az iskola a demok-
ráciatanítás színtereként? Ilyen és hasonló jelentőségű
kérdésekkel foglalkoznak a szerzők dolgozatukban.

A 2020-as pandémia kapcsán írt munkájában Jo-
hann Gyula megállapítja: „Mondhatnánk akár, hogy
a félelem nagy, motiváló erő lehet a »még rosszabb«
helyzetek elkerülésében, mégis a beszűkült, krízises
időszakokban a hatása fokozottan összetett, sokol-
dalú, kiszámíthatatlan. Az egyénre gyakorolt állan-
dó nyomásával folyamatos hatást gyakorol a szemé-
lyes viszonzszintekre, az interperszonális kapcsola-
tokra, a szinte teljesen megbénult közösségi életre.”
Hogyan segíthet az énerő és az istenkapcsolat a ben-
nünket ért negatív hatások sikeres megküzdésében?

Az igehirdetési előkészítők *vízkereszt ünnepe után
második vasárnapig* ötvened vasárnapig segítik az ige-
hirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Januári számunk szerzői

Benkóczy Péter lelkész – Budapest

Darvas Anikó lelkész – Budapest

Gáncs Péter nyugalmazott püspök – Budapest

Johann Gyula lelkész, intézetvezető – Budapest

Kalincsak Balázné Varga Katalin lelkész – Nemescsó

Kasza Gábor lelkész – Györköny

Keczkó Pál esperes – Budapest

Khaled A. László metodista szuperintendens – Budapest
Kenner, Steve, az Institut für Didaktik der Demokratie tudo-
mányos munkatársa – Hannover (Németország)

Korányi András püspökhelyettes, egyetemi tanár – Budapest
Lange, Dirk, az Institut für Didaktik der Demokratie tudományos
főmunkatársa, egyetemi tanár – Hannover (Németország)

Lázár Zsolt esperes – Szarvas

Németh Kitti iskolalelkész – Boba

Nobik Erzsébet nyugalmazott lelkész – Szarvas

Pángyánszky Ágnes egyetemi adjunktus, intézetvezető
– Budapest

Zsugyel János szakközgazdász – Budapest

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050

E-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Úllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 12 000 Ft; fél évre: 6000 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 7900 Ft; fél évre: 3950 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft.

www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821

2 1 1 3 3 2 8 2 1 1 2 1 0 1 4

Bárcsak jó napokat látnánk

Zsolt 4,7

■ KECZKÓ PÁL

Sok metrókijáratnál található fotófülke, amelyben igazolványképet lehet készíteni pár pillanat alatt. A masina megfelelő időközönként több képet is készít, és kiválaszthatjuk, ezek közül melyiket vagy melyeket szeretnénk nyomtatott formában magunkkal vinni. Néhány pillanat választja el ezeket a fotókat, mégis annyiféle érzés, hangulat tükröződhet vissza róluk: ijedtség, fáradtság, nyüzötségek, erőltetett mosoly, komolyság, de a vidámság, a mosoly ezernyi árnyalata is ott található rajtuk.

Tudom, ezek a készülékek lassan elveszítik eredeti funkciójukat; talán mára örömteli baráti pillanatok, vicces sorozatok megörökítése gyakrabban történik ezeken a helyeken, mint igazolványképeké. A 2021. év indulásakor mégis ott van bennem a kérdés, hogy annak egy-egy felvillanó pillanatában vajon milyen érzések, milyen gesztusok kísérik majd az új évet. Inkább vidám vagy inkább gondterhelt arcunk lesz a képzeletbeli fotókon, vajon inkább a mosoly vagy a könnyek fogják azokat meghatározni?

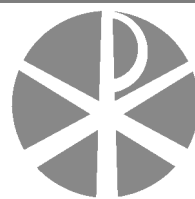
„Bárcsak jó napokat látnánk, és ránk ragyogna orcád világozása, Urunk!” A zsolttáros szava, vágya, óhaja bármelyikünk szájából elhangozhatna, sőt biztos vagyok benne, hogy számos beszélgetéskor vagy éppen búcsúzás alkalmával meg is fogalmaztunk valami hasonlót. Múljkék már el az átok, a betegség, a korlátozás, a félelem, s újra vegye át a hatalmat bennünk, körülöttünk, ebben a világban az áldás, a szabadság, az emberi kapcsolatok megélése, a biztonság érzése. Isten orcájának a világozása, az élet ragyogása, az ő jelenléte tegye széppé napjainkat!

De január hónapjának az igéje még valamit a szívünkre helyez: a felsorolást, amelyet a jövőbeni felvillanó képek alkotnak, egészen bizonyosan ki kell egészíteni behunyt szemű, Isten jelenlétében békességre találó vagy azt kereső arcokkal. A személyes elcsendesedéssel, a belső szoba titkos, személyes pillanataival, amikor a bennünk lévő érzések, az örömegek és kihívások kiformalódnak az arcunkon. Kimondhatjuk, elé rakhatjuk, az ő megszentelő jelenlétében vizsgálhatjuk őket, s ez hatalmas ajándék, lehetőség, erő és békeség forrása a számunkra.

Nemcsak a bibliai példák, az Isten elé leboruló imádságos életű szereplők példája indít bennünket arra, hogy életünkben fontos, kiemelt helye legyen az imádságnak. Hívó emberként ugyanezt erősítik bennünk azok a kutatások, tanácsok, amelyek a mostani járványhelyzet kapcsán többszörösen aláhúzzák, kiemelik a rítusok fontosságát az életünkben. Kell, hogy legyen egy biztonságot nyújtó, az otthonosság érzetét adó, az újra és újra visszatérés lehetőségét adó alkalma az életünknek. A bizonytalanság, a kontrollvesztés, a kiszolgáltatottság, az ismeretlentől való félelem érzései közepette szükségünk van arra a helyre – legyen az valóságos vagy lelki –, ahol ezekkel szembe tudunk nézni, el tudjuk hordozni ezeket.

A 4. zsolttárt olvasva annyi érzés, lelkiállapot tárul fel előttünk. „Szorult helyzetemből adj nekem kiutat, könyörülj rajtam, hallgasd meg imámat” – olvassuk az első mondatok között. Utána Dávid ellenségeit hívja képzeletbeli vitába: Isten előtt mondja ki, mit gondol róluk, miben áll a konfliktusa velük, mi az, amit sérelmez. A feszültségek terhei után egyszerre csak a hitvallás szavai következnek. Micsoda átalakulás, micsoda változás: „Tudjátok meg, hogy az Úr csodákat tesz hívével! Meghallgat az Úr, ha hozzá kiáltok!” Mintha magát is emlékeztetné, mintha a hitvallás szavai saját maga és érzései számára is útmutatást jelentenének. De megjelenik a kérés, a vágy is ebben az imádságban, amely január hónapjának útmutatói igéje: „Sokan mondják: Bár jó napokat látnánk, és ránk ragyogna orcád világozása, Urunk!” (Zsolt 4,7) S végül az Úrhoz kiáltás feszültségteljes kiindulópontjából, megannyi váltáson, állapoton keresztül megéli, átéli a zsolttáros a meghallgatás, a lélemben hozzá való megérkezés csodálatos pillanatát: „Békében fekszem le, és el is alszom, mert csak te adod meg, Uram, hogy biztonságban élhessek!”

Nem tudjuk, hogy mit hoz az előttünk álló év, hogy a képzeletbeli fotók milyen érzéseket örökítenek meg. Az azonban biztos, hogy az imádság áldása, lehetősége nyitott számunkra. Jézus Krisztus által Isten megváltott gyermekei lehetünk, megérkezhetünk az ő békességébe.

Az evangélikus lelkészi szolgálat és a lelkészképzés útkeresése*

Adottságok, lehetőségek, kihívások

■ PÁNGYÁNSZKY ÁGNES – KORÁNYI ANDRÁS

A lelkészi életpálya újragondolása

Hogyan jutottunk el a lelkészi életpálya mai kihívásaihoz?

A magyarországi evangélikusság teológiai, lelkiségi és szervezeti kialakulását jelentősen meghatározta Magyarország viharos történelme az elmúlt ötszáz év során. A németországi reformáció szinte azonnal elérte Magyarországot, első körben az itt élő németeket, de igen hamar a népesség többi részét is. A 16. század második felében a lakosság kétharmadát-háromnegyedét kitevő protestantizmus kezdetben a királyi udvarban, majd a nemesség és a humanisták körében talált erős támogatásra, szellemi-lelki erejét pedig a wittenbergi ösztöndíjas diákok adták. A protestáns felekezetiesség az ország egyes régióiban ugyan jelentős különbségeket mutatott, de végső soron csupán 1610-ben zárult le az evangélikusság és a reformátusság határozott különválásával.

Az 1526-os oszmán invázió után a magyar államiság megszűnt – szuverenitásának a helyreállítása 1920-ban, majd az 1944 után bekövetkezett kettős megszállást és diktatúrát követően 1990-ben történt meg. A 16–17. században kialakuló evangélikus egyházszervezeti modellek jelentősen különböztek egymástól a három részre szakított ország – az oszmánok uralta középső országrész, a katoli-

kus Habsburgok alá vetett nyugati és északi területek, valamint a formálisan autonóm Erdélyi Fejedelemség – politikailag és vallásilag is teljesen eltérő egységei között. A töröktől való szabadulás után a 17–19. században a bécsi udvar gyakran véres és mindvégig következetes elnyomó valláspolitikája sújtotta a protestánsokat, amely létükben fenyegette nemcsak a lelkészeket, de a gyülekezeteket is.

Ezek a történelmi viharok a lelkészi szolgálat tekintetében azt hozták magukkal, hogy a szétszabdalt országban a 17. század első feléig egyáltalán nem működhetett egyetemi képzés, ezért az alapfokú képzettségénél többre vágyó prédikátoroknak, tanítóknak és humanista tudósoknak a térség más egyetemein volt csak lehetőségük magasabb teológiai fokozatszerzésre – elsősorban németországi, lengyel és itáliai egyetemeken. A lelképásztori egzisztencia teljes kiszolgáltatottságot jelentett: Erdélyben támogatott, az oszmán megszállás alatt megtűrt, a Habsburgok uralta vidékeken pedig tiltott státuszban. Magyarországi összefüggésben – részben a politikai realitások, részben Luther és Melancthon kettős wittenbergi hatása következtében – a lelkészi és az iskolai rektori munka sok esetben csereszabatos volt (vö. KORÁNYI 2019, 297–299. o.). A Habsburgok 18. században kezdődő egyeduralma idején aztán, amikor a lelkészi szolgálat eltiltása gyakori jelenség lett, legtöbbször az evangélikus iskolák és tanítók mentették át a gyülekezeteket a nehéz időkön.

Az ordinációt ilyen körülmények között is gyakorolták a reformáció idejétől kezdve folyamatosan. Az egyházi struktúra mindazonáltal folyamatos változáson ment keresztül az elmúlt fél évezredben: a regionális hangsúlyok mellett a török idők utáni újraszervezés következtében az ország s vele az evangélikus egyház is soknemzetiségű – magyar, német, szlovák és vend – közösséggé vált. Ez a soknemzetiségű örökség mindmáig az egyik meghatá-

* Az Evangélikus Hittudományi Egyetem teológus-lelkész szakának hatodéves képzését bemutató tanulmány a loccumi Predigerseminar fennállásának kétszázadik évfordulójára kiadott kötet számára készült. A lelkészi életpálya történelmi bemutatását és a kontextuális kihívásokat bemutató (I.) fejezetet Korányi András professzor, az EHE teológus-lelkész szakának szakfelelőse, a hatodéves képzést és az ehhez kapcsolódó kutatást bemutató (II–III.) részt pedig Pángyánszky Ágnes adjunktus, a gyakorlati intézet vezetője írta.

rozó eleme a lelkészi szolgálatvégzésnek. Regionálisan itt-ott feltűnt a püspöki tisztség jelenléte, egységesen azonban csak a 18. század elejétől kezdve találkozhatunk vele, míg az egyházi adminisztratív központ kialakítása csupán az elmúlt száz évben és több lépésben ment végbe. Főiskolai szintű képzés 1892-ben indulhatott, míg a teljes – mai terminológiánk szerint háromciklusú – teológiai és lelkész-képzés kialakítására csak 1923-ban nyílt lehetőség, amely mindmáig megőrizte vegyes, egyszerre akadémiai és egyházi intézményi jellegét.

Mindezen sajátosságok vázlatos ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy az evangélikus lelkészi életpálya mai újrarendelésének tekintetében megértsük azt az elsősorban gyülekezeti szintről, alulról építkező megközelítést, amely minden gondolkodás kiindulási pontja, s amelynek történelmi hagyományai ma is erősen meghatározzák a lelkészi szolgálatvégzés elvárásrendszerét.

Az 1990-es rendszerváltozás után végbement mélyreható folyamatok megváltoztatták az evangélikus egyház és a lelkészi szolgálat kereteit is. A szabad vallásgyakorlás, az egyházi szolgálatvégzés és a lelkészképzés részévé vált az alkotmányos alapú állami és társadalmi rendnek. A lelkészi hivatás iránt az 1990-es években robbanásszerűen megnőtt az érdeklődés, a lelkészi kar létszáma megduplázódott. A lelkészi szolgálatvégzés alapvetően megmaradt ugyan a gyülekezeti keretek között, emellett viszont megszerveződtek új státuszok az oktatási-nevelési és a diakóniai intézményekben, valamint speciális szolgálati helyeken (pl. tábori és repülőtéri lelkészség, börtön- és kórházlelkészi feladatok stb.). Jelentős számban megnőtt a teológiai területen doktori képzésben részt vevők száma is. Az Evangélikus Hittudományi Egyetemen a hagyományosan egy, teológus-lelkész szakos profil jelentősen kibővült: a hittanárak és hitoktatók, kántorok, diakóniai szakemberek képzési programjai mellett jelentős lett a szakmai továbbképzések és népfőiskolai jellegű ismeretterjesztő kurzusok megszervezése is. Ezzel az egyházi szolgálatvégzés spektruma soha nem látott mértékben kibővült. Ezt érzékelve az intézmény jelentős proaktív lépésre határozta el magát, amikor a teológiai képzés tíz félévét követően két féléves gyülekezeti gyakorlati képzést vezetett be a lelkészképzésben (vö. SZABÓ 2017, 179–182. o.).

Mire készül ma, aki evangélikus lelkészi szolgálatra készül Magyarországon?

Az első támpontot az kínálja, ha megvizsgáljuk a megszólítás, az elhívás jellemző terepeit. A szocialista diktatúra idején nagyrészt még a lelkészcsaládok belső körei, valamint a ritka kivételként engedélyezett ifjúsági táborok jelentették az utánpótlás legfontosabb forrásait. A rendszerváltozással ez még intenzívebbé vált, s egy sokkal szélesebb merítésű, létszámában ugrásszerűen megnövekedett hullám érte el

a lelkészképzést. Ezt követően az egyházi iskolák újranyitásával születtek meg erős utánpótlási bázisok. Ez a vegyes háttér, amely a gyülekezeti életből, a lelkészcsaládokból és az iskolai hitoktatásból nő ki, mindmáig töretlenül jellemző – azzal a megjegyzéssel, hogy az elmúlt években jelentős számbeli visszaesés tapasztalható a korábbiakhoz képest a teológiai és hitéleti képzésekre jelentkezők számában.

Ez a tapasztalat tükrözi a lelkészi szolgálat megítélésének mai kettősségét is. Miközben a belső egyházi körökben a lelkészek megbecsültsége növekedett, és beilleszkedett a növekvő számú nem lelkész munkatársak körébe, addig a hivatás külső társadalmi megítélése folyamatosan csökkent, a pályaválasztásnál egyre kevesebbek számára vonzó távlat. Az evangélikus egyház térvesztése együtt halad a nyugati társadalmakra általában jellemző szekularizációval, arányaiban pedig azonos az összes felekezettel érintő tendenciával: 2001 és 2011 között 30%-kal csökkent a magukat valamely felekezethez tartozónak vallók, így az evangélikusok aránya is. Végeredményben az evangélikusság jelenleg a magyar társadalom kb. 2,5%-át teszi ki, így tehát hagyományos beágyazottságú történelmi felekezeti hagyományos kulturális, szociális és infrastrukturális pozíciói ellenére is alapvetően kisebbségi létben él.

A lelkészi életpályára készülést támogatja az a megőrzött sajátosság, hogy a hagyományos akadémiai teológiai képzés nem válik el élesen az egyházi szolgálatvégzéstől, és a standardizált és akkreditált elméleti tartalmak mellett folyamatos az egyházi szolgálattal való megismerkedés a sokrétű gyakorlatrendszeren keresztül. Ugyancsak mérhető erősödést hozott a képzés tartalmában a nemzetközi ösztöndíjas és csereprogramokban való tömeges részvételi lehetőség. Egyre meghatározóbb felismeréssé vált az is, hogy a lelkészi életpályára való felkészülés nem csupán képzési kérdés, hanem mentális és hivatásgondozási feladat is, amely az egyetemi képzést követően folytatódik a diplomás pályakövető rendszer keretei között – vagy megfordítva, az ordináló egyház szemszögéből nézve, a teológiai képzés időszaka nemcsak megelőzi, hanem megalapozza a lelkészi munkavégzés egyházban töltött éveit.

A magyarországi evangélikus realitások között hangsúlyos szempont, hogy szem előtt tartásuk az evangélikus lelkészi munkavégzésnek a kezdetektől mindmáig igen összetett spektrumát. A gyülekezeti lelkész többnyire csak önkéntes munkatársak segítségével számolhat a helyi adottságoknak megfelelően, vagyis kisebb-nagyobb mértékben. Fizetett alkalmazottak munkájára csak ritkán, nagyobb gyülekezetek esetében van lehetőség. Speciális feladatot jelent, hogy a magyar kormányzat 2013-ban bevezette az első nyolc évfolyamos alapfokú oktatásban a kötelezően választható hittan- vagy etikaoktatást, amelynek szakmai ellátása az egyházak kötelezettsége. Ennek a jelentős munkaterületnek az ellátása nem kis részben a lelkészek feladatai között jelenik meg.

A lelkeszi életpályamodell (LÉM)

A Magyarországi Evangélikus Egyház az 1990 óta végbe ment negyedszázados átalakulás nyomán a lelkeszi életpálya összefüggéseit átfogó elemzésnek vetette alá, és fokozatos bevezetéssel a fenntarthatóságot szem előtt tartó, egységes életpályamodell bevezetését határozta el 2019. január 1-jével. Ennek a komplex szabályozásnak három alappillére van.

Az első pillér a szakmai továbbképzési rendszer. A teljes aktív lelkeszi szolgálat ideje alatt ötéves ciklusokban egy több elemből álló teljesítési kötelezettségnek kell eleget tenni. Egy ciklusban kötelező elvégezni a lelkeszek továbbképzésére létrehozott Lelkeszakadémia legalább két kurzusát. A bevezetés utáni első ciklusban ebből az egyik alkalom a vezetés elméletével és gyakorlatával való kurzus-szintű foglalkozás. Emellett jelentős arányban kell igazolni az egyházmegyei szintű lelkeszi munkaközösségek ülésein, az egyházkerületi szintű lelkeszi munkaévkezdő konferenciákon, valamint az országos lelkeszkonferenciákon való részvételt, amelyek mindegyike tartalmaz elméleti és gyakorlati teológiai szakmai előadásokat és programokat.

A második pillér az életkor alapú egységes illetménytábla bevezetése. Ez jelentős változás a lelkeszi pálya korábbi szabályozásához képest, amelyben a gyülekezeti lelkeszeket a helyi egyházközség, a többi lelkeszt pedig az alkalmazást biztosító intézmény vagy a kiküldő egyházi hatóság az éppen aktuális lehetőségekhez és megállapodásokhoz képest egyedileg bérezte. A lelkeszi illetmények között ennek következtében az utóbbi időben már tízszeres eltéréseket lehetett megfigyelni lényegében azonos besorolású lelkeszek összevetésében is. A lelkeszi bértábla 2019. januárjától ötvenkénti életkori sávózással egységesen állapít meg minden lelkeszi státuszban levőre tekintettel egy bérezési minimumot. Amennyiben az alkalmazó nem tudja ennek fedezetét biztosítani, úgy igényelheti a hiányzó különbözetet az országos egyháztól. Az egységes minimálbér-táblázat jelentősen csökkentette a szociális kiszolgáltatottságot, az egyenlőtlen bérezésből eredő igazságtalanságot. Jelentős hatása abban is mérhető, hogy az elmúlt tíz évben Magyarországon kormányzati intézkedésekkel végrehajtott, jelentős nagyságrendű ágazati béremelések következtében versenyképtelenné vált lelkeszi béreket legalább közelíteni lehet például a pedagógusok bérszínvonalához.

A modell harmadik pillére a visszajelző és egyéni támogató rendszer. A lelkeszi hivatást gyakorlók sok szempontból veszélyeztetett testi-lelki egészsége szempontjait kötelező és opcionális elemekkel támogatja az ugyancsak ötéves ciklusban működtetett és adminisztrált program. A jelzőrendszer kötelező eleme az évente az esperessel – illetve illetékes egyházi előljárával – folytatandó önértékelő reflektív beszélgetés, valamint a ciklus során legalább egy alkalommal csoportos szupervízióban való részvétel.

Emellett szabadon igénybe vehető az egyház által szervezett éves átfogó egészségügyi szűrővizsgálat, speciális segítő beszélgetések szakmai és magánéleti területen egyaránt.

A lelkeszi életpályamodell felépítményében és a lelkeszi továbbképzésben jelentős szerepet vállal az Evangélikus Hittudományi Egyetem is. A támogató és jelzőrendszer megalapozása már az egyetemi tanulmányok alatt elkezdődik, és jelentős hangsúlyt kap a hatodéves képzés gyülekezeti gyakorlati ideje alatt mind a képzésvezető oktatók, mind speciális mentálhigiénés szakemberek részvételével.

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem hatodéves képzése és a lelkeszi életpálya

A ma már évtizedes tapasztalatra visszatekintő, két féléves gyülekezeti gyakorlati képzés az Evangélikus Hittudományi Egyetem számára szerves kapcsolatot kínál a lelkeszi életpálya modelljének megújítására irányuló egyházi tervezésben.

A hivatásgondozás már a rekrutáció fázisában elkezdődik, hiszen az egyházi s ezen belül a lelkeszi szolgálatra való elhívás biblikus-teológiai, közösségi és kommunikációs kultúrája eredményezheti a hívás elfogadásának vagy elutasításának a döntését. Az egyházi egyetemi státusz lehetővé teszi a hivatás tisztázásának és gondozásának hosszabb távú folyamatát. A gyülekezetben töltött gyakorlati évek a teljes programja a lelkeszi életpályára való közvetlen felkészülést segíti a képzésvezetők, a mentor lelkeszek és a mentálhigiénés szakemberek részvételével – amely végső soron a végzős hallgatók és az ordinációt végző egyház döntéséhez vezet a lelkeszi hivatás vállalásának vagy elutasításának a kérdésében.

A konkrét képzési és gyakorlatvégzési folyamatokat relevanciájuk érdekében folyamatos monitorozásnak kell alávetni. Az évi négy konzultációs rendszer a korábban megtanult elmélet gyakorlatba való átültetésének és inabitualizálásának követésére és megállapítására alkalmas az olyan területeken, mint a katekétika, a homiletika, a pömenika, a liturgia, az adminisztráció vagy a gyülekezeti stratégiakészítés. Ugyanakkor egyre nagyobb szükség van arra is, hogy mély tapasztalaton és önreflexión alapuló terpegyakorlatok is beépüljenek például a pasztorálpszichológia (kórházak, szociális intézmények, krízisközpontok stb.), az egyházi oktatási intézmények (iskolák, óvodák, speciális nevelési igényű gyerekek, integrációs programok stb.) vagy éppen a kulturális örökségvédelem vagy a pályázatírás és menedzsment témakörében – hogy csak néhány példát említsünk.

Az egyházi lelkeszi életpályamodell bevezetésével az egyetemi képzésbe épített egyéves gyülekezeti gyakorlat nemhogy vesztené fontosságából, hanem fokozott innovációt és egyre bővülő tartalmat követel. Mindennek a közép-pontjában egy új lehetőség reális megközelítése tűnik fel:

a jövőkép formálásának a lehetősége. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem e rendkívüli képzési időszakot ajándékként kapott lehetőségként valósítja meg, amelynek megajándékozottjai nem csupán az intézmény képzésében részt vevők lehetnek, hanem a programba bekapcsolódott gyülekezetek és mentorok, az ordinációt végző egyház – és mindenekelőtt az egyik legszebb élethivatásra készülő hallgatók közössége.

Az EHE hatodéves képzésének rövid története, a 2019-es kutatás bemutatása

A Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészképzésének megújulását jelentette a kétezres évek elején bevezetett gyakorlati képzés.¹ Az ötéves mesterfokozatú elméleti képzés után a lelkész szakos hallgatók gyülekezeti gyakorlaton vesznek részt, amely a tanév hosszával megegyezően tíz hónapig tart. Egyetemi diplomájukat ez után a képzés után vehetik át, és püspöküknél ordinációra is ekkor jelentkezhetnek.

A gyakorlati képzés bevezetését az is indokolta, hogy a diaszpórahelyzetben lévő Magyarországi Evangélikus Egyház gyülekezeteiben egyre ritkábban vált megvalósíthatóvá a segédlelkészi/beosztott lelkészi státusz (SZABÓNÉ MÁTRAJ 2015, 209. o.). Míg korábban általános volt, hogy néhány éven keresztül principális lelkész mellett történik a gyakorlati feladatok megismerése, egy idő után a legtöbb frissen végzett lelkésznek önálló gyülekezeti lelkészi szolgálatot kellett vállalnia, hogy orvosolható legyen egyházunkban a lelkészhiány (FABINY 2001, 69–70. o.). Összetett kérdés maradt a gyülekezetek lelkészi ellátottsága mind a mai napig, de a gyakorlati képzés bevezetése lehetővé tette, hogy a végzett teológushallgatók konkrét gyülekezeti tapasztalattal és újszerű szakmai felkészítéssel kerüljenek ki a lelkészi szolgálatba. A gyakorlati képzés ezért a minőségi dimenziók fejlődését jelentette a lelkészképzésben.

A gyakorlati évre való jelentkezés a teológushallgatók utolsó elméleti félévében történik. A jelentkezéskor a hallgatók motivációs levelet nyújtanak be, amelyben megfogalmazzák terveiket és elképzeléseiket a következő kérdések alapján:

- Mit jelent számomra a lelkészi hivatás?
- Milyen típusú gyülekezeti szolgálat áll most a személyiségemhez legközelebb?
- Miben szeretném a mentor lelkész útmutatását leginkább igénybe venni?
- Milyen típusú lelkészi szolgálathoz kaptam a legtöbb karizmát?

¹ A képzés indítói dr. Szabó Lajos akkori rektor és tanszékvezető és dr. Szabóné Mátrai Marianna, a gyakorlati intézet vezetője voltak. A képzés jelenlegi vezetői dr. Korányi András egyháztörténész professzor, a lelkészképzés szakfelelőse és dr. Pángyánszky Ágnes adjunktus, a gyakorlati intézet vezetője, a teológus mesterképzés lelkészspeciálizációjának felelőse.

- Melyek azok a szolgálati területek, amelyekben szükségem van tapasztalatszerzésre, erősödésemre?
- Életem személyes kérdései, amelyek fontosak a hatodéves elhelyezésem kapcsán.

Ezek a kérdések természetesen csak a lelkésszé válás folyamatának egy adott szakaszát jellemzik, mégis nagyon fontos információkat hordoznak ahhoz a kölcsönösen megfelelő döntéshez, hogy melyik mentor lelkészhez és melyik gyülekezetbe kerüljenek a hallgatók. A motivációs levelet személyes beszélgetés követi, amelyben a gyakorlati képzés vezetői egyeztetik javaslataikat a hallgatókkal, és ebben a párbeszédben történik meg a végleges döntés is a mentor lelkész kiválasztásáról. Nagyon fontosnak értékeljük ezt a folyamatot, hiszen a hallgatók számára a gyakorlati év életük és jövőbeni lelkészi szolgálatuk fontos mérföldkővet jelent. Nap-pali szakos hallgatóink többsége még húszas évei közepét éli meg, és a szülői háztól és az egyetem fiatalkori biztonságát jelentő zónájából legtöbbjük számára ez a váltás jelenti a felnőtt életbe való kilépés fontos állomását. Ezért törekszünk arra, hogy a gyülekezeti helyükről történő döntések összhangban legyenek az általuk megfogalmazott jövőképpel a lelkészi szolgálatról (SIBA 2018, 22. o.). A legjobb meggyőződéssel gondoljuk úgy, hogy ennek meghatározó szerepe lehet a későbbi elégedettségük és céltudatosságuk megőrzésében.

A tíz hónapos gyülekezeti gyakorlat során a hallgatók a mentor lelkészek vezetésével ismerkednek meg a konkrét gyülekezeti lelkészi feladatokkal (JOSUTTIS 2017, 189. o.). Mivel ekkor még egyetemi hallgatói státuszban vannak, ezért feladatuk nem a gyülekezetvezetés és az önálló döntések meghozása, hanem sokkal inkább a hospitáció, a mentor lelkésszel történő dialógus, a gyülekezet megismerése, a feladatok értelmezése és az állandó reflexió (SZABÓ 2001, 95–96. o.). A mentor lelkészek évente nyújtanak be pályázatot a mentori feladatok ellátására, és szükséges hozzá a gyülekezetek befogadó nyilatkozata is, hiszen mindeddig rezidens formában működött ez a gyakorlat. Kivételt képeznek azok a helyzetek, amikor egy hallgató már családdal vagy munkahellyel rendelkezik, és a gyülekezeti helyszínen történő otlakás nem megoldható. A hallgatók ösztöndíjat kapnak az egyetemről, de a gyülekezet is hozzájárul költségeikhez egy szerény összeggel, és lakhatást biztosít számukra, rezsi-költségeiket is átvállalja. A képzés befejezésekor a hallgatók egy-egy vizsgát tesznek: vizsga-istentiszteletükön és vizsgatanításukon a gyülekezeti mentor, a gyülekezeti felügyelő, az egyházkerület püspöke vagy képviselője és az EHE egy oktatója vesz részt vizsgabizottságként. A hatodéves képzés után az ordinációról és a kihelyezésről az illetékes püspök dönt püspöki diszpozíciós joga alapján.

A gyülekezetekben végzett gyakorlat mellett mindvégig kiemelt fontosságúak azok a tematikus konzultációs alkalmak is, amelyekre évente négy alkalommal kerül sor. A konzultációk fókuszában a homiletikai, katekétikai, pasztorálpszichológiai, pasztorálteológiai, gyülekezetépítési, egy-

hátszervezői, egyházvezetési és hivatásgondozási feladatok állnak. A konzultációk lehetőséget biztosítanak arra, hogy a hallgatók társaikkal történő közösségben gondolhassák végig a gyülekezeti lelkészi szolgálat különböző aspektusairól, örömeiről, nehézségeiről és a megoldási lehetőségekről szerzett tapasztalataikat (SZABÓNÉ MÁTRAI 2001, 177–179. o.).

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem fejlesztési koncepciójában és jövőképében a lelkészképzés az egyik legfontosabb támpillér. Ezért született két évvel ezelőtt, 2018-ban intézményi döntés arról, hogy a nappali szakon történő lelkészképzés mellett egy speciális, ún. késői elhívású képzés is megvalósulhasson. Ez a képzés másoddiplomás hallgatók számára érhető el, akik levelező szakon végzik el a mesterszakos teológusképzést, és lelkészi specializációs szakon végeznek. Egyházunkban már az 1990-es években létezett egy alternatív lelkészképzés, amely ún. diakónus lelkészi végzettséget adott, de nem volt ekvivalens a nappali szakot végzett lelkészek mesterdiplomájával. A gyülekezetekben még ma is végeznek lelkészi szolgálatot diakónus lelkészek. A most beindult képzés helyzetében fontos volt tisztázni, hogy bár különböző módon nyújt felkészülési lehetőséget az új szak, a püspöki tanács engedélye alapján a végzett hallgatók kérhetik ordinációjukat püspöküktől.

A teológus mesterképzés lelkészspecializációs szakának beindítása jó néhány szakmai kérdést felvetett a gyakorlati képzéssel kapcsolatban, hiszen nem csupán az elméleti felkészülés történik más keretek között, de a gyakorlati képzésben is új utakat kell találnunk az eddigi gyakorlati képzési struktúra mellett (PÁNGYÁNSZKY 2019, 87–101. o.). Egyetemünk az elméleti képzés mellett párhuzamosan futó gyakorlati képzés megszervezése mellett döntött, ami szerkezetileg ugyanazon kompetenciák elsajátítását tűzi ki célul. Fontos kérdése azonban mindkét képzési rendszernek a mentor lelkészek felkészítésének kérdése. Az elmúlt húsz évben a mentor lelkészek tapasztalataik és gyakorlatuk alapján látták el a képzési feladatot, és a konzultációk alkalmával adtak visszajelzéseket a hallgatók előrehaladásáról, a felmerülő kérdésekről. Ez a rendszer bevált és jól működött, de a mostani mentor lelkészi feladatok bővülése miatt egyetemünk azt a célt tűzte ki maga elé, hogy szakirányú továbbképzés keretein belül mentor lelkészi továbbképzést is szervez, amely egyéves képzésként készíti fel a jelentkező lelkészeket a mentor lelkészi feladatokra. Úgy látjuk, hogy mind szakmailag, mind spirituálisan nagy szükség van ilyen felkészítő képzésre.

A hatodéves képzés tartalmi súlypontjai, kompetencia-fejlesztési elemei és módszertana

Egyetemünk lelkészképzésének gyakorlati fejlesztését támogatja az a kutatás is, amelyet 2019-ben végeztünk a korábban az új típusú gyakorlati képzésben részt vett végzett hallgatóink

között (PÁNGYÁNSZKY–LUKÁCS 2019, 11–29. o.). A 29 kérdést tartalmazó kérdőívet 163-an kapták kézhez, és 57 lelkész töltötte ki. Az ő visszajelzéseik alapján értékeltük ki a gyakorlati képzés első nagy szakaszát. Öröndetes módon olyan válaszok érkeztek, amelyek segítséget nyújtottak a gyakorlati képzés továbbfejlesztéséhez és a gyakorlati kompetencia-területek és kompetenciák meghatározásához. A felmérés szükségességét jól illusztrálja az egyik válaszadó véleménye is: „...minden más élesben, mint ahogy elméletben elképzeltem.”

A kérdőív többek között felmérte a végzett hallgatók jelenlegi foglalkoztatottságát; értékelésüket a gyakorlati képzés hatékonyságáról, a mentorok szakmai iránymutatásáról, a mentor lelkész és a hallgató közötti partnerségről, a kapott segítségről a lelkészi feladatok elvégzésében; a fejlődésük értékelését; az egyetem szerepét a gyakorlati év szervezésében; a továbbképzések iránti igényeket; fejlesztési javaslatokat a munkatapasztalatok alapján és észrevételeiket.

Az alábbi területeken tudunk megfogalmazni fejlesztési stratégiát a beérkezett kérdőívek kiértékelése alapján:

- Szükséges egy állandó rendszer alapján az értékelő felméréseket elvégeznünk, mert a fejlesztésekhez elengedhetetlen a vélemények és tapasztalatok folyamatos monitorozása. Ez a képzésből való lemorzsolódás csökkentése miatt is lényeges.
- Erősítenünk szükséges a gyakorlati képzés alatt is a hallgatók egymás közötti közösségépítését, amely elősegíti és tovább mélyíti a lelkészek közötti szolgatársi testvériség konstruktív megélését, és kapcsolódási lehetőséget nyújt a konkrét gyülekezeti lelkészi szolgálat alatt is.
- Az elméleti és gyakorlati képzés integrációja a teológus-lelkész képzés egészében kitűzött cél, amelyet a már az elméleti képzés során megvalósuló gyakorlati tárgyak (gyülekezetekben történő igehirdetési szolgálatok, gyülekezeti tanítás, hitoktatás, nyári táborok stb.) reflexiójának erősítésével és a hivatásgondozásnak az egész képzést végigkísérő jelenlétével szándékozunk elmélyíteni.
- A kérdőív rámutatott olyan hiányterületekre, amelyek a tartalom- és kompetenciafejlesztés bővítését jelentik. Ezek a kiemelt területek a lelkigondozói kompetencia fejlesztése (gyülekezetben, kórházban, kazuálék alkalmából); a szervezői és adminisztrációs kompetenciák; a pénzügyi és pályázati kompetenciák és a vezetői kompetenciák fejlesztése.
- A hivatásgondozás szükségességére is rámutattak a válaszadók. Ez a visszajelzés azért is fontos, mert konkrét lelkészi élethelyzetekre, megélt küzdelmekre támaszkodik. A végzett hallgatók lényegesnek tartották önmaguk számára a személyes lelkigondozási lehetőségek igénybevételét, a reflexiók lehetőségeit, az ordinációra való lelki felkészülést és felkészítést és az illetékes püspökökkel történő mielőbbi konzultáció lehetőségét.

- A visszajelzések alapján fontos fejlesztési irány a mentori képzés és a mentor gyülekezetek kiválasztása rendszerének a fejlesztése is.

A két típusú lelkészképzés még inkább szükségessé tette azt, hogy szülessen egy olyan kompetencialeírás, amely a Magyarországi Evangélikus Egyház, az Evangélikus Hittudományi Egyetem, a hallgatók és a mentorok számára is átlátható iránymutatást ad a képzés céljáról és az elérendő kompetenciákról. A nemzetközi sztenderdekhez igazodó leírás rögzíti a lelkészi szolgálathoz szükséges kompetenciaterületeket, az ezekhez kapcsolódó kompetenciaelemeket, majd a tudás, képesség, autonómia és attitűd meghatározásánál leírják mindazt, amit tanulási célként mesterszakos képzésünk célja. Kompetenciaelemekként ezekhez kapcsolódik mindazon gyakorlati feladatok leírása is, amelyeket a hallgatók már az elméleti képzés alatt, de főleg a gyakorlati képzés során a mentor lelkészek irányítása mellett elsajátítanak.

Az első igazán evangélikus kompetenciaterület az igehirdetői és liturgiai terület, amelyben jól látható, hogy az elméleti és a gyakorlati képzés is tradicionálisan igen erős. Hallgatóink az egész képzési idő alatt rendszeresen végeznek igehirdetői szolgálatot a gyülekezetekben, otthoni gyülekezetükben és az egyetemi közösségekben is. Mégis, ezen a területen is szükséges a csoportmegbeszélések, a visszajelzések, a reflexiók biztosítása konzultációs alkalmakon és a mentori helyzetekben is. Érdekes, hogy ez az a terület, amelyen a mentorok felkészítése a homiletikai célú tanácsadásra és dialógusra különösen is fontos és aktuális.

A tanítói kompetenciaterület elméleti és gyakorlati felkészítése is egyik erőssége egyetemünknek, mégis a terepen találkoznak a hallgatók a tanítói szolgálat egy tanéven keresztül átívelő speciális helyzetével. Lelkészi karunk számára nagy kérdés, mennyire terhelhetőek hittanórákkal egy olyan helyzetben, ahol az általános iskolákban a hittan vagy az erkölcsstan kötelezően választható tárgyak, és a diákok több mint fele választja a felekezeti hittant. Ez igen megnövekedett hitoktatói terhelést jelent, amit egyházunk igyekszik segíteni az egyetemen folyó többszintű hitoktatói és hittanári képzéssel, de a lelkészeknek még így is sok feladat marad a vállukon. Új területként kapcsolódik ide az örvendetesen megnőtt egyházi iskolarendszer, amelyben kötelező jelleggel szolgálnak iskolalelkészek, ezért az ő speciális képzésük is új feladat és kihívás.

Az előzőekben már említett kutatás a lelkészi tapasztalatokon alapulva a következő két kompetenciaterületen mutatott rá olyan fejlesztési feladatokra, amelyeknek megvalósítása és integrációja elkezdődött. A lelkigondozás területén egy háromnapos tréning bevezetésével segítünk a hallgatóknak abban, hogy gyülekezeti, diakóniai intézményi, családi és egyéni lelkigondozói helyzetekre is felkészülhessenek. A lelkészi munka megnövekedett terhei miatt sajnos sokszor pont a lelkigondozásra nem marad idő

a lelkészek napi feladatai között. A lelkigondozói tréning szakmai ismeretekkel, önismereti fejlesztéssel és csoportos reflexióra való lehetőséggel igyekszik támogatni a gyülekezeti gyakorlat során kialakuló lelkigondozói identitást.

A gyülekezetépítői, gyülekezetvezetői és hivatásidentitási kompetenciaterületek a kezdő lelkészek számára rendkívül sok új információ és tapasztalat megszerzését teszik lehetővé. Nem tekinthetünk ezekre a területekre úgy, mint amelyeken nem szükséges megfelelő előképzettséget adnunk, mert a hivatásidentitás szenvedheti meg a kompetenciák hiányát. A gyakorlati képzésben ezért adminisztrációs, pénzügyi és pályázati tréninget szervezünk, hogy segítsük ezen ismeretek elsajátítását és a gyülekezeti gyakorlatban való elmélyítését. A lelkészi hivatásra való pasztorálteológiai reflexió tudatos alkalmazásával pedig szeretnénk segíteni a lelkészeket abban, hogy életükben és szolgálatukban ne csak alkalmanként, hanem folyamatosan reflektáljanak mindarra, ami a szolgálat szépsége, dilemmája és nehézsége számukra.

Felhasznált irodalom

- FABINY Tamás 2001. Gyakorlati év – az egészségesebb egyházért. *Lelkipásztor*, 76. évf. 2. sz. 69–70. o.
- JOSUTTIS, Manfred 2017. *A lelkész más. A jelenkori pasztorális teológia néhány szempontja*. Exit Kiadó, Kolozsvár.
- KORÁNYI, András 2019. Zwischen Aufstieg und Überdauern. Der Adel in der Reformationsgeschichte in Ungarn. In: Wolfgang Breul – Kurt Andermann (szerk.): *Ritterschaft und Reformation*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart. (Geschichtliche Landeskunde 75.) 293–299. o.
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2019. Elmélet és gyakorlat integrációja a kompetencia-alapú teológiai képzésben. In: József Bukor – Attila Lévai (szerk.): *11th International Conference of J. Selye University. Theological Section. Conference Proceedings*. J. Selye University, Komárno. 87–101. o.
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes – LUKÁCS Máté András 2019. „Minden más élesben...” Diplomás Pályakövető Rendszer – Felmérés a hatodéves képzésről. In: Pángyánszky Ágnes – Orosz Gábor Viktor (szerk.): *Kompetencia és implementáció*. Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest. 11–29. o.
- SIBA Balázs 2018. *Pasztorálteológia. A református lelkészi hivatás vizsgálata interjúk tükrében*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos 2001. A gyakorlati (6. éves) képzés gyakorlati teológiai megközelítésben. *Lelkipásztor*, 76. évf. 3. sz. 95–96. o.
- SZABÓ, Lajos 2017. Aus der Alltagswirklichkeit des Pfarrdienstes in Ungarn. In: *Lutherische Kirche in der Welt (Jahrbuch des Martin-Luther-Bundes)*, 64. évf. 179–187. o.
- SZABÓNÉ MÁTRAI Marianna 2001. A gyakorlati év „tanterve”. *Lelkipásztor*, 76. évf. 5. sz. 177–179. o.
- SZABÓNÉ MÁTRAI Marianna 2015. Gyakorlati felkészítés a lelkészi szolgálatra. In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és oktatás*. Luther Kiadó, Budapest. 205–218. o.

Az iskola mint a demokrácia tanulásának színtere

■ STEVE KENNER – DIRK LANGE

Helyzetmeghatározás: mi is a demokráciatanítás?

„Az iskola olyan hely lehet és kell hogy legyen, ahol a demokrácia dinamikus és folyamatos feladatként – a különböző demokratikus jogok feszültségterében is – igényelt és megélt formában van jelen. A sokféleség és az ambiguitás tematizálása alapvető követelmény az iskolai történelem- és a politikaoktatás sikere szempontjából.”¹

A demokráciatanítás egyre nagyobb teret foglal el a tudományos és politikai közbeszédben. Ez derül ki a bevezető mondatból is, amely *A demokrácia mint az iskolai történelmi-politikai oktatás és nevelés célja, tárgya és gyakorlata* címmel megtartott kultuszminiszter-konferencia 2018-ban aktualizált ajánlásában olvasható. Az ajánlás kiemeli az iskolát mint a demokrácia tanulásának színterét.

Vajon eleget tud-e tenni az iskola ennek a komplex feladatnak, és képes-e mozgásteret biztosítani ahhoz, hogy a demokrácia tanulásának színtere legyen? Milyen cselekvési területtel, milyen feltételekkel és kihívásokkal szembesül az iskola a demokráciatanítás színtereként? Ezekkel a kérdésekkel foglalkoznak a szerzők az alábbi tanulmányban.

Fogalomtisztázás: demokráciatanítás az iskolában

A tudományos diskurzusban számos különböző fogalom és koncepció jelenik meg a demokráciatanítással kapcsolatban, amelyek újra és újra élénk vita tárgyát képezik. Ezért mindenekelőtt a fogalom tisztázására van szükség. A demokráciatanítást határozottan meg kell különböztetni a politikai és demokratikus nevelés koncepcióitól,² mivel nem arra irányul, hogy az uralkodó politikai rendszert ültesse el a polgárok fejében.

¹ Kultuszminiszterek konferenciája (KMK): *A demokrácia mint az iskolai történelmi-politikai oktatás és nevelés célja, tárgya és gyakorlata*. A kultuszminiszter-konferencia 2009. 02. 06-i határozata 2018. 10. 11-ei megfogalmazásban.

² A szerzők itt nem a neveléstudomány elméletében bevett fogalmat használják. A különféle nevelési fogalmak és viták/eszmecserék – ideértve a kritikai neveléstudományt is – természetesen tartalmaznak emancipációs megközelítéseket. A jelen elhatárolódás a demokráciatanítás politikai eszközként való felhasználására vonatkozik.

„A demokratikus neveléstől eltérően a demokráciatanítás a polgárokból mint politikai alanyokból indul ki. A demokráciatanítás igazodási pontja nem elsősorban a fennálló demokratikus rendszer, hanem az, hogy a polgárok a fennálló rendszert megértsék, arra reflektáljanak, képesek legyenek annak megváltoztatására, kritikájára úgy, ahogy azt ők maguk megfelelőnek tartják.” (KENNER–LANGE 2009)

Demokráciatanítás alatt tehát az egyénből kiinduló átfogó, a nagykorúsághoz vezető képzési folyamatot értünk, amelynek alapját a demokratikus alapértékek alkotják, úgymint szabadság, egyenlőség, igazságosság, szolidaritás és emancipáció. Oscar NEGТ szociológus hangsúlyozza, hogy az emancipációismeret a demokráciatanításban szorosan összefügg „az emberi autonómia kialakításával, illetve a nagykorúság elérésével” (2018, 21–22. o.). Ehhez kapcsolódóan az elemzőképesség mellett ki kell emelni a kritikai-reflexív véleményalkotást is. Célja, hogy az egyén megvédje a demokrácia alapértékeit és elveit a demokratikus egymás mellett élés továbbfejlesztése érdekében.

A nemzetközi viták, valamint a demokratikus és emberjogi normák kialakítását célzó határozatok arra utalnak, hogy a demokráciatanítást össztársadalmi – és ezzel együtt az egész oktatásra kiterjedő – feladatnak kell tekinteni. Többről van szó, mint széles körű oktatási témáról. Az iskolai demokráciatanítás több pilléren nyugszik. Lehetővé teszi a szakszerű szembenézést a társadalompolitikai kihívásokkal. A tantárgyi oktatás emellett lehetőséget kínál a demokrácia megtapasztalására, elmélyítésére, megkérdőjelezésére és más szemszögből történő megvilágítására. Metodológiai szempontból ez azt jelentheti, hogy a tantárgyakon átnyúló projekt módszer az oktatástervezés részévé válik.

A demokráciatanítás ugyanakkor az oktatási struktúra átalakításában is megnyilvánulhat, ilyen például az osztálytanács bevezetése. A fejlődő iskolában a demokráciatanítás túlmutat a tantárgyi oktatás és az osztályközösség keretein. Magában foglalja az iskola demokratizálódásának különböző fázisait és elemeit (vö. BEUTEL–FAUSER 2009). Jó példa erre az irányító testület. Az irányító testület kezdeményezi, koordinálja, kíséri és elemzi az iskolán belüli fejlődési folyamatokat. Az irányító testületben a mindenkor folyamat összes érintettjének képviseltetnie kell magát: tanároknak, diákoknak, szülőknek, szo-

ciális munkásoknak, az iskolavezetésnek, az iskolán kívüli együttműködő partnereknek, valamint a nem pedagógus személyzetnek. A demokratikus iskolafejlesztés két szakembere, Christiane GIESE és Katja HAUFE (2005) hangsúlyozza emellett, hogy az irányító testület nem a *mi?*, hanem a *hogyan?* kérdésre fókuszál. Az irányító testületek nem a tartalmi pontok kidolgozásán fáradoznak, hanem moderálják a tartalmi koncepciók kialakítását, miközben biztosítják a fejlesztési folyamat átláthatóságát és megbízhatóságát.

Fontos, hogy a gyermekek és fiatalok egyenrangú partnerekként kapcsolódjanak be ebbe a folyamatba, és arra is ügyelni kell, hogy a tanítás során kialakult aszimmetriák ne termelődjenek újra. Ennek érdekében és az erőfölny megakadályozására például ügyelni kell az akadálymentes szóhasználatra. Az irányító testület munkájának bemutatására vegyük például azt a bonyolult tárgyalási folyamatot, amely az iskola arculatának kialakítását célozza meg. Az iskola arculatának kialakítása során ugyanis minden résztvevőnek magas szintű empátiára és konfliktuskezelő képességre van szüksége. Az arcultakialakításnak fontos szerepe lehet az iskola demokratikus fejlődésében, hiszen kimutathatók benne a demokráciatanítás elemei és folyamatai az irányító testületen belül és kívül egyaránt.

A demokrácia elsajátítása sokrétű tanulási folyamat, amely komplexitásában magában foglalja az oktatás tartalmi, strukturális és kulturális elemeit. A gyakorlatban ez annyit tesz, hogy a demokratikus iskolában minden szereplőnek: tanárnak, gyermeknek, fiatalnak – de szülőnek, nevelőnek és nem pedagógus alkalmazottnak is – egyforma felelőssége van.

Összefoglalva: az iskolai demokráciatanítás koncepciója egyfajta keresztmetszet-feladatként írható le, amely nem csak a társadalomtudományi oktatás „védett zónájában” valósul meg. Így válhat az iskola olyan tanulási színterré, amely teret ad a politikai tanulás, a politikai cselekvés, a demokratikus alapértékek és a kritikus gondolkodás gyakorlásának a demokratikus együttélés kontextusában – adott esetben konfliktushelyzetben is.

A demokráciatanítás mint pedagógiai kihívás

Az egyediség és sokféleség elismerésével az inklúzió, azaz a befogadás mind nagyobb szerephez jut a pedagógiában. Ugyanakkor az érvényes gyermekjogokra tekintettel nem engedhető meg, hogy a különbségek alapján egyensúly-eltolódás jöjjön létre a demokráciatanítás gyakorlatában. Az iskolának befogadónak kell lennie. Ez egyben azt is jelenti, hogy a demokratikus iskolának foglalkoznia kell az egyenlőtlenségi ideológiákkal és a kirekesztés következményeivel. Az iskolának

tehát a demokráciatanulás színtereként kritikusán kell kezelnie minden rasszista, antiszemita, homofób és más kirekesztő társadalmi irányzatot. Az iskola demokratikus légkörét fejleszteni, erősíteni és támogatni kell. A demokratikus iskola cselekvési területéhez a befogadáson kívül hozzátartozik egyebek közt a migrációs társadalom (vö. ACHOUR 2018) és a digitalizáció (vö. KENNER–LANGE 2018) problémaköre, amely egyre nagyobb szerepet kap a mindennapokban. De nem feledkezhetünk meg a demokratikus iskolafejlesztés fontos területéről, a gyermeki és emberi jogokról sem. Mindez nagy kihívás elé állítja az iskolai pedagógiát.

Hogy közelebről szemügyre vehessük a demokráciatanítás pedagógiai kihívásait, ahhoz először is a demokrácia fogalmát kell górcső alá vennünk. A fogalom első megközelítésben az államra és a kormányzási formára vonatkoztatható. Gerhard HIMMELMANN politológus és demokráciapedagógus a demokrácia fogalmának ilyen megközelítését hatalomgyakorlási formaként írja le (2001), amely magában foglalja az emberi és polgári jogok biztosítását, a népszuverenitást, a jogállamiságot, a hatalmi ágak elválasztását, a parlamentarizmust, az általános, szabad és titkos választójogot, a kormány ellenőrzését, a független igazságszolgáltatást és az opozíció jogát. A demokrácia ilyen értelmezésében a demokráciatanítás csupán az államra, annak feladataira és funkcióira korlátozódna. Ebben az esetben elsősorban intézményismeretről lenne szó. Himmelman ezzel szemben egy differenciáltabb demokráciafogalmat fejlesztett ki, amely a demokráciát nemcsak hatalomgyakorlási, hanem egyben társadalmi és életformának is nevezi. Himmelman szerint a demokrácia működéséhez szükség van annak társadalmi és szubjektív beágyazódására is – a pusztán politikai dimenzió nem elég. A demokráciát egy tanulási folyamat keretében a társadalomnak újra és újra meg kell teremtenie és fel kell építenie. A demokrácia mint társadalmi forma jellemzői Himmelman szerint a társadalmi pluralizmus, az autonóm társadalmi konfliktusszabályozás, a média szabadsága és sokrétűsége, valamint a széles körű civil társadalom megléte. A demokrácia mint életforma ezzel szemben közvetlenül a hétköznapokat érinti. A demokrácia ilyen értelmezése lehet meghatározó az iskola számára, ahol gyermekek és fiatalok szocializálódnak és politizálnak (vö. uo.).

A politika oktatásemelétének szakembere, Sibylle REINHARDT a demokrácia tanulásának további elemeire mutat rá (2018, 21–25. o.). Öt demokráciakompetenciát sorol fel: nézőpontátvétel, konfliktuskezelő képesség, társadalomtudományi gondolkodás, politikai-erkölcsi ítélőképesség és részvétel. A demokráciatanulás értelmében az iskolának mindezeket a kompetenciákat le kellene fednie. Nézőpontátvétel alatt Reinhardt azt ér-

ti, hogy az egyes ember képes legyen a másik nézőpontját és szerepét érzékelni és befogadni. Ahhoz, hogy egy tényállást közös nézőpontból közelítsünk meg, ez a képesség elengedhetetlen, hiszen ez teszi lehetővé az interszubjektív cselekvést. A nézőpontátvétel Sibylle Reinhardt-nál szorosan összekapcsolódik a politikai ítélő- és cselekvőképesség kompetenciájával. Mindkét kompetencia szükséges a nézőpontátvételhez, mivel a másik ember látásmódját mindig annak szociális helyzete és szubjektív tapasztalatai határozzák meg. Ezeket a nézőpontokat fel kell ismerni a sokszempontú ítéletalkotás és cselekvés érdekében. A demokrácia összefüggésében konfliktuskezelő képesség alatt Reinhardt azt a kompetenciát érti, hogy konfliktushelyzetben a mindenkori másik embert elismerjük és a konfliktust elfogadjuk. Konszenzust a felek gyakran csak a konfliktus elhordozása által tudnak elérni. A szemben álló csoportoknak ilyenkor el kell fogadniuk a civil bánásmódot és az erőszakról való lemondást.

A demokráciakompetenciák közé tartozik a politikai ítélőképesség is. Ide tartozik az a képesség, hogy egy politikai tényállást meghatározott kritériumok figyelembevételével értékeljünk, és ennek alapján ítéljünk. Kritériumok lehetnek például az egyéni érdek, a közjó szempontjai vagy az észszerű cél- és értékszemlélet. A demokráciatanulás értelmében azonban mégsem csak arról van szó, hogy a tanulók saját értékeiket tudatosítsák. Ezeket az értékeket az egyénnek be kell tagolnia az általános intézményi összefüggésbe, és össze kell egyeztetnie azokat az intézmény érdekeivel. Ezzel a politikai-erkölcsi ítélőképességgel jön létre a kapcsolat az egyén és a politikum között. Politikai cselekvőképesség, azaz részvétel alatt Sibylle Reinhardt a részvétel jogának tudatosítását és gyakorlását érti. Ez ismeretet, ítélőképességet, tudást és akarást feltételez. Sibylle Reinhardt a társadalomtudományi elemzést mint szükséges demokráciakompetenciát fogja fel. Arról a képességről van itt szó, amely a társadalmi, gazdasági és politikai jelenségeket differenciáltan veszi figyelembe, és az összefüggéseket felismerni, besorolni és megítélni képes (lásd *uo.*).

A demokráciatanítás ezen alapvető kompetenciáinak fejlesztéséhez a tanulási folyamat valamennyi résztvevőjének egyéniségét szem előtt kell tartani. Az iskola a demokrácia tanulásának színtereként módot ad a gyermekek és fiatalok egyéniségének kibontakoztatására. Minden egyes gyermek és fiatal más és más, és ez a demokráciatanítás szempontjából kihívást, de egyben komoly esélyt is jelent. Leképezi ugyanis a pluralista társadalmak heterogén jellegét. Ez a heterogenitás tájékozódási pont a demokratikus iskola számára. A tananyagkínálatnak differenciálnak, egyénre szabottnak kell lennie (*vö. Was ist gute politische Bildung?* 2016).

A demokratikus iskolafejlesztés sikerének feltételei

Az iskolai demokráciatanítás alapja annak tudatosítása, hogy az iskola erősíti a gyermekek és fiatalok éhatékonyságát. Az éhatékonyság koncepciója Albert BANDURA (1977; 1997) nevéhez fűződik, akit a 20. század második felének egyik vezető pszichológusaként tartanak számon. Az éhatékonyság koncepciójának magja Bandura szerint az önmagunkba vetett hit, a saját kompetenciáinkba vetett bizalom kifejllesztésének képessége, amely lehetővé teszi az új és nehéz követelmények okozta helyzetek leküzdését. Az elmélet abból indul ki, hogy a cselekvések sikere és a tényleges saját képességek elsősorban a szubjektív önmegítéléstől függenek. Az eredmény- és az éhatékonyság-elvárás ezért döntő sikerfaktornak számít.

Az éhatékonyság-elvárás a saját hatékonyságunk megítélése, vagyis az a meggyőződés, hogy rendelkezünk a megfelelő képességekkel és kompetenciákkal. Az éhatékonyság Bandura szerint (*uo.*) függ:

1. a kihívás vagy a megoldandó helyzet egyéni megítélésétől (*level*);
2. az éhatékonyság mértékétől (*strength*);
3. az éhatékonyság megítélésének általánosítási fokától (*generality*).

A politikai és demokratikus részvétel kihívásaival való sikeres szembenézés feltétele a magas szintű éhatékonyság.

Wolfgang Edelstein neveléstudományi szakember szintén hangsúlyozza (2002), hogy az éhatékonyságról való meggyőződés mint pszichológiai konstrukció előfeltétele az iskolai demokratizálódási folyamat sikerének. Edelstein kiemeli, hogy a saját cselekvőképesség tudata a saját kompetenciákba vetett bizalom révén erősíti „az egyén készségét a változtatásra” (*uo.* 18. o.).

A gyermekek és fiatalok éhatékonyságának megerősítése tehát alapvető feltétel egy olyan iskola számára, amely magát a demokráciatanulás színterének tekinti. A demokratikus iskolafejlesztés akkor képes ezt elérni, ha az iskolaszervezés minden szintjén szem előtt tartja a siker feltételeit. A német társadalom különböző területein tevékenykedő demokráciapedagógusok, iskolafejlesztők által összeállított minőségkatalógus (*Merkmale demokratiepädagogischer Schulen – Ein Katalog*, 2010), valamint a demokratikus iskolafejlesztés számára Dorothea SCHÜTZE és Marcus HILDEBRANDT által megfogalmazott iránymutatások (2006) alapján az alábbiakban bemutatunk néhányat a demokratikus iskolafejlesztés eredményességének és sikerének feltételei közül.

A demokratikus iskolakultúra kialakításának folyamatában az iskolavezetésnek kiemelkedő szerep jut. Az iskola vezetése kezdeményezi és támogatja a demokratikus iskolafejlesztést, és motiválja az iskolai élet valameny-

nyi szereplőjét az elkötelezett együttműködésre és a folyamat továbbvitelére. A sikeres fejlesztés szempontjából ezenkívül meghatározó az egyes résztvevők hozzáállása. A személyes demokráciakompetenciák fontos ismérvei a következők: demokratikus irányultság, készség a párbeszédre, nyitottság és tisztelet mások észrevételei és látásmódja iránt. Különösen fontos, hogy a demokratikus iskola elszakadjon a gyermekekkel és fiatalokkal szembeni deficiitorientált szemlélettől. Alábecsülés helyett kortól és iskolatípustól függetlenül be kell vonni őket a tárgyalási, döntési folyamatokba. Az iskola fejlődésének jót tesz, ha a résztvevők magas fokú érzékenységet mutatnak a hatalmi, diszkriminációs és uralkodási struktúrák irányában, és megkérdőjelezzik az antidemokratikus folyamatokat és viselkedésformákat. Fontos, hogy mindenki érdekelt legyen a konszenzusos döntéshozatalban, és nagyra értékelje azt. Mindehhez kíváncsiságra, frusztrációtűrő képességre és türelemre van szükség (lásd *uo.*).

A tartós demokratizálódási folyamat sikerének további feltétele, hogy a megfelelő folyamatok ne csak a tanításon kívüli munkára fókuszáljanak. Ami a demokratikus iskolakultúra erősítését illeti, még mindig túl kevés figyelem fordul az oktatás demokratizálására és azzal összefüggésben a szociális, erkölcsi, demokratikus és politikai kompetenciákra.

A tanórán és azon kívül mind több teret kell biztosítani a részvételre, meg kell követelni és fejleszteni kell azt. A szülők, tanárok és tanulók rendszeres bevonására van tehát szükség ebben a folyamatban. Jelenleg a részvételt akadályozó tényezők közé tartozik egyebek közt az a tény, hogy a tanulók nagy része nem elég tájékozott a részvételi jog tekintetében. Így például Berlinben a tanulók paritásos alapon minden szakmai konferencián részt vesznek, és szavazati joguknál fogva az iskola minden alapvető döntésébe bevonják őket. Ezen túlmenően joguk van a közgyűlés összehívására. Ugyanakkor éppen a közgyűlés, amely nem a képviseleti demokrácia struktúrájának begyakorlását szolgálja, hanem olyan részvételi forma, amely megtagadhatóvá teheti a bázisdemokratikus cselekvést, alig-alig jelenik meg a hétköznapi gyakorlatban.

Az egyetértés, a közreműködés és a döntésekben való részvétel lehetősége az, ami a demokratikus iskola tanulási kultúráját jellemzi. A tanulást az önszabályozáson alapuló tanulási formák és az egyéni munkamódszerek határozzák meg. A témák a gyermekek és fiatalok mindennapjaihoz és tapasztalati világához igazodnak. Egy ilyen tanulási kultúra alapjain kialakítható az elismerés kultúrája, amelyből kifejlődik a szolidáris visszacsatolás kultúrája, amelyben a dicséret és a kritika egyaránt értékesnek és szükségesnek számít, és amely tartóssá teszi a demokratikus iskolafejlődés folyamatát.

A demokratikus iskolafejlődés folyamatában újra és újra rá kell kérdezni a fejlődés eredményességére, és elle-

nőrizni kell azt. Fontos indikátor lehet e téren, hogy a tanárok, a szülők, a nem pedagógus személyzet és mindenk előtt maguk a tanulók mennyire aktívan vesznek részt az iskolai élet alakításában. Rendszeres időközönként elégedettségi felméréseket kell végezni, és azokból le kell vonni a megfelelő következtetéseket.

Semleges-e az iskola mint tanulási színtér?

A demokratikus iskolának szembe kell néznie a jelen kihívásaival. Ennek keretében aktivizálnia kell a tanulók demokratikus polgári öntudatát és elő kell segítenie a demokráciakompetencia kialakítását, ami nem pusztán elméleti kérdés. Az iskola a gyermekek és fiatalok szocializációjának fontos helyszíne, s ezért olyan tapasztalati világot kell megnyitnia, amelyben a diákok reális körülmények között próbálhatják ki magukat. Az iskola nem lehet politikailag semleges hely, hanem lehetővé kell tennie az emancipatív éhatékonysági tapasztalatok megszerzését a politikai ellentétek, cselekvésmódok terén is (vö. EIS 2015).

Ha ez sikerül, minden feltétel adott, hogy az iskola ne csupán oktatási intézmény, hanem a demokrácia tanulásának színtere is legyen.

A témában való elmélyüléshez ajánlják a szerzők a Citizenship Education – Demokratiebildung in Schulen című online kurzust. Itt további információk, interjúk találhatóak szakemberekkel, és animációs videók, riportok is megtekinthetők.

Térítésmentes elérhetőség: www.oncampus.de/mooc/citizenedu.

Felhasznált irodalom

- ACHOUR, Sabine 2018. Zusammenleben in gesellschaftlicher Diversität. Im Spannungsfeld von Inklusion und gruppenbezogener Menschenfeindlichkeit. In: Steve Kenner – Dirk Lange (szerk.): *Citizenship education. Konzepte, Anregungen und Ideen zur Demokratiebildung*. Wochenschau Verlag, Frankfurt am Main. 159–171. o.
- Autorengruppe Fachdidaktik 2016. *Was ist gute politische Bildung? Leitfaden für den sozialwissenschaftlichen Unterricht*. Wochenschau Verlag, Schwalbach am Taunus.
- BANDURA, Albert 1977. Self-efficacy. Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84. évf. 191–215. o.
- BANDURA, Albert 1997. *Self-efficacy. The exercise of control*. Freeman, New York.
- BEUTEL, Wolfgang – FAUSER, Peter 2009. Demokratie, Lernqualität und Schulentwicklung. Eine Einführung. In: uők (szerk.): *Demokratie, Lernqualität und Schulentwicklung*. Wochenschau Verlag, Schwalbach am Taunus. 5–16. o.

- EDELSTEIN, Wolfgang 2002. Selbstwirksamkeit, Innovation und Schulreform. Zur Diagnose der Situation. In: Matthias Jerusalem – Dieter Hopf (szerk.): *Selbstwirksamkeit und Motivationsprozesse in Bildungsinstitutionen*. Beltz, Weinheim–Basel. (Zeitschrift für Pädagogik, Beiheft 44.) 13–27. o.
- EIS, Andreas 2015. Soziale Praxis und politisches Lernen in der entpolitisierten Aktivgesellschaft. In: Michael Götz – Benedikt Widmaier – Alexander Wohnig (szerk.): *Soziales Engagement politisch denken. Chancen für politische Bildung*. Wochenschau Verlag, Schwalbach am Taunus. 319–340. o.
- GIESE, Christiane – HAUFE, Katja 2005. *Steuergruppe – eine Definition*. BLK, Berlin. <https://www.pedocs.de/volltexte/2008/182/pdf/Steuergruppe.pdf>. (Letöltés: 2020. november 22.)
- HIMMELMANN, Gerhard 2001. *Demokratie Lernen als Lebens-, Gesellschafts- und Herrschaftsform*. Wochenschau Verlag, Schwalbach am Taunus.
- KENNER, Steve – LANGE, Dirk 2009. Demokratiebildung. In: Sabine Achour – Matthias Busch – Christian Meyer-Heidemann – Peter Massing (szerk.): *Wörterbuch Politikunterricht*. Wochenschau Verlag, Frankfurt am Main.
- KENNER, Steve – LANGE, Dirk 2018. Digital Citizenship Education. Digitale Medienkompetenz als Aufgabe der politischen Bildung. *Informationen zur politischen Bildung*, 43. sz. 13–18. o.
- Landesinstitut für Schule und Medien Berlin-Brandenburg (szerk.) 2010. *Merkmale demokratie-pädagogischer Schulen. Ein Katalog*. Berlin. https://www.demokratisch-handeln.de/pdf/Merkmalkatalog_2011.pdf. (Letöltés: 2019. március 4.)
- NEG, Oscar 2018. Gesellschaftspolitische Herausforderungen für Demokratiebildung. In: Steve Kenner – Dirk Lange (szerk.): *Citizenship education. Konzepte, Anregungen und Ideen zur Demokratiebildung*. Wochenschau Verlag, Frankfurt am Main. 21–25. o.
- REINHARDT, Sibylle 2018. *Politik-Didaktik. Praxishandbuch für die Sekundarstufe I und II*. Cornelsen, Berlin.
- SCHÜTZE, Dorothea – HILDEBRANDT, Marcus 2006. *Demokratische Schulentwicklung. Partizipations- und Aushandlungsansätze im berliner BLK-Vorhaben „Demokratie lernen und leben“*. Begleitheft zum Praxisbalkasten. Projektgruppe bei der Regionalen Arbeitsstelle für Bildung, Integration und Demokratie e.V., Berlin. <https://ide-berlin.org/wp-content/uploads/2018/04/SchuetzeHildebrandtDemokratischeSchulentwicklung.pdf>. (Letöltés: 2020. november 22.)

Fordította: Pröhle Livia

Jöjj velem!

Elmélkedések minden napra

Fordította: Tiringér István
Harmat Kiadó – Luther Kiadó, Budapest, 2020

Akik az élet nehéz kérdéseire keresik a választ, jól teszik, ha Dietrich Bonhoeffer mellé szegődnek. A harminckilenc éves evangélikus lelkész és szikrázó tehetségű teológust Hitler személyes parancsára végezték ki 1945. április 9-én.

Szenvedélyesen kereste Isten jelenlétében a dolgok értelmét, a jó választás lehetőségét abban a pokolian nehéz élethelyzetben, amelybe menyasszonyával, barátaival, honfitársaival és világszerete sok keresztény testvérrel együtt került. Bonhoeffer tizenhat kötetnyi, ma is szuggesztív erejű életművéből gondos válogatás nyomán állt össze a napi elmélkedéseket tartalmazó kötet, melyet

magyarul most új fordításban és új kiadásban vehet kezébe az olvasó.

Isten jelenléte az összeszűkülő időben

Avagy óda a lementszett és a megmaradó szőlővesszők életkilátásaihoz pandémia idején (Jn 15,2)

■ JOHANN GYULA

Nagyon szerettem nézni öreg szőlőműves-borász barátom mozdulatait, ahogy magabiztos kézzel szabadult meg az oda nem való szőlővesszőktől, és bátorító, biztató pillantásokkal kísérté azokat, akik megkapták a lehetőséget a következő évre. Mert-hogy nagy szükség van a szakértelemre és a bizalomra, hogy a sok hónapnyi fejlődés után – kitevé az időjárás viszontagságainak – a szőlőtőn elegendő és elég jó minőségű gyümölcs teremhessen ahhoz, hogy majd egyszer valakik azt mondhassák, megízelve a finom termést vagy éppen jót kortyolva egy pohár borból: ez egy elég jó év, évjárat volt, ahol úgy lassan minden a helyére került. Mondtam is egyszer öreg barátomnak, ismét fellelkesülve, amikor a szőlős-borkultúrás világba beleszagoltam, hogy nekem is szükségem lenne egy megfelelő, kisebb birtokra, hogy újra és újra átélhessem ennek a nagyszerű folyamatnak minden életet adó pillanatát. Végignéztet rajtam, majd mint a bölcs nagypapa, aki nem akarja megbántani a világért éppen tüzet fogó unokáját, de azért szeretné, hogy a tanítása megmaradjon, azt mondta: „Nem lesz az jó neked, mert tudod, mindennap itt kell lenni, követni a szőlő fejlődését, a bor készítését, és ha kell, azonnal közbelépni, cselekedni. Érted már?”

Pandémia idején – „fortélyos félelem” idején

Átlagos hírfogyasztóként talán az lehetett sokak közös érzése, hogy az országos rendelkezések úgy jöttek, mint derült égből a villámcsapás. Egyik napról a másikra bezárultak az oktatási intézmények, erősen behatárolt módon kezdett működni a mindennapi igényeket kiszolgáló kereskedelem, sőt még a szabad mozgást is korlátokkal nehezítették a szabályozók. Volt ennek az intézkedéshullámnak egy erőteljes, „vezényelt” karaktere, amelyet a naponkénti hivatalos tájékoztatók egyenruhás szereplői is fenntartottak. Persze a történelmi emlékezet hasonló tapasztalatai, az egészségügyi szakmai protokollok alapján a közös lépések, szabályok fontosak, amikor a rendelkezésre álló információk alapján

kell a kiszámíthatatlan veszéllyel megküzdeni. Elképesztő a hasonlóság az 1918–20-as spanyolnátha és a mostani Covid-19 ugyancsak spanyol szükségkórházainak tragikus képei között. Naponta pontos számokat közölt a média a fertőzöttek és az elhunytak számáról, belénk égve – a képek és a számok közös hatásaként –, hogy most a legfontosabb a tájékoztatás. Mivel a száz évvel ezelőtti járvány az első világháború végén kezdődött, a háborús, védelmi szempontok miatt korlátozott nemzeti hírforrások nem tették lehetővé a globális információáramlást. Azt gondolom, elmondhatjuk, hogy meglévő történelmi tapasztalataink mellett és alapján a mostani koronavírus-világjárvány kaphatott és kapott olyan információs hátteret a médián keresztül, ami teljesen új volt. Az információk az egész világot percek alatt járták körbe. Az egyes országok védelmi szervezetei rendszeresen mérlegelték más országok védelmi stratégiáját, és sok esetben azonnal minősítették is, különféle érdekszintek mentén. Az évtizedek „gondos munkájával” izolált, a kórházakba, szakintézményekbe száműzött tabutéma, a meghalás hirtelen nagyon közel jött mindenkinek. Nemcsak a névtelen kisemberek feküdtek a szükségkórházak leplekkel elválasztott ágyain lélegeztetőgépekre kapcsolva, hanem híres emberek, politikusok naponkénti bejelentései erősítették mindenkiben: itt még a többiekől annyira különböző élethelyzetű emberek, még az „érinthetetlenek” sem menekülhetnek... Így került az „én” a halálos betegség fenyegető hírének csapdájába.

Az új helyzet hatásmechanizmusában is újdonságot jelentett. A várt, kialakítandó, a védekezési szabályok betartására irányuló tudatosság megteremtésére erős hatást gyakorolt – a média által sokszor végtelenségig feszített információáramlásnak is köszönhetően – a félelem. Mondhatnánk akár, hogy a félelem nagy, motiváló erő lehet a „még rosszabb” helyzetek elkerülésében, mégis a beszűkülő, krízises időszakokban a hatása fokozottan összetett, sokoldalú, kiszámíthatatlan. Az egyénre gyakorolt állandó nyomásával folyamatos hatást gyakorol a személyes viszonyzintekre, az interperszonális kapcsola-

tokra, a szinte teljesen megbénult közösségi életre. Az üzenete pedig nem az, hogy most egy kicsit félünk, de majd három hónap múlva – éppen a félelmünk hatására betartott szabályainknak köszönhetően – ott folytathatjuk, ahol éppen abba hagytuk, hanem az élet többi területén is egyre inkább megjelenik, hiszen a személyiségromboló hatása a legmélyebb lelki tartalmakat is befolyásolhatja. Nem is fukarkodnak a helyzetet elemző írások azokkal a gondolatokkal, hogy ezek után a világ már nem lesz olyan, mint korábban, hiszen az ember sem lesz már olyan, mint amilyen korábban volt.

Keresztény megközelítések

A keresztény egyház, felekezetek képviselői részéről talán az első, legerőteljesebb reflexió az volt, hogy Isten miért küldte a világra (ránk) ezt a pusztító vírust. Addig talán sohan el sem mentek az okfejtésben, hogy a miérteket számba vegyék, hiszen elég csak körbenézni (állandó témája ez az elmúlt harminc év európai keresztény közbeszédének), hogy lássuk a hajdani dicsőséges egyházi élet egyre szembevetőbb romjait. A jövő itt már szinte elképzelhetetlen, idegen vallások, kultúrák martalékává válhat minden, amiért a hitvalló ősök az életüket adták...

Teljesen érthető és könnyen felvehető szál és egyben reflexió viszony szint ez a sokféleképpen megfogalmazható, tematizálható gondolatrendszer. Fontosnak érzem rögzíteni, hogy a teljes Szentírás az emberi szintek különféle megjelenítési területein teljesen egyértelműen Istenhez köti az embert. Az emberi élet tehát egyedül az isteni kontextusban helyezhető el és értelmezhető. A Bibliában szereplő emberek Isten emberei, vagy pedig éppen az Istenhez fűződő kapcsolatuk alapján nyernek említést. Még a tőle legtávolabb esők is. Mély, egzisztenciális toposz ez a mindenkori ember számára, amely leginkább a krízises, beszűkült időszakokban vagy éppen a tabutémák világában tör erőteljesebben a felszínre. A „szoros kapcsolat” pedig magában hordozza az állandó mérlegelés kényszerét is. A történelmi távlatra szívesen mondjuk, hogy Isten jelenléte az „összeszűkülő időben” jobban meglátható, mégis az „itt és most”-hoz képest jelent egyfajta olyan távolságot is, amely kedvez a vallásos sztereotípiáknak, sematizmusoknak (lásd Nőé történetének hagyományát: 1Móz 6,5kk). Ha volt már olyan, hogy az Úr megharagudott a tőle eltávolodó népre, és büntető intézkedései még az emberi élettel is szembementek, akkor ez ma miért ne fordulhatna elő? – sugallja szinte elemi erővel ez a régi „tudás”. Nem tudom számszerűsíteni azt a sok beszélgetést a lelkészi irodámban, amelyben el ne jutottunk volna az ominózus, transzcendenciát vagy éppenséggel a spirituális szálát behozó kérdésig: *Mondja meg, miért büntet engem az Isten?*

A félelem, bizonytalanság miatt egyre szűkülő spirituális létér azonban nem tölthető meg a „majd csak lesz vala-

hogy” reménytelen szintjére kalibrált keresztény válaszokkal. A bűneset történetének egy olyan aspektusa jött az elmúlt időszakban egészen közel hozzám, amely mentén haladva ismét egy nem szokványos transzcendens irány bontakozik ki a számomra. Ádám és Éva bemenekülnek az erdő fái közé, és amikor az Úr „szellős alkonyatkor” sétára indul, és hívja őket, már nem mernek csatlakozni hozzá. Nagyon plasztikus ez számomra: az erdő védelmet adó sötétsége lett számukra az új biztonság, amely még a Mindenható elől elrejt is engedetlenségüket, szegényüket, amely éppen gúzsba köti személyiségüket. Eddig az a „megoldás” tűnt számomra a legkézenfekvőbbnek, hogy ebből a bezártságból, sötétségből milyen lehetőségek nyílnak arra, hogy az isteni világosság fényébe léphessen az ember. Ahol Isten közelében minden az, ami, ahol „minden jó adomány és minden tökéletes ajándék onnan felülről, a világosság Atyjától száll alá, akiben nincs változás, sem fénynek és árnyéknak váltakozása” (Jak 1,17). Félelem az erdő fái sötétségétől, bizonytalanságtól, kiszámíthatatlanságtól és félelem az Isten elé lépéstől, a szegénytől, gyászolva a magától értetődő isteni kapcsolat elhagyását. Valóban nagyon szoros ez a prés, azonnali megoldásként kínálva a helyzetből való menekülést: gyorsan ki az isteni világosságra, térj meg, és a helyzet rendeződik... Azonban ha sikerül az évezredek emberi megoldási törekvéseit egy kicsit a háttérben hagyni, akkor felvetődik a kérdés: a Mindenható Isten ugye a sötétségben is ott van? A bizonytalan, összeszűkülő, reménytelennek tűnő helyzetekben is, a tabutémák zavart keltő kontextusában is ott van. Nem kell azonnal kimenekülni a „vállalhatatlan” helyzetekből, hanem elfogadva mindazt, ami történt, történik velünk, az „itt és most”-ban megélni a kapcsolatot vele. Megtalálni az ínséges helyzetben a biztos pontot, amelyhez az életemet kötöm. Tehát nem a helyzet az, ami alapvetően meghatározza a környezetemhez fűződő viszonyomat, hanem a megtalált „életforráshoz” való kötöttségem. Számítalan lelkész vitte világszerte ebben az időszakban is Krisztus szent testét és véréét az utána vágyakozóknak, sokan estek át a fertőzésen. Többen megfogalmazták közülük, hogy ez az időszak milyen mély felismeréseket hozott a számukra.¹

Ezeknek a lelkészeknek, papoknak valószínűleg korábban is elementáris tapasztalatuk volt az oltáriszentség misztériumának közeli megélése, mégis ebben a kényszerhelyzetben, amikor megmozdulnak az addigi stabilnak tűnő keretek, fellazulnak a koherens énkép határai, valami más megközelítés vált számukra fontossá. Az az isteni beavatkozás, amelyet olyan nehéz szavakba önteni, de annyira hordozza magában az „örök életre buzgó forrás” mivoltát (Jn 4,14). Amikor ez az életadó hatás továbbadva mások számára is transzcendens tapasztalattá válik. Amikor az örök élet kifejezés túllép

¹ Pl. <https://www.vaticannews.va/hu/egyhasz/news/2020-04/olasz-pap-tanusagetele-aki-meggyogyult-a-koronavirusbol.html>. (Megtekintés: 2020. július 9.)

minden dogmatikai fogalmon, és megdöbbenő, megélhető közelségbe hozza az egyén számára az örök élet kontextusát.

Szépen tanúskodik erről Bonhoeffer credója: „Hiszem, hogy Isten mindenből, a legrosszabból is jót tud és akar előhozni. Ehhez emberekre van szüksége, akik engedik, hogy minden a javukra szolgáljon. Hiszem, hogy Isten minden kényszerhelyzetben annyi ellenálló erőt akar adni, amennyire szükségünk van. De nem adja meg előre, hogy ne önmagunkra, hanem egyedül Őrá hagyatkozzunk. Az ilyen hitnek le kell győznie minden félelmet a jövőt illetően. Hiszem, hogy Isten nem időtlen végzet, hanem őszinte imádságokra és felelős tettekre vár és válaszol. Ámen.” (BONHOEFFER 2016, 17. o.)

Irányváltás

Mi az, ami belőlünk jön, és mi az, ami Istentől? Mire mondhatjuk, hogy a küzdelmes időkben valóban stabil alapot ad terveinknek, cselekedeteinknek, és mi az, ami ugyan ismerős már valahonnét, így közel áll hozzánk, de ha jobban megnézzük, már korábban is sok bizonytalanságot hordozott, akár a történelem, de a mi életünk folyamán is? Ősi dilemmája ez a Krisztus-követők mindennapjainak. Jézus beszédeinek folyamatosan előkerülő témája, hogy akik az ő útját szeretnék választani, azoknak küzdelmes életük lesz, mert a követés útján állandóan önmagukba botlanak, saját magukkal kell megküzdeniük. Fontos tapasztalat ezekben a próbás időszakokban azokat az erőforrásokat keresni, amelyek elegendő erőt közvetítenek a megküzdéshez és a továbblépéshez egyaránt.

Ahogy ezeket a mondatokat írom, készítem támad arra, hogy azonnal feladattervet, teljesítendő programot, elég jó elvárt eredményt állítsak magam elé. Hónapok óta fókuszálják a figyelmet a médiumok járvánnyal kapcsolatos beszámolóiban a naponta változó számok. Mennyien fertőzöttek meg, haltak meg, hányan kerültek lélegeztetőgépekre vagy gyógyultak meg. Mindannyian tudjuk, hogy nem adekvát számokról van szó, hiszen mindenhol mások a számolás kritériumai, feltételei és a közzétételük szabályozása is. A fókusz mégis a számok alakulásán van, a tendencián: vajon csökkennek vagy növekednek a számok? Mind ez nagy hatással is van a populációra. Ahol csökkenés van, ott a szabályok lazítása nyomán az esetszámok ismét növekedésnek indulnak, ahol növekednek, ott pedig a szigorúbb rendszabályok ismételt bevezetésével csökkenő a tendencia.

Tanítványként erőteljesen szólít meg ez a lélektani folyamat is. A szűkülő közösségeink, a kevesebb lelkész mintha sokszor a közösségeink életének értékmerőivé válnának a saját szemünkben is. Igen, talán éppen most nem az a politikai vagy társadalmi súlya a kereszténységnek, mint ami máskor volt, de ez is az állandó mérlegelési kényszer hatására kerül újra és újra a figyelem középpontjába. Lelkészként a szavaim súlya vagy súlytalansága, egyházkötészeink példaadó élete vagy éppen elzárkózása, jelentéktelenné válása – számtalan minden-

napi dilemma, amely nehezzé teszi az élet forrásának megközelítését. Számomra olyan érzékenyen, szeretetteljes módon reagál Jézus a hozzá visszatérő hetvenkét tanítvány örömeire: „Uram, még az ördögök is engedelmeskednek nekünk a te nevedre! Ő pedig ezt mondta nekik: Láttam a Sátánt villámként leesni az égből. Íme, hatalmat adtam nektek, hogy kígyókon, skorpiókon tapodjatok, és az ellenség minden erején, és hogy semmi se árthasson nektek. De ne annak örüljétek, hogy a lelkek engedelmeskednek nektek, inkább annak örüljétek, hogy a nevetek fel van írva a mennyben.” (Lk 10,17–20)

Azt mondja, más a fókusz. Nem az éppen aktuális elvárások, megfelelések, jó megoldások elég jó emberi működési szintjén való mozgás a cél, nem ez az öröm forrása, hanem a mennyek országához tartozás. Olyan szívet megmelegítő ez az üzenet: valaki ott felírta a nevünket, oda tartozunk. Mennyi *én-erőt* jelent ez az isteni proaktív szeretetkapcsolat a küzdelmekben lévő ember számára. Az Istenhez kötöttség valósága.² Olyan valóság ez, amely a benne élőkben és általuk képes változásokat elérni mind az egyénben, mind a vele kapcsolatba kerülőkben. Olyan, a személyiségre gyakorolt hatásról van szó, amely ellenállóbbá tesz a küzdelmekben és motivál a megküzdésre, amely az állandó fejlődés lehetőségét hordozza magában. Felkészít, megerősít a változásokra, a váratlan és normatív krízisek megküzdéseire.³

A „hagyományos” megküzdési módok keresik a lehetőséget a szűkült figyelem fókuszának kitágítására, az adott helyzeteket a maguk komplexitásában való megláttatásra, illetve ehhez igyekeznek segítséget adni az adódó lehetőségek feltérképezésével és felhasználásával. A különféle, ismét felfedezett összefüggések és szálak adnak egyfajta kognitív analízáló stratégiát (és reménység szerint érzelmi többletet is), amely fokozatosan hozzásegít a biztonságosabb kötődéshez. Ide sorolom azt a keresztény segítő módot is, amikor egy-egy adekvátnak tűnő, esetleg már máskor, más helyzetben jól bevált bibliai locus idézésében látjuk a helyzet megértésének a kulcsát. Az istenkapcsolat a maga mindenütt és mindenben jelen lévő transzcendens aspektusával együtt nem a kogníciók szintjéről indul, hanem valamiféle szubsztanciális alapként az ember személyiségének részeként aktiválódik. A szenvedés, a betegség, a fájdalom szintjén ez a krisztusi jelenlétben aktivizálódik, válik létté: „*Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amelyet most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem.*” (Gal 2,20)

² Nem véletlen, hogy az adott szentírási fejezetben ezután következik a szeretetparancsolat, az irgalmas samaritánus példázata, majd Mária és Márta története.

³ Érdemes elolvasni az alábbi, a mentális egészség megőrzésében szerepet játszó reziliencia és proaktív coping kapcsolatáról szóló tanulmányt, amely egy normatív krízis (kapunyitási pánik) kapcsán von le a számunkra is fontos következtetéseket a megküzdések pszichológiai aspektusairól: SZABÓ–MÁTH–SZTANCSIK 2019.

Amikor a személyesből közösségi lesz

Az 1738–1740-es közép-európai pestisjárvány nagy pusztítást végzett a Habsburg Birodalom nagy részén. A két évtizeddel korábban török hódoltsági területként kiürült Pest környéke betelepült felvidéki szlávok (tótok) jobbágyfalvaiban is szinte megállíthatatlannak tűnt 1740-ben. Áldozatul esett a kis Csömör falu népessége is; eltemették az evangélikus lelkészt és tanítót is, csak tizenegy család maradt az egész településen. A kegyúr, Grassalkovich Antal az evangélikus jobbágyoktól elvette a kis fatemplomukat, és a *cuius regio eius religio* elv alapján a „gazdátlanra” vált maradókat az újonnan alakult mogyoródi plébániához csatolta.⁴ Sajnos megszokott történet ez a protestáns szóhasználat szerint „ellenreformáció”, a katolikus szerint „katolikus restauráció” időszakából, a felekezetek torzalkodásának világából.

Érdekes azonban egy kicsit a 18. század végi híradás mögé néznünk. A két évtizeddel korábban betelepített szláv ajkú evangélikus jobbágyok nyelve tulajdonképpen a korszak cseh liturgikus nyelvére épült. A hitéletük olyan pietisztikus lelkiesség volt, amelynek az alapja a személyes istenkapcsolat megélése. Ebben a korban természetes volt – akár a svábok, akár a tótok betelepítését is nézzük –, hogy először az iskolát és a templomot építették fel. Ezek voltak a közösség legfontosabb épületei. A csömöri történeti források szerint a megmaradt néhány család a templomelvétele után befizette a kötelezettségeit a mogyoródi plébániára, és titokban a cinkotai evangélikus templomba jártak. Negyvenhét évig tartott ez az állapot, amikor megkapták az engedélyt a leánygyházközséggé váláshoz. Hosszú idő ez ilyen szorongatott helyzetben, mégis volt egy olyan alapmotivációjuk, ami átlendítette őket a kor zűrzavaros vallási körülményein. Mennyivel egyszerűbb lett volna a körülményeket mérlegelve, az adott korszak politikai szereplőinek kegyét elnyerve fejet hajtani, akár még azt is hangsúlyozva, hogy „Végül is egy Istenünk van”! Itt sem a körülmények hordozták magukban a megküzdés legfontosabb tényezőit, hanem az a belső meggyőződés, amely az „élő forrásból” merítve jelentett állandó erőforrást a számukra.

Szép emlékként maradt meg bennem egy beszélgetés, amikor egy kitelepített sváb közösségünk egyik utolsó élő tagjával találkoztam régi képeket nézegettünk. Volt közöttük egy nyári, kora reggeli kép is a falu közepén álló templomról. A templomfalhoz körben kapákat támasztottak. „Az volt a szép idő – mesélte az idős asszonytestvér. – Kora reggel, amikor a földekre indultunk, együtt mindenki bement a templomba, énekeltünk, imádkoztunk, áldást kértünk az új napra, és este, amikor hazajöttünk, az első utunk akkor is a templomba vezetett, mert tele volt a szívünk hálával...” Sok ilyen történetet hordoz az egyház története, amelyek sorába bekerült most a mi életünk, Krisztus-követésünk is.

⁴ <https://csomor.lutheran.hu/fontes/hu/gyto05.htm>. (Megtekintés: 2020. július 10.)

Merre tovább?

Újszerű kihívás a ma élő generációknak ez az időszak. A Krisztus-követők olyan válaszait várja a világ, amelyek – hitünk szerint – az Alkotónkkal megélt szoros kapcsolatban válnak az élet lehetőségeivé a számunkra, a világ számára. A járványos időszak nehéz helyzeteiben – bármilyen kísértés is számunkra a menekülés, a gyors megoldás-keresés víziója – lehetőségeink szerint keressük azokat a kegyelmi találkozásokat, amelyek az életünkben megcsillantják azt a transzcendens kontextust, amely a szenvedésben, akár halálban is képes a figyelmünket az életre fókuszálni. Olyan kapcsolat, kötődés ez, amely elsőrendű életminőség és egyben élettartalom a benne élőknek. A körülmények, a helyzetek változása alapvetően nehezen vonja el tőle a figyelem fókuszát, mert a bensőnkben örök életre buzgó forrás készítése folyamatosan az Istentől jövő élet, irgalom, kegyelem keresésére, megélésére irányul. „*Mily drága a te szereteted, Istenem! Szárnyad árnyékába menekülnek az emberek. Mert nálad van az élet forrása, a te világosságod által látunk világosságot.*” (Zsolt 36,8.10)

Minél többeknél találkozom ezzel a vágyódással, minél többet megélek magamban is ebből, annál inkább fogalmazódik meg bennem: bizony, a kegyelem koldusaiként szinte már csak egy himnuszunk marad: „Hadd menjek, Istenem, mindig feléd...”⁵

„Az egészséges szőlővessző soha nem ereszti el a szőlőtövet, mert onnan kapja a táplálékát napi huszonnégy órában, folyamatosan, Ha létezne konferencia vagy továbbképzés szőlővesszőknek, a címe ez lenne: »A tőkébe kapaszkodás titkai.« Persze nem létezik ilyen, mert ahhoz, hogy a szőlővessző részt tudjon venni rajta, el kellene engednie a tövet – amit ezek nem hajlandók megtenni. A vessző legfontosabb feladata a tőhöz való ragaszkodás. A tanítvány legfontosabb feladata ugyanez.” (LUCADO 2019, 135. o.)

Hivatkozott művek

BONHOEFFER, Dietrich 2016. *Börtönlevelek. Fogságban írt levelek és feljegyzések*. Szerk. Eberhard Bethge. Harmat Kiadó, Budapest.

LUCADO, Max 2019. *Semmi felől ne aggódj!* Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.

SZABÓ Renáta Krisztina – MÁTH János – SZTANCSIK Veronika 2019. A reziliencia és a proaktív megküzdés összefüggéseinek vizsgálata. *Alkalmazott Pszichológia*, 19. évf. 4. sz. 73–99. o. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2019/11/AP_2019_4_Szabo_etal.pdf. (Letöltés: 2020. július 10.)

⁵ <https://youtu.be/ycxnbj-x2CQ>. (Megtekintés: 2020. július 13.)

A bűn: kiveszőben lévő fogalom?

■ NÉMETH KITTI

„Ha pedig nem jól cselekszel, a bűn az ajtó előtt leselkedik, és rád vágyódik, de te uralkodjál rajta!” – áll Mózes első könyvének 4. fejezetében a jól ismert ige, bár azt sokan és sokszor elfelejtjük, hogy mégis melyik történet mely pontján hangzik el, és milyen fontos figyelmeztetést jelent. Kain és Ábel, Ádám és Éva gyermekei áldozatot mutatnak be az Úrnak: Kain a termésből, Ábel az állatokból. Ábel, a fiatalabb fiú áldozatára rátekinthet az Úr, Kainéra, az elsőszülöttére azonban nem, aki ezért haragra gerjed testvére ellen. Irigység és talán kisebbségi érzés keríti hatalmába, olyannyira, hogy dühében Ábel vérént ontja – annak ellenére, hogy az Úr ezzel az ígérellyel figyelmeztette őt arra, hogy a kísértés, a bűn, a rossz leselkedik a gyenge emberi szívre, és lecsap abban a pillanatban, amikor csak egy kis bizonytalanságot is észlel az emberben. Fontos azonban az Úr intése: bár ott van, lesben áll, de te uralkodjál rajta! Hogy vagyunk ezzel mi, emberek a mai világban?

A bűn mint olyan kiveszőben lévő fogalom a mai magyar nyelvből, vagy legalábbis erősen eufemizálódni látszik. A *Magyar értelmező kéziszótárban* a „bűn” címszó alatt mindössze ennyi található: „A törvény megsértése. Erkölcsi szabály megsértése”, illetve vallási tekintetben: „Az Isten iránti engedetlenség állapota, ill. valamely valláserkölcsi törvény megszegése.” A téma szempontjából a második meghatározás visz előbbre, hiszen olyan állapotról beszélünk, amely nem az emberen kívül van, hanem magának az embernek, az egyénnek az állapota, amely Istennel szemben áll. Azt is érdemes megfigyelni, hogy a meghatározás második feléből úgy tűnhet, hogy csupán a cselekvés a bűnös, mégis, maga a cselekvés (is) taszítja az embert a bűn állapotába. Ez természetesen nem „csupán ennyi”, nem csak erről van szó. Ezen az úton továbbhaladva a *Keresztény bibliai lexikon* leírása hosszabb és sokkal részletesebb ennél. Említi, hogy a bűn tulajdonképpen egy adott erkölcsi rendszeren belül elítélendőnek tartott vagy a meghatározott erkölcsi normákkal szemben elkövetett cselekedet, illetve e normák megszegése. Maga a tett lehet szándékos vagy nem szándékos, attól még bűnnek számít, amennyiben elítélendő vagy a normák valamelyikét megsértő tetről beszélünk. Nemcsak egyszeri vagy megismétlődő cselekedetekről van azonban szó, hanem az előbb leírtakkal jellemezhető egzisztenciális alapállás vagy magatartás is bűnnek minősül. A bűn pedig minden esetben valakinek az érdekeit sérti, akkor is, hogyha ez látszólag nem olvasható ki a leírt fogalomból.

A Biblia felfogása szerint az ember magatartása Isten mint a legfőbb Úr által meghatározott, ezért a bűn minden esetben Isten elleni lázadást jelent, még akkor is, hogyha

nem közvetlenül Isten ellen lázad a bűnös. Ha embertársa ellen teszi mindezt, akkor is Isten ellen irányuló magatartásként, bűnként értelmezendő. Ha megnézzük a Tízparancsot a kőtábláinak felosztásában a második tábla tartalmát, az a felebaráttal szembeni viselkedésre ad meghatározó mértéket. Mivel ez Isten parancsa, ennek megszegése Isten elleni lázadásnak minősül. A Biblia azonban nem elsősorban a bűn fogalmának absztrakt megfogalmazására törekszik, hanem annak tényleges megjelenési formáival foglalkozik. Ennek megfelelően nem találunk semmiféle kizárólagos kifejezést, amely egy az egyben összefoglalná a bűn fogalmát.

A bűn tehát olyan teológiai fogalom, amely az embernek Istennel való, megváltozott kapcsolatát írja le, amelyben – rossz irányba – megváltozik az ember önmagához és a világhoz való kapcsolata is. A teremtmény és a teremtője – itt: ember és Isten – közötti viszony konstitutív, és amennyiben ez így van, akkor a bűn lényegi vonása és tulajdonképpeni gyökere a hitetlenség, amely különböző dolgokban válhat nyilvánvalóvá. Például abban, hogy az ember önmagának akar minden hatalmat, miközben soha nem képes ezt birtokolni teremtmény voltából fakadóan. Nyilvánvalóvá válhat az önmegtagadásban, amelyben a bűnös önmaga mint lényeg az Istennel és a saját világával való relációban bűnös marad. Kétségbeesett önmegtagadásában az ember mindig és mindig önmagához tér vissza anélkül, hogy igazi önállóságot nyerhetne bármikor. A hitetlenség megnyilvánulhat még a felebarát és az egész teremtés szeretetlen félreismerésében is, ugyanis az énközpontú értékelésben lejjebb esik, mint maga az én az ember számára, és amennyiben egy szintre helyezi önmaga létét Isten és az egész világ létével, nem marad számára más, mint a valóságos reménytelenség. Az Istentől való elfordulás, eltávolodás tehát a bűn alapja, és ennek mindenfajta megnyilvánulása egyértelműen igaz a bibliai kor emberére. Milyen fájdalmas felismerés, hogy a mai emberre is igaz mindaz, amiről évszázadok, évezredek óta hallunk, olvasunk, írunk – tudniillik, hogy az ember bizony gögös, és hajlamos önmagát előtérbe, élete középpontjába helyezni ahelyett, hogy az élete fő helyén Isten állna. Még hallani sem szeretjük a bűn szót – nemegyszer előfordul, hogy lelkészeket rágalmaznak azaz, hogy „folyton a bűnről prédikálnak”. Természetesen a Krisztusban való szabadulás és megváltás hirdetése nélkül valóban nem releváns a bűnről prédikálni, de kikerülhetetlen, hiszen ember voltunknál fogva bűnösök vagyunk.

Sokkal könnyebb az embernek olyan elvekkkel és tanításokkal azonosulnia, amelyek nem sújtják le teljesen. Többször is az a vád érte a keresztény hitet és a bűnről való taní-

tást, hogy represszív jellegű, vagyis „agyonnyomja” az embert, főleg, ha szembesülnie kell a bűnnel, fel kell ismernie azt. Az ember énközpontúsága egyre távolabb hajtja őt az Istennel való kapcsolattól, sőt világunkban az ember saját maga köré húzott falai és felépített tornyai együtt a kifelé mutatott tökéletesség és mázas csillogás hamisságával jó példái annak, miért talál a ma embere kevésbé utat Istenhez, pedig az Úr ígérete szerint nem hagyta magára – hiszen még létezik a világ, létezőnk benne mi magunk is. Isten az embert közösségre hívta el felebarátaival, de legfőképpen önmagával való közösségre – és ez a hívás nem időszakos, hanem folyamatosan hangzik, és ostromolja az embert még akkor is, hogyha ott van a szakadék az Isten és az ember között. Rendeltetésével ellentétesen cselekszik az ember, amikor nem Istenre veti létezésének alapját. Azonban akár fájdalmas, akár örömteli események sorozatában, de Isten ki akarja menekíteni ebből a feszültségből pontosan úgy, ahogy Pál apostolnak a Tituszhoz írt levelében olvassuk: „*De amikor megjelent a mi üdvözítő Istenünk jósága és emberszeretete, nem az álta-*

lunk véghezvitt igaz cselekedetekért, hanem az ő irgalmából üdvözített minket újjászüelő és megújító fürdője a Szentlélek által, akit kitöltött ránk gazdagon Jézus Krisztus, a mi Üdvözítőnk által, hogy az ő kegyelméből megigazulva reményességünk szerint részesei legyünk az örök életnek.” (Tit 3,4–7)

Felhasznált irodalom

- BALZ, Horst et al. (szerk.) 1981. *Theologische Realenzyklopädie*. 7. köt. Gerhard Müller – de Guyter, New York – Berlin.
- BALZ, Horst et al. (szerk.) 2001. *Theologische Realenzyklopädie*. 32. köt. Gerhard Müller – de Guyter, New York – Berlin.
- BARTHA, Tibor (szerk.) 2000. *Keresztény bibliai lexikon*. 1–2. köt. Kálvin Kiadó, Budapest.
- PANNENBERG, Wolfhart 2006. *Rendszeres teológia*. 2. köt. Osiris Kiadó, Budapest.
- PUSZTAI József (főszerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. 2., átdolg. kiad. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Habent sua fata libelli

■ ZSUGYEL JÁNOS

MOLL, Sebastian: *Albert Schweitzer – Meister der Selbstinszenierung*. Berlin University Press, 2014.

A könyveknek saját sorsuk van, mondja a címben megfogalmazott állítás. Érvényes ez erre a fél évtizede megjelent könyvre is, amely halmokban állt egy bécsi könyvkereskedés bejaratánál. A címe – *Az önábrázolás mestere* – kellően csábító volt, ugyanakkor gondosan fóliázott állapota nem tette lehetővé, hogy beleolvassak, így mélyen leszállított áron került könyveim közé.

A doktori dolgozatot legtöbbször csak az opponensek olvassák át alaposan. A védésen megjelent hallgatóság sem él ezzel a lehetőséggel, legtöbbször csak a téziszüzetben megjelent összefoglaló alapján tájékozódnak a tartalomról. Ezért is követendő az a középkori tudományos életben gyökerező gyakorlat, amely könyv formátumban is hozzáférhetővé teszi a sikeresen megvédett munkákat. A berlini egyetem könyvkiadója is ennek a kötelességének tett eleget, amikor forgalomba hozta az írást, amelynek címét kellően figyelemkeltőnek tekinthette, amikor meghatározta az – utóbb túlzottan bizonyult – nyomtatási példányszámot. Ugyanakkor az írás új megvilágításba helyezi a köz-tiszteletben álló Albert Schweitzer életművét és tevékenységének mozgatórugóit, így feltétlenül érdemes arra, hogy

az írás főbb üzenete eljuthasson a hazai (evangélikus) közvéleményhez is.

A kilencvenéves korában elhunyt Albert SCHWEITZER (1875–1965) életműve a 20. század egyik legnagyobb hatású személyiségévé formálta alkotóját. Pályája kezdetén foglalkozta majd két évszázad Jézus személyével foglalkozó teológiai szakirodalmát (1906), valamint könyvet írt Pál apostol tevékenységéről is (1930). Kiváló orgonaművészként és zenetudósként monográfiát állított össze Johann Sebastian Bach művészetéről (1908), orvosi tanulmányainak lezárásaként az orvostudomány és teológia határterületén található Jézus-képet értékelte. Kutatásai lezárását követően a közép-afrikai Lambarénében évekig őserdei kórházban végzett gyógyító munkát, ami által világszeretete ismertté vált. Munkásságát 1953-ban Nobel-emlékdíjjal ismerték el. A múlt század '20-as éveitől kezdve előadások és írások hosszú sorában fogalmazta meg élete meghatározó vezérlő gondolatát, mely „Tisztelet az élet előtt” formában vált általánosan ismertté, és forrt össze nevével napjainkig (SCHWEITZER 1991). Egy ilyen életmű jó lelkiismerettel példaként állítható a következő nemzedékek elé, s jogosan gondolhatjuk, hogy az Albert Schweitzerre vonatkozó kép megalkotásához semmiféle „önábrázolásra” nem volt szükség.

K Ö N Y V R E C E N Z I Ó ◀

Sebastian Moll azzal a szándékkal látott hozzá kutatásához, hogy összefoglaló képet nyújtson Albert Schweitzer teológiai munkásságáról. A történészek számára elengedhetetlen forrástanulmányozás közben jutott arra a felismerésre, hogy a rendelkezésre álló dokumentumok ellentmondásossága meghaladta azt a mértéket, ami egy szokványos tisztelgő művet lehetővé tett volna. Így kutatásai irányát megváltoztatta, s az Albert Schweitzer által követett „önsozobrászat” tényeit és mozgatóit gyűjtötte össze. Ez a szándék azonban – mint ahogy azt a létrejött mű igazolja – nem eredményezte az életmű lerombolását, hanem hozzájárul a hős személyiségének árnyaltabb megközelítéséhez.

A szerző a schweitzeri életmű három fő területét vizsgálja meg: a történeti Jézus személyiségére vonatkozó kutatásait, az öserdei gyógyító tevékenységét és az élet feltétlen tiszteletére vonatkozó vezérgondolat kialakulását. Ezt megelőzően azonban részletesen foglalkozik Albert Schweitzer önéletrajzi írásaival.

Megállapítja, hogy az életére vonatkozó értékelések legfőbb forrásait önéletrajzi írásai jelentik. Kétségtelen tény, hogy az önéletrajz műfaja alkalmas arra, hogy a történelem alakítóinak szándékait részletesen megismerhesse az utókor, de kizárólagos forrásként való alkalmazásuk megtévesztő eredményekre vezethet. A modern pszichológiai kutatások eredményeit felidézve Moll részletesen ír arról, hogy az önéletrajzok szerzőinek tényekkel való kapcsolatában az emlékezés töredékessége, valamint a saját szerepük túlértékelése egyaránt torzító hatású. A filozófus Friedrich Schlegel gúnyos megjegyzése szerint „az önéletrajzokat azok az emberek írják, akik haláluk előtt az utolsó porszemet is el kívánják takarítani, s nem tudnak magyarázat nélkül kilépni az életből” (MOLL 2014, 14. o.). Albert Schweitzer élete során öt ízben adott ki önéletrajzi írást, ám ezek részben egymással, részben a rendelkezésre álló egyéb forrásokkal, illetve a kortársak eseményekre vonatkozó írásaival is ellentmondásban állnak. Bár kortársai szemében mindvégig szerény és önzetlen személyként jelent meg, éppen önéletrajzi publikációi születésének körülményei arra engednek következtetni, hogy ez csak részben felel meg az igazságnak.

Az 1920-as években komoly pénzügyi gondok kényszerítették első afrikai tartózkodásával kapcsolatos emlékei megírására (SCHWEITZER 1921), ami meglehetősen anyagi sikerrel (is) járt, és lehetővé tette az afrikai kórház létesítésével kapcsolatos adósságok visszafizetését. Az így keletkezett ismertség okán kereste meg zürichi pszichoanalitikus barátja, hogy szívesen írna könyvet Schweitzer gyermekkori élményeiről, mivel példaképként kívánja az ifúság elé állítani. Miután néhány beszélgetés során elmesélte élményeit, barátja elkészítette a könyv kéziratát, s lektorálásra küldte meg részére. Ezt követően eredeti engedélyét megváltoztatva, a javított kézirat helyett azzal küldte vissza egyes szám első személyben megfogalmazott írását, hogy inkább személyes jellegű írást kíván megjelentetni. A barátjával foly-

tatott levélváltás szerint a történeteket az erkölcsi nevelés érdekében át kellett dolgozni. Így keletkeztek azok a történetek, amelyek Albert Schweitzer gyenge iskolai teljesítményéről, de magasabb célokról való álmodzásairól szólnak. Egy kutyának és a szomszéd lovának méltatlan kezelésével és az efölött érzett lelkifurdalással kapcsolatos emlékei is inkább az utólagos mítoszalkotás körébe tartozónak tűnhetnek. Az így keletkezett írás (SCHWEITZER 1924) barátjának addig végzett munkáját feleslegessé tette, valamint a könyv kiadásából származó bevétel 50-50%-os megosztásáról szóló korábbi megegyezésükkel ellentétben egyedüli szerzőként a teljes díjazást is kisajátíthatta (uo. 33. o.).

Albert Schweitzer teológiai munkásságának gerincét a Jézus életére vonatkozó szakirodalom mélyreható elemzése képezi. Erre vonatkozó művét első ízben 1906-ban, majd 1913-ban publikálta. Bár az 1913. évi kiadványt utánnomásnak tekintik, s a szerző önéletrajzi írásaiban is úgy foglal állást, hogy teológiai gondolkodása egyenes ívet ír le, a két kiadás szemlélete között jelentős eltérés fedezhető fel. Eredeti célja szerint a történeti Jézusra vonatkozó kutatásokat a hit és az egyház szolgálatának kettős követelménye alapján kell értékelni (uo. 61. o.), így írása erősen apológia jellegű. A századforduló hőstiszteletének szellemében – Thomas Carlyle és Friedrich Nietzsche művei nyomán – Jézus személyiségét romantikus hősként idealizálja, Jézus példázatait nagy hatású költői remekműként értékeli, amely az isteni kinyilatkoztatás érvényesülését eredményezte (uo. 66. o.). A későbbi kiadásban a történeti Jézusról azonban már így szól: „A modern keresztények számára a történeti Jézus minden jelentőségét elveszítette. Nem a történetileg elismert, hanem csak az emberekben feltámadt szellemi Jézus érvényesülhet és segíthet a mai időkben.”

A két vallomást egy világ – és egy alkotói válság – választja el egymástól. Ennek fényében érthető, hogy félreleteszi teológiai kutatásait, orvosi doktorátust szerez, s 1913-ban megalapítja Lambarénében öserdei kórházát. Bár a francia gyarmati területen német állampolgársága miatt házi őrizetbe kerül, csak négy évvel később, egy betegség és a francia hatóságok kényszere vezet vissza hadifogolyként Franciaországba. Az öserdei projektekre vonatkozó elhatározását azonban teológiai kutatásainak lezárásával nem hozza összefüggésbe. Két alkalommal is ír önéletrajzi írásaiban motivációjáról. Első ízben az 1921-ben megjelent *Zwischen Wasser und Urwald* címűben, ahol egy megtérésélményt helyez középpontba, méghozzá a gazdag ember és a szegény Lázár példázatahoz kapcsolódóan. „Kint a gyarmatokon ül a szegény Lázár, a színes bőrűek népe, aki a betegségnek és a fájdalomnak hozzánk hasonlóan vagy még jobban kiszolgáltatott, s híján van eszközöknek, hogy ellene tegyen.” (SCHWEITZER 1921, 122. o.) A tíz évvel később írt *Aus meinem Leben und Denken* című írásában már nyomát sem találjuk ennek a megtérési élménynek. Az egyéni mítoszteremtésnek ezen az állomásán arról szól, hogy már „1896 egyik napján

eldöntötte, hogy harmincadik életévét követően az »emberek közvetlen szolgálatának« szenteli életét” (SCHWEITZER 1931, 123. o.) A könyv szerzője sem vitatja, hogy a két különböző időpontban tett kijelentés akár párhuzamos igazságot is rejthet, bár valószínűsíti, hogy egy egyéb helyen említett missziós társasági felhívás is szerepet játszhatott döntésében. Egy 1905. évi levelében első ízben található arra vonatkozó utalás, hogy a tudományos munka már nem jelent elfogadható pályát számára, s inkább a gyakorlati tevékenység iránt érez elhivatottságot (uo. 124. o.).

Az élet feltétlen tiszteletének gondolatát manapság elsősorban Albert Schweitzerhez kapcsolja a közvélemény, bár az ember és állat közötti viszonytal szamos elődje foglalkozott. Adam Gottlieb Weigen már a 17. század közepén így vélekedett: „Isten az embert az állatok urává, de nem zsarnokává tette. [...] A teremtményeket méltó használatra, de nem méltatlan visszaélésre kaptuk.” (Uo. 135. o.) Az állatvédelem a 19. század során népszerű gondolat volt, mind Schopenhauer, mind Wagner népszerűsítette ennek gondolatát, s a gyermeknevelésben is jelentős szerepet szántak ennek gondolatnak, sőt gyakoriak voltak az állatvédelemmel foglalkozó ígéhirdetések is.

Albert Schweitzer is megismerhette ezeket a gondolatokat, s egy 1963. évi előadásában úgy emlékezik, hogy 1912 előtt nem is hallott ezekről. Magának tulajdonította a „tisztelet az életnek” vezérgondolat megfogalmazását (uo. 179. o.). A szerző szerint sem érhetők egyértelműen tetten Albert Schweitzer szándékai, de a különféle önéletrajzi írásaiban található utalások arra engednek következtetni, hogy a már korábban megismert gondolatokat többek között akkor kezdte egységbe foglalni, amikor az ázsiai val-

lások erkölcsi tanításaival foglalkozva megismerkedhetett az ott megtalálható radikális életvédelmi elképzelésekkel, s ezeket támasztotta alá a már korábban felsorolt, stilizáltnak ható gyermekkori élményekkel (SCHWEITZER 1934).

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy a mű érdekes új gondolatokat fogalmaz meg Albert Schweitzer ismerni vélt életéről. A szerző több ízben is szól arról, hogy a források kutatása közben feltárt ellentmondások miatt nem tudta történelmi lelkiismeretével ellentétesen megfogalmazni értékelését. Ez azonban az írás főhősének alkotói teljesítményét, életművét nem értékeli le, hanem esendőségei felszínre hozásával inkább emberi közelségbe hozza a mai olvasóhoz is.

Hivatkozott művek

- SCHWEITZER, Albert 1906. *Von Reimarus zu Wrede. Eine Geschichte der Leben-Jesu Forschung*. J. C. B. Mohr, Tübingen.
- SCHWEITZER, Albert 1908. *Johann Sebastian Bach*. Breitkopf & Härtel, Leipzig.
- SCHWEITZER, Albert 1921. *Zwischen Wasser und Urwald*. Paul Haupt, Bern.
- SCHWEITZER, Albert 1924. *Aus meiner Kindheit und Jugendzeit*. Beck, München.
- SCHWEITZER, Albert 1930. *Mystik des Apostels Paulus*. J. C. B. Mohr, Tübingen.
- SCHWEITZER, Albert 1931. *Aus meinem Leben und Denken*. Felix Meiner, Leipzig.
- SCHWEITZER, Albert 1934. *Die Weltanschauung der indischen Denker. Mystik und Ethik*. Beck, München.
- SCHWEITZER, Albert 1991. *Ehrfurcht vor dem Leben. Grundtexte aus fünf Jahrzehnten*. 6. kiad. Beck, München.

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS ◀

Miért vagyok még lelkész?

On-line kerekasztal-beszélgetés egy provokatív könyv kapcsán

■ GÁNC S PÉTER

► A Szabó Lajos által szerkesztett *Égi hívás – földi pálya* című kötet 2020 novemberében jelent meg a Luther Kiadó gondozásában. A könyv nemcsak a címével, de alcímével is provokál: *avagy miért (ne) legyek lelkész?* A kötet írásai éles kérdéseket vetnek fel az egyházi szolgálattal, a lelkészi hivatással és identitással, a lelkészképzéssel vagy a hivatásgondozással kapcsolatban. Ezekről a kérdésekről Gáncs Péter nyugalmazott püspök beszélgetett Lázárné Skorka Katalin és Smidéliusz Gábor lelkészekkel.

Gáncs Péter: Az első fejezet („Kincsek őrei”) lelkészi identitásunk megkerülhetetlen kérdéseivel indít. Már szolgálattal állításunk ünnepi eseménye körül is tapasztalható némi zavar: avatnak vagy inkább szentelnek, netán ordinálnak minket? Az egyik túl profán, a másik túl katolikus, a harmadik kissé misztikus... Kinek, minek láttatok magatokat az induláskor, és kik vagytok most, immár több évtizedes lelkészi gyakorlat és tapasztalat nyomán? Valóban mennyei kincsek őrei vagyunk, akik bátran és hitelesen közvetítjük a nyilvánosság felé ezeket a kincseket, ahogy a szerkesztő

láttat minket témabevezetőjében? Vagy inkább Isten által szíven talált emberek, illetve emberarcú angyalok lennénk, amint erről két lelkész kollégánk vall?

Lázárné Skorka Katalin: Nagyon találónak éreztem a könyv címét, majd a későbbiekben megfogalmazott ketősségeket is lelkészi mivoltunk kapcsán. Az én indulásom nem nevezhető szokványosnak, hiszen még két héttel a lelkészavatás előtt sem tudtam eldönteni, vajon mely hívás hangosabb, az égi vagy a földi. Hála Istennek, hogy akkor újra hallottam a hangját: volt, aki hívjon, emlékeztetve, miért is kezdtem el a tanulmányaimat sok évvel azelőtt. Huszonhárom évesen tapasztalatlan voltam, de tudásszomjas, örültem a nagy csapatnak, de öntudatosan a magam útját jártam. Sokféle lelkészképem volt, de a sajátom még csak akkor kezdett formálódni. Egy viszont bizonyos volt, a lelkesedés az Úr Jézus szolgálatában, ami mindent felülírt. Nagyon akartam jó lenni, bizonyítani, hogy nekem is helyem lehet azok mellett, akiket nagyra becsültem. Visszatekintve fiatal lányként látom magamat, aki többet szeretett volna, de Isten úgy rendezte, hogy lassan és egészen letről kelljen kitanulni a hivatás csínját-bínját. Gimnazista hittanok helyett óvodás csoportokat kaptam. Az anyagyülekezeti istentiszteletek helyett leányegyházi szolgálatokat. Ott álltam az egyik oldalon minőségi felkészültség, nyelvtudás, külföldi tanulmányok birtokában, a másikon oldalon az alapvető gyakorlati hiányokkal, botladozva, emberi gyengeségekkel. Akkor lenyűgözött az, hogy Isten a kezébe vesz, használ, erőt és bölcsességet ad, ezért lehetek igehirdető, az Úr szolgálója. Ma már hálával és alázattal mondom, hogy Isten kezébe vesz, használ, erőt és bölcsességet ad a Lelke, s csakis emiatt lehetek az ő szolgálója. Az egyik bibliaóra végén azt mondta nekem az egyik egyháztagnak: nem miattad jövünk, hanem az ige miatt. Jó, hogy nem a kezdeti időszakban mondták nekem. Ma azonban már nagyon tudok örülni ennek a mondatnak!

Smidéliusz Gábor: Örömmel olvastam végig az *Égi hívás – földi pálya* című kötet írásait, melynek már a címe is utal a kérdésben szintén tükröződő dilemmára; a kétféle, egyszerre transzcendens és immanens meghatározottságra, ami a lelkészi hivatást jellemzi. A műfaji keret ennek megfelelően ugyancsak nehezen meghatározható. Szépirodalmi igényességgel megfogalmazott írások között mai, modern, közérthető gyakorlati teológiai megközelítések olvashatók, amelyek reflektálnak az egyházi szolgálatban aktuálisan megjelenő lehetőségekre, feszültségekre egyaránt. Olyan őszinte hangnemű gyűjteményt tarthatunk kézben, amely segítheti a tisztánlátást, akár pályára készülők, akár már szolgálatban álló kollégák esetében. Biztosan jó támaszték, mintákat adó túlélőkészlet lett volna már 1996-ban is egy hasonló című kiadvány, amelyben megszólalhat az a felszabadító és egyben kihívást is jelentő megközelítés Grendorf Péter tollából – ráadásul az én szívemhez is közel álló, egyik Deák téri előd, Pintér Károly példáját idézve –, hogy a cél mind-

végig az, hogy megmaradjunk hivatásos embernek. Akár nagy még ránk a Luther-kabát, akár már megvan a biztonságos tekintélyt kölcsönző „agendatartó”, ezek semmiképpen ne takarják el azt a párbeszédre kész embert, akit Isten egykor megszólított, személyesen néven hívott, evangéliuma sokrétű hirdetésével bízott meg és mai napig noszogat.

G. P.: A következő fejezet manapság ugyancsak szorongató kérdést vet fel: „Hány ember egy lelkész?” Hányféle elvárásnak próbálunk eleget tenni? Hányféle szerepet vállalunk fel, illetve hányra kényszerülünk rá? Hogyan lehet megélni, túlélni hosszú távon azt az érzelmi hullámvasutat, amely Pál apostol nyomán így summázható: „sirtam a sírókkal – örültem az örülőkkel...”? Ahogy ebben a fejezetben egyik lelkésztársunk szellemesen kielezi a dilemmát: pap vagyok, netán olykor inkább bohóc? Lehet-e még valaki napjainkban csupán lelképásztor, akinek küldetése „csak” az evangélium hirdetésére és tanítására, valamint a reá bízottak lelkigondozására koncentrálódik?

L. S. K.: Hálás vagyok azért, hogy kevés kényszerű szerep jutott nekem az eddigi gyülekezeteimben megvalósuló jó munkamegosztás révén. Sosem gondoltam, hogy mindenhez értenék, sőt örömmel tölt el, ha ráhagyatkozhatom mások szakmai tapasztalataira. Főként, ha építkezésről, vállalkozókkal történő egyeztetésekről van szó. Ismerni kell a képességeinket és korlátainkat, merni kell delegálni, és tudomásul kell venni, hogy az egyházközségi presbiterek és felügyelők ugyanúgy Isten szolgálatában álló elkötelezett emberek, mint mi. Ami pedig a hivatásunk sokszínűségét illeti: már tizenévesen ez volt a hivatásunk melletti érdem. Akkor is vonzott a sokoldalúság, amit azóta is nap mint nap megélhetek benne. Lehet, hogy ez az életforma illeszkedik a legjobban a személyiségemhez. Ha „csak” lelképásztor is valaki, lehet tanár és énekes, lelkigondozó és szónok, rendezvényszervező és nyelvész, óvodapedagógus és andragógus, családterapeuta és egy szervezet vezetője... Tudom, a nevezett szakmák „valódi” képviselői aligha osztják ezt a véleményt, minthogy nem lehetünk könyvelők és kertészek sem hivatalosan. Ha az innovatív motivációval kapcsolatos kutatásokra figyelünk, láthatjuk, hogy a munkavállalók számára az első helyen az érdekes munka áll. Engem nem erodál, hanem inspirál ez a sokféle szerep. Mindegyik hat a másokra, s amit az egyik helyen elveszíték, azt a másikon megtalálom. Ezt áldásként élem meg, olyan jutalomként, amelyet más úton nem lehet megszerezni. Ezen túl pedig minden nehézségben emlékeztettem magamat, hogy van, aki ismeri a szándékot és a befektetett energia mennyiségét: fáradozásunk nem hiábavaló az Úrban. Lelkészként nemcsak a közösség javára cselekszünk, vagy a magunk kiteljesedése hajt, hanem szolgálatot végzünk, mert erre megbízást kaptunk. Lehet, hogy sokszor a szerepkonfliktusok megoldására várunk, de mélyen legbelül elsősorban az evangélium hírnökei vagyunk, ami szolgálatunk minden részfeladatát, szegmensét alapvetően meghatározza.

S. G.: Zoltán barátom megállapítása jutott eszembe a fejezet és a felvetés kapcsán is. Ő úgy véli, hogy „mi, lelkészek mindenhez értünk kicsit, de semmihez sem értünk igazán”. Már régóta piszkál ez a gondolat engem is. Ismerem és tisztellem a sokat olvasó, teológiával elmélyülten foglalkozó, a gyülekezeti körökben a legújabb irányzatok eredményeit színvonalas előadások keretében ismertető lelkész képét. Ahogyan a gyülekezeti adminisztrációt, infrastruktúrát, nélkülözhetetlen anyagi bázist megteremtő, fáradtságot nem ismerő, kitartással és következetességgel építő, precíz, alapos karaktert is. Szeretett és tisztelt elődeim között, a nekik adatott időben ki erre, ki arra kapott inkább elhívást. Persze volt, aki igehirdetőként inspirált, megint más riporterként vagy varázslóként, esetleg zenészként, empatikus meghallgatóként. Ezek a szerepek mind érvényes módon lehetnek lelkészként a sajátjaink is. Ezek sajátos vonásainak leírásáról részletesen olvashatunk a könyvben. Úgy gondolom, adott helyzetben váltani is lehet ezek között, sőt kinek-kinek a saját munkáját meggazdagító repertoár egy-egy eleme is lehet minden ilyen integrált „képesség”. Még annak ellenére is, ha esetleg valóban igaz, hogy tényleg nem értünk egyikhez sem professzionális szinten. Ebben azonban lehet esélyt is látni, nemcsak veszélyt. Nem gondolom, hogy Jeremiásnak színművészetit vagy legalább egy drámapedagógiai kurzust kellett volna végeznie ahhoz, hogy előadja szokatlan performanszait. Ljudmila Ulickaja *Daniel Stein, tolmács* című regényét olvasva értettem meg igazán, hogy a hangsúly sokkal inkább azon van, hogy képesek vagyunk-e több nyelvet valamenynyire értő tolmácsként közvetíteni, tartalmat átvenni egyik értelmezési tartományból, véleménybuborékból, akár tudományterületről a másikba. Megkockáztatom, hogy politikai, ideológiai irányok, kurzusok között is lehet tolmács szerepünk. Végső soron Isten tolmácsai vagyunk az emberek felé ég és föld között félúton. Nekem ebbe még a Kamarás István-féle Ordo Jocularum Dei, azaz az Isten Bohócai Rend humora és kritikus élcelődése is belefér.

G. P.: A harmadik fejezet címe élesen teszi fel az egész könyv alapkérdését, amely egyházunknak is talán a legégetőbb problémája napjainkban: „Ki akar ma még lelkész lenni?” Mi lehet az oka annak, hogy sok jó evangélikus iskolánk dacára, jelentős „hátszél”, azaz állami támogatás mellett, mégis olyan aszályos éveket kell megélnünk, amikor alig akad szolgálatba állítható végzős lelkészjelölt? Talán adáshiba van: Isten hívó szava elhalkult volna? Vagy inkább a vétellel van a gond: netán a mi fülünk vált süketté az elhívó ige meghallására? Tény, hogy mintha valamiféle nyomasztó kapunyitási pánik bénítaná meg fiataljainkat, akik gyakran félnek az elköteleződéstől, a felelős szolgálatba lépéstől. A kényes témát Thurneysen gondolatai intónálják: „Hogy van-e valakiben elhívás vagy nincs, azt kívülről nem lehet eldönteni (...) De vannak az elhívásnak jelei.” Ti hogyan emlékeztek vissza saját elhívásotok jeleire, arra a bizonyos külső/belső/felső hangra, elhívásra?

L. S. K.: Nehéz szívvel vennénk tudomásul, ami Sámuel próféta gyermekkorára volt igaz: „Abban az időben ritkaság volt az Úr igéje, nem volt gyakran látomás.” (1Sám 3,1) De ő az Úr. Egy idős lelkész a rendszerváltozással összefüggő egyházi reményekről szólva azt mondta, Isten nem engedi belekényszeríteni magát a mi elvárásainkba. Nem úgy hozott megújulást, ébredést, nem lettek automatikusan tele a templomok, ahogyan mi akartuk volna. Szerintünk ideálisak a feltételek, szerintünk úgy kellene lennie, ahogyan a mi logikánk diktálja, de pontosan ezek a vészjelek mutatnak rá arra, hogy nagyobb egyetértésre és közös cselekvésre van szükség a lelkészi hivatásért. Komoly stratégiára és erőteljes imádságos támogatásra. A vízió adott, de milyen utakon érjük el a vágyott célt? Ott kellene kezdődnie, hogy úgy kapjanak folyamatos bátorítást a már szolgálatban állók, hogy vonzó és vágyott hivatásnak mutakozzon a mi földi pályánk. Ki akarna velünk cserélni, a helyünkbe lépni, azzá válni, akik mi vagyunk? Mit mutatunk magunkról, és hogyan jelenik meg az evangélikus egyház színterein a lelkész? Van-e presztízse – és most az iskoláinkra is gondolok –, kellő súlya, szava a lelkésznek, vagy azt közvetítjük, hogy a hit egy lehetséges jó kiegészítő, de nem alap, amelyre minden épül? Jól tesszük, ha a minden kegyelem Istenére hagyatkozunk, de én úgy látom, ebben az ügyben olyan közegyházi és lelkészi dialógusnak kellene folynia, amelyben őszintén beszélhetnénk félelmekről, gátakról, frusztrációról, megfáradásról is.

Az elhívásom erőteljes Jézus-élményekhez kötődik, hiteles és magukkal ragadó lelkészekhez, gyenesdiási konferenciákhoz, ahol elementáris életújulásokat tanúja lehettem. A gyülekezeti közösség szeretetteljességéből és az ifjúsági bibliaórák talajáról indultam, de mindig és mindenhol az Úr Jézusra fókuszáltunk, és mindig az ige megértése volt az elsődleges. Az *Új ének* dalaiban és a tradicionális istentiszteleten is Jézust akartam hallani, később őt szólani. Két évtizednyi szolgálat után, megannyi eszközt megismerve és módszert használva csak azt tudom mondani, mint Luther: „ecclesia creaura verbi est.”

S. G.: Talán nem is a jelentkezéssel kezdődik a probléma, hanem sokkal előbb. Ma csak nyomokban léteznek azok a „műhelyek”, amelyeket sokáig a természetes háttértámogatást nyújtó, a kötetben is emlegetett lelkészcsaládok, régi hagyományokkal rendelkező, identitásukban erősen evangélikus kötődésű dinasztiai, gyülekezeti közösségek, vitalitást mutató ifjúsági csoportok, nyári országos konferenciák jelentettek. Az egyház figyelme az utóbbi évtizedekben érthető módon az intézmények felé fordult, hiszen ezek fenntartása, finanszírozása, szakmai segítése jelentett kihívást, feladatot, erőpróbát. A gyülekezetekben folyó munka kisebb hangsúlyt kapott, bizonyos mértékben le is értékelődött. A szakmai szempontok, intézményes keretek megerősödésével, a kompetenciák tisztulásával az intézményi lelkészek szerepe is egészen más lett, mint korábban volt, nem beszél-

ve egy intézmény nélküli gyülekezet lelkészenek pozíciójáról. Eljutottunk odáig, hogy ma intézményvezetőnek vagy osztályvezetőnek lenni nagyobb presztízst jelent a Magyarországi Evangélikus Egyházban, mint lelkészként dolgozni. Lehet, hogy már ez sem túl vonzó perspektíva. Gimnáziumainkra büszkék lehetünk, hiszen az ország legjobbjai között vannak. Diákjaik és szüleik azonban elsősorban nem a lelkiség megélésének helyszínéeként, hanem a megszerzhető versenyképes tudás, a továbbtanulás biztosítékaként, a jó előmenetel bázisaként tekintenek rájuk. Nem lehet számon kérni, hogy nem papnevelő előszemináriumok. 1985-ben, konfirmációm után számomra éppen az a kontraszt lett vonzó, amelyet a családi háttérrel felül Gyenesdiás jelentett közösségben, lelkületben, bibliaismeretben, használható tudásban hosszú éveken keresztül. Mégsem iskola- és tantárgyszagú keretek között, hanem attól eltérő, egyfajta „nyári egyetem” felszabadult tanulási folyamatában. Az ehhez hasonló terepmunka jóformán hiánycikk, pedig a vétel helyreállításához nagy szükség volna ezekre az átjátszókra; intézményes kötöttségek nélküli (jó értelemben vett) akolmeleg, mozgalmi adótoronyokra is, hogy az a külső/belső/felső hang egyáltalán eljusson a vevőállomásra.

G. P.: Az utolsó fejezet kérdése pozitív kicsengést ad az egész könyvnek: „Miért jó lelkésznek lenni?” Folyóiratunk szerkesztője ezt kicsit élesebben így fogalmazta meg cikkfelkérő levelében: „Miért vagyok még lelkész?” Hiszen ez egyáltalán nem magától értődő. Attól tartok, jól sejtem, hogy a veletek együtt induló szolgatársak közül is akadnak olyanok, akik „kiszálltak”. Rossz nyelvek szerint, akár egy negyedik egyházkerületet is meg lehetne tölteni az elmúlt évtizedek pályaelhagyóival. Esetleg titeket is megkísértett már ez a gondolat? Mit lehetne tenni preventív módon ez ügyben? Továbbá hogyan lehetne megtartani egyházunk közösségében azokat, akik szögre akasztották a Luther-kabátot?

L. S. K.: Egyedül azért vagyok lelkész, mert Isten megtartott engem. Ebben teljesen bizonyos vagyok. Nem az én nagyszerűségem vagy kitartásom, ahogyan azt sem tudom, miért van, hogy valakiben felébred a vágy egy másfajta munkára. Túrmezei Erzsébet *Nem mondott fel nekem* című versének minden sorával egyetértetek. Magamra vonatkoztatva mondom ezeket.

Azokra a lelkésztársakra gondolva, akik már nem Luther-kabátos szolgálatban állnak, az egymásért hordozott felelősség jut eszembe. Bizonyos vagyok abban, hogy vannak még fel nem használt eszközeink, sőt újakat is kereshetnénk, amelyekkel segíthetnénk a pályakarriert. Nagyon sok tennivaló van a prevenció terén. Jó lenne időben detektálni a kiégés tüneteit. Az elismerés, megbecsülés is lényeges tényezője annak, hogy valaki továbbra is szívesen végezze megszokott munkáját, nem beszélve a fejlődés lehetőségéről és a motivációról. Tudom, hogy vannak évtizedes jó barátságok, létezik olyan közeg, ahol megtörténik az egymásra figyelés, de hogyan állunk a másik munkájának megismerésével, dicséret-

tel? Nem vennénk el Istentől a neki kijáró dicsőséget ezzel, hiszen mind tudjuk, nélküle semmit sem tudunk cselekedni. Nagyon szűk keretek között lépdél a mi hivatásunk. Úgy vélem, hogy a lelkészi életpályamodell is csak részben adja meg a várt megoldást. Ha valahol nagyobb eredményt szeretnénk, ott nagyobb áldozatot szükséges vállalni.

S. G.: Az egyházi esztendő nemcsak jó meder, hanem bizonyos szempontból egy szent program, amely segít strukturálni az életünket is. A magam számára nem találtam még ehhez fogható, már nem is keresek. Elvesznék, tájékozódásra képtelen lennék e nélkül a naptár nélkül, amelyben az élő Isten megtartó igéje aranyfonálként szövi és járja át a különböző időszakokat, heteket, hónapokat, évtizedeket, emberöltőt. Számomra nem ciklikusan ismétlődő, hanem spirálisan felfelé vezető, egyre összetettebb rétegeket feltáró konstrukció, amelynek jézusi tengelye van. Sok irányban végig lehet gondolni ezt a képet, én már biztosan nem lennék meg nélküle. Megvallom, annyira hozzátartozik, hozzánőtt az életemhez, hogy nem tudnám elképzelni azt, hogy ne igehirdetőként, „belülről” legyek a részese. Vasárnapról vasárnapra készülni, vívódni, győtrődni, hajnalban kelni, amikor még senki sincs ébren, csak Isten inspiráló Lelke, ennél nincs vonzóbb napirendi pont. Egyfelől persze kín, másfelől az egyetlen, amiért igazán megéri felöltözni. Nekem nem a hobbim az egyház és azon belül is az igehirdetés, hanem, úgy gondolom, a munkám. Mégis olyan munka, amelyet nem cserélnék le semmi mással, mert ennyire izgalmas, sokrétű, sokszínű, inspiráló, egyben az ember életének ilyen meghatározottságot jelentő, életprogramot nyújtó más foglalkozást nem ismerek. Ezzel együtt nagyon kemény, hogy nem mérhető, nem érzékelhető az eredmény, nincs siker, azonnali visszacsatolás. Minden lelkiismereti teher lehet. Sokszor 19. századi kulisszákkal dolgozunk a 21. században. Van, hogy szélmalomharcnak tűnik a közösségépítés, generációk összekapcsolása, amelyek gyorsulva távolodnak egymástól kulturális és szellemi értelemben egyaránt. Nem beszélve saját korlátaimról, alkalmatlanságomról, kényelmességemről. Mégis munkása lehetek Isten nagyszabású tervének, amely a jövőt célozza, a jövő felé fordul, Isten országát hirdeti, amely éppen hogy felülírja a mi földhözragadt, de mégiscsak meghatározó törvényszerűségeinket. Nem kétkeltem, hogy van, aki képes arra, hogy egyházi támogatás nélkül is képviselje ezt. Úgy tűnik, számomra ennyi keretező erő szükséges, az evangélikus örökségről nem is beszélve.

G. P.: Végül tegyük fel azt a fontos gyakorlati kérdést, amelyet a könyv szerkesztője már előszavában világosan megfogalmaz: „Ki és mit tehet azért a mai egyházban, hogy javuljon a lelkészi utánpótlás mutatója?” Később leszögezi, hogy „az élő egyház jele a növekvő lelkészutánpótlás”. Továbbgondolandó ez a megállapítása is: „A mai gyülekezeti tagok feladata a holnap lelkészi utánpótlásának folyamatos kiérlelése. Imádsággal, aktív biztatással és a pálya

presztízsenek fejlesztésével.” De vajon rá lehet terhelni ezt az ügyet a gyülekezeti tagokra? Pár éve kísérletet tettünk arra, hogy az úgynevezett „hivatásvasárnap” bevezetésével próbáljuk meg felébreszteni és erősíteni a lelkészutánpótlás iránti felelősséget egész egyházunkban. Úgy érzem, mintha ez a kezdeményezés elaludt volna. Szerintetek hol, mikor, hogyan és kik tehetnének valamit ennek újraélesztéséért?

L. S. K.: Olykor úgy érzem, hogy ebben a témában mintha egymásra várnának, s közben mindenki a másik hiányait említi. Nem templomosak a szülők, a gyülekezetben nincs ifjúsági csoport, a lelkész nem törődik az utánpótlással, az egyházi iskola csak az érettségire fókuszál, a lelkészképzés magas tudományos követelményeket támaszt. . . A közös felelősség mellett az egyéni felelősségről is szólnék. Felelősek vagyunk a hitünkért, örömünkért Krisztusban, aktív szolgálatunkért, a megélt szeretetért. Mindenkinek a saját a területén kellene ezért csak egy kicsivel többet tennie, mint eddig, és adott periódusok végén értékelni az elért eredményeket, visszacsatolást adni. Egyetlen vasárnap és néhány figyelemfelhívó kiadvány csak ízelítő. A nagyobb transzparencia viszont segítené megismerni a szükséghelyzetet, amely gyülekezeteikben és intézményeinkben mutatkozik. Talán jobban kellene közelíteni a fiatalokat a gyülekezetekhez és egyéb szolgálati területekhez. Kezdve a közös ünneplésen, folytatva a közösségi szolgálattal a hangsúlyosabb gyakorlatközpontú lelkészképzésig bezárólag.

S. G.: Mi szeretnénk kombájnnal betakarítani ott is, ahol nemrég még a pusztta tarlóra vetettünk. Egyfelől érthető a szent türelmetlenség, másfelől kérdés, hogy valóban megtörténik-e minden fontos munkálat, tudatos „talajrendezés”, előkészítés. Jézustól tudjuk, hogy az igemaggal nincs probléma, és a nagy Magvető sem fukarkodik vele. Érdekes analógia lehet, hogy éppen a sok mindent átalakító klímaváltozás következményeként a modern mezőgazdaságban is

egyre több helyen visszatérnek a régi talajművelési gyakorlatokhoz. Változatosabb vetésforgó, mechanikus gyomirtás, tradicionális humuszképzés. Továbbgondolásra érdemes lehet ez az elgondolkodtató paradigmaváltás. Lehet, hogy a szellemi értelemben megváltozott klímában is hasonló, korábban meglévő tudások, erőforrások feltárása, felfrissítése segíthet. Könnyen lehet, hogy az adatbázisok korát felváltják a személyes kapcsolatok, a közösségi média lassan eléri a határait, és egyébként is több kérdést vet fel, mint amennyit megold, a marketingszlogenek kilúgozódnak, és egyre többen vannak, akiket már nem lehet elérni, meggyőzni rajtuk keresztül. Lehet, hogy megérne egy kísérletet vizsgálni a személytől személyig tartó kapcsolattartáshoz, a kisebb, életképes közösségek támogatásához, a különböző csoportok és nemzedékek meggyőzéséhez, hogy ne a saját önös igényeikre, hanem a gyülekezet egészére mint Isten országának mustármagnyi lehetőségére tekintsenek.

G. P.: Köszönöm, hogy megosztottátok gondolataitokat, amelyek a felvetett kérdések továbbgondolására inspirálhat mindannyiunkat.

A könyv meglepetésajándéka, hogy az utolsó fejezet követi még egy tartalmas imádság- és meditációgyűjtemény „lelkészekért, lelkészekről, lelkészeknek”. Ebből többek között kiderül, hogy „a lelkésznek is van lelki élete... vágyódik az elismerésre... mérgeződik néha... van jókedve... van problémája”, valamint „a lelkésznek sem kell mindig és mindent azonnal megoldania...”

A sokszínű függelék hatodik pontja az „őszintén befejezhető mondatok” provokatív csokra. Ez igazi önvizsgálatra és akár egyfajta hivatásgondozásra is szolgálhat.

Adja Isten, hogy a kötet betöltse áldott küldetését egyházunkban. Indítson arra, hogy napi imatémánk és közös szívügyünk legyen a lelkészi hivatás, a képzés, az utánpótlás és a hivatásgondozás jelene és jövője.

Égi hívás – földi pálya

avagy miért (ne) legyek lelkész?

Szerkesztette: Szabó Lajos
Luther Kiadó, Budapest, 2020

Ha behunyod a szemed, és magad elé képzelsz egy lelkészt, mit látsz? Valószínűleg egy fekete ruhás, templomban beszélő alakot, aki talán Bibliát tart a kezében. Pedig a lelkész a hét hat napján nem ilyen. A lelkész, ha kell, menedzser, kórusvezető, építész, pályázattíró, olykor temetkezési vállalkozó, ezermester, sofőr vagy egyszemélyes lelkiségély-szolgálat.

Vajon mennyiben befolyásolja a lelkészről alkotott képedet, ha megismered a lelkészek vasárnapon túli életét? Láttál már lelkészt gyászolni, elbizonytalanodni vagy épp megerősödni, megoldhatatlannak tűnő feladataival megküzdeni?

Legyél akár lelkész, akár gyülekezeti tag, akár az egyházi szolgálat iránt érdeklődő fiatal felnőtt: e könyv segítségével bejárhatod a lelkészi pálya magasságait és mélységeit, és talán az egyházi közösségekhez is máshogy fogsz viszonyulni az olvasása után.

Emlékezés Pathó Gyula evangélikus lelkész szolgálatára

1950–2020

■ NOBIK ERZSÉBET

Id. Pathó Gyula 1950. szeptember 6-án, Pestszentlőrincen született, néhai Pathó Gyula és néhai Domin Mária keresztény szülők egyetlen gyermekeként. A hazánk lakosságának egyötödét magába ölelő főváros szülötte, de a két kezük munkája után élő szülők otthonában lőrinciként nevelkedett. Mégis eszmélésétől kezdve érezhette szülei emelni akaró szeretetét, amely a tanulás, a tanultság, a szélesebb látókör elérésének lehetőségét biztosította számára.

Így lett a XX. kerületi Kossuth Lajos Gimnázium tanulója, ahol 1969-ben érettségi vizsgát tett. Néhány év múlva fordulópontot hozott életébe egy barátság: hívó lelkész barátja tárta fel előtte a hit lényegét, értelmét, célját. A beszélgetések nyomán valami megmozdult lelkében, és az Evangélikus Teológiai Akadémia hallgatója lett 1976-ban.

Teológus éveiben egy nyári hétvégén szupplikációs szolgálatra érkezett Csabacsúdra. E naptól kezdve ismertem testvérünket, akivel sok szolgálat és élete meghatározó eseményeiben való részvételem emléke köt össze.

Tanulmányait elvégezve 1981. június 27-én Budapesten, a Deák téri evangélikus templomban dr. Káldy Zoltán néhai evangélikus püspök lelkésszé avatta, elindítva őt a szolgálat útján.

A bicskei evangélikus templomban kötött házasságot, az eseményen lelkész barátja szolgált. Házasságából két fiú született. Életútja megmagyarázhatatlanul alagútba futott,

ám mégis mindig maradt számára egy fel-felvillanó fény sugar, és ez a szolgálat volt.

1981. szeptember 1-jén a nagybánhegyes–magyarbánhegyesi gyülekezetben kezdte meg lelkészi szolgálatát, majd 1987-től Csabacsúdon folytatta. 1996. májusától a szentes-tiszaföldvári gyülekezet lelkésze, 2011. július 31-től Tiszaföldvár lelkésze volt utolsó lélegzetvételéig, ez év szeptemberének 24. napján bekövetkezett váratlan haláláig, amikor is életét visszaadta teremtő Urának. Így élt e földi életben hetven évet és tizennyolc napot.

Gyula utolsó betöltött születésnapjának egyik igéjével, a 73. zsoltár 28. versével szólítok meg most minden gyászolót: „*De nekem olyan jó Isten közelsége! Uramat, az Urat tartom oltalmamnak.*”

Búcsúzik tőle a Déli Evangélikus Egyházkerület elnöksége, a Nyugat-békési Evangélikus Egyházmegye espere, akik saját halottjuknak tekintik szolgálatát letett testvérünket.

Búcsúzik a teljes lelkészi kar, volt szolgatársak, volt gyülekezeteinek tagjai, utolsó szolgálati helyének, gyülekezetének felügyelője, presbiterei, minden tagja. Búcsúznak mindazok, akik hazánkban bárhol ebben az órában idegondolnak.

Végül búcsúznak mi, akik e végtisztesség-adáson részt veszünk.

Igehirdetés Pathó Gyula temetésén^{*}

Zsolt 73,28

■ LÁZÁR ZSOLT

Mindenkinek megvan az emléke Pathó Gyuláról. A gyülekezeteknek Békés megyében, Csongrád megyében vagy épp itt, Szolnok megyében is.

Első szupplikációs szolgálatomat az ő gyülekezetében végeztem. Emlékszem, hogy az igehirdetés után a hirdetés-

ben az alapigéhez elmondott egy másik prédikációt. Úgy érezte, amit a teológus elmondott, az még nem igazán bontotta ki az isteni üzenet lényegét.

Sajátos stílusa volt. De a tudásában senki sem kételkedett.

A lelkész, akinek nem volt egyszerű az életútja. Akinek igen sok nehézséggel kellett szembenéznie. De min-

* Elhangzott 2020. október 7-én Tiszaföldváron.

denkinek van valami olyan története, ami nagyon emberi, és így utólag nézve túlmutat az egyszerű esemény-sorozaton.

Emlékszünk talán mindannyian, hogy a lelkeszi munkaközösségi ülésekre ritkán jutott el. S mindig érkeztek azok a kifogások, amelyeket csak ő tudott elmondani. S ezekben a kifogásokban sok nevet, sok eseményt említett. Egy biztos volt: számára a találkozások nagyon fontosak voltak. Ha valaki meglátogatta, arról mindig sokat mesélt.

Sajnos az utóbbi időben egyre több orvos nevét kellett megismernünk, akihez járt. Mindig elmondta, mit tettek vele, de leginkább azt, hogy milyen jól haladnak a gyógyításban, ő pedig a gyógyulásban. A lelkeszi gyűlésekre való eljutását leginkább az orvosokkal való találkozásai akadályozták meg.

Júliusban meglátogattam. Elmondta, hogy most már mindenén túl van. Nem lesz több kezelés! Újult erővel folytatja a szolgálatát.

Tervezett, jelezte a gondokat, leveleket írt. Gondját viselte a gyülekezetnek.

De aztán érkezett a hír: szeptember 24-én hazahívta teremtő Urunk.

Amikor megnéztem vasárnap az istentisztelet előtt a kertet, ahol a halála érte, feltűnt, milyen szép rend van, milyen szabályosan vannak bekészítve a kis száletli alatt a mogyorófa ágai. Eszembe jutott egy idézet: „Ha tudnám is, hogy holnap elpusztul a világ, még akkor is ültetnék egy almafát.” Pathó Gyula ezt a lutheri idézetet élte meg.

Tudta, hogy bármikor véget érhet az élete. Tudta, milyen egészségügyi gondokkal és problémákkal kell szem-

benéznie. De ha tudta volna, hogy mikor ér véget az élete, akkor is ugyanazt tette volna, amit tett.

Tudjuk, hogy voltak be nem gyógyult sebek, voltak meg nem beszélt dolgok, ki nem mondott bocsánatkérések. S ez teszi oly nehézé a búcsút. De most oly jó nekünk Isten közelsége! Olyan jó, hogy Istenre tekintve tudunk elbúcsúzni, elköszönni. Istenre tekintve tudunk a gyülekezettel is együtt lenni.

„Uramat, az Urat tartom oltalmamnak. Hirdetem minden tetteidet.”

Adonáj, ahogy Gyula mindig mondta. Adonáját, az Urat tartom oltalmamnak. Ennek a hatása az, hogy „hirdetem minden tetteidet”. Akinek az életét Isten megérinti, az róla szól mindig!

Itt, Tiszaföldváron együtt vannak az evangélikusok. Ezen a kicsi kis szigeten a Tisza partján. Ahol oly kevés evangélikus van. De mégis itt vannak! Itt vagyunk! S talán az utolsó lelkes halt meg most, aki ebben a parókia-ban lakott és lakhatott.

„De nekem olyan jó Isten közelsége! Uramat, az Urat tartom oltalmamnak. Hirdetem minden tetteidet.”

Utolsó születésnapján így hangzott az Isten üzenete. Most szól hozzánk is.

Isten közelsége az élet és a halál óriási távlatát is átíveli. Közel hoz mindent. Ahogy a saját életünkben is érezhetjük.

Hirdessük Isten tetteit! Mindazt, amit értünk és amit Pathó Gyuláért is megtett. Jézus áldozatát. Jézus halálát és feltámadását. Ami most is, mint mindenkor, az egyetlen reményünk.

Adjon az Úr nekünk reményt a szívünkben. Így engedjük haza testvérünket, ki közel negyven éven keresztül szolgált itt a Nyugat-békési Egyházmegyében.

Közösségben

Fordította: Boros Attila

Harmat Kiadó – Luther Kiadó, Budapest, 2020

Bonhoeffer magával ragadó látomása a Krisztus-hívók közösségéről nem eszményképet tár elénk: az egyházat egyszerre látja a kicsik, a gyöngék és a bűnösök gyülekezetének, illetve a Krisztusban megbékélt, megváltott hívek e földön páratlan közösségének.

Az újjászületett ember számára lehetséges a lehetetlen: a másik embert uralkodási vágy nélkül szolgálni.

„Bonhoeffer a »keresztény korszak utáni kereszténység« teológusa és egyik lelki vezetője mai korunkban is. Mártíriuma az egykor kítaszított Krisztussal megélt közösség, aki az üldözött, szintén kítaszított és gyakran erőtlenné váló egyház igazi erőforrása. A Krisztus által elhívott közösség a követés során mégis, ma is részesül a hit győzelmeiben...”

Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap

► 5Móz 31,9–15

Igehirdetési előkészítő

Anamnézis

A vasárnap jellege

Egyházi évünkben a vízkereszt utáni vasárnapok folyamatosan bontják ki vízkereszt ünnepének üzenetét a hívők közössége számára. Vízkereszt üzenete, hogy Krisztusban Isten megjelent az emberek számára (epifánia). Krisztus megjelent mint a világ világossága, mint a megdicsőült Úr.

Ezen a vasárnapon az oltárterítő színe zöld, ami a növekedésre, az életre utal.

A vízkereszt utáni második vasárnap témája HAFENSCHER Károly *Liturgia* című könyvében a következő: „Jézus Krisztusban látható Isten dicsősége” (2010, 345. o.). A Pröhl-agenda erre a vasárnapra a következőt adja meg témaként: „Krisztus dicsősége megjelenik a világban.” (116. o.)

Erre a vasárnapra az óegyházi lektciók: Jn 2,1–11 és Róm 12,6–16.

Amit a textusról tudni kell

Textusunk a zsidóság történetének egyik nagy állomásához kalauzol minket. Mózes, a zsidó nép egyik vezetője életének és küldetésének végéhez közelít. De még négy fontos feladat vár rá: a záróbeszéd, utódjának kijelölése, egy különleges ének megtanítása és egy pásztori búcsú. A Második Törvénykönyv Mózes halálának leírásával zárul. A 29. fejezettől a 34. fejezetig találkozunk ezekkel a témákkal.

A textusunk előtti két fejezet a következőképpen épül fel: a 29. és 30. fejezet hasonlít az ókori szerződések mintájára. Történelmi bevezetővel kezdődik (29,1–7), általános feltételeket fogalmaz meg (29,8–14), továbbá felhívja a figyelmet, hogy milyen következményekkel járhat, ha felrúgják ezt a szövetséget, és mással lépnek szövetségre (29,15–27). A záróbeszédben áldások és átkok is szerepelnek (30,16–18), illetve a tanúk megidézése is megtörténik (30,19).

Igeszakaszunk történelmi pillanataiban Mózes és a nép ismét az ígéret földjének kapujában áll. A nép pusztai vándorlásának végére ért. Mózes már nagyon idős ember ekkor, százhusz éves, és az a nép, amellyel Isten szövetséget kötött a Hóreb-nél, a pusztában meghalt, de leszármazottaik éppen arra készülnek, hogy átkeljenek a Jordánon. Velük meg kell újítani a szövetséget, és itt, ezekben a fejezetekben Mózes emlékezteti és figyelmezteti népét az Istenükkel kötött szövetségre és annak feltételeire.

A 31. fejezetben Mózes búcsújáról és utódjának a kijelöléséről olvashatunk. Mózes búcsúbeszéde a nép iránt érzett felelősségtudatáról tanúskodik. Bár jövőjük részese már nem lehet, attól még a nép érdekében szólal meg, és figyelmeztetni szeretné őket Istennel való szövetségükre. Mózes tudja, hogy Isten oltalma örizni fogja a népet, de ehhez kell a nép elköteleződése is. A szövetség két szerződő kintartásáról szól; Isten kintartó, de a nép számára a figyelmeztetés mindig aktuális.

Istenük erejére és hatalmára hívja fel a figyelmet a 31. fejezet első felében. A 31. fejezet hatodik versében így fogalmaz: „*Legyetek erősek és bátrak, ne féljete, és ne rettegjetek tőlük, mert maga az Úr, a te Istened vonul majd veled, nem hagy cserben téged, és nem hagy el.*”

A nép mellett az utódját, Józsuét is megszólítja, és a 7. versben hasonló módon bátorítja, mint a népet: „*Légy erős és bátor, mert te fogsz bemenni ezzel a néppel arra a földre, amelyet az Úr esküvel ígért oda atyáknak, és te osztod azt fel majd köztük.*”

Mózes mint jó vezér meg tud válni a vezetői szerepkörtől, nem ragaszkodik hozzá görcsösen, tudja, hogy a vezető feladata a staféta átadása is. Nem irigy Józsuéra, hanem át akarja adni neki, az utódjának a megszerzett tudását, információit. Isten embereként példamutatóan adja át vezetői szerepkörét.

Ezek után érkezünk el a mai textusunkhoz, amelynek mélyebb megértésében az előbb leírt gondolatok segítségünkre lehetnek. *Útmutatónkban* lévő ígénket két verssel kibővítettem, a 9. és 10. verset is kifejttem ebben az előkészítőben.

A 9. versben élénk tárul a textus egyik fő motívuma: „Mózes leírta ezt a törvényt, és átadta a papoknak, Lévi fiainak, akik az Úr szövetségládáját hordozzák, meg Izráel összes véneinek.” „Ezt a törvényt”, vagyis Mózes ötödik könyvének a 4. fejezettől a 26. fejezetig terjedő szakaszát, amelyben Mózes összefoglalja azt az erkölcsi és polgári törvénykönyvet, amelyet az izraeliek elfogadtak, és ígéretet tettek megtartására.

„Ismétlés a tudás anyja” – a 7. verssel kapcsolatban ez teljes mértékben megfogalmazható. Ezt a törvénykönyvet kellett minden 7. évben a lombsátrak ünnepén felolvasni a népnek, ráadásul a szöveg kiemeli, hogy nemcsak egy részüknek, hanem a teljes nép számára. Így az írott ige,¹ az olvasható ige² és a hallható ige³ is lehetőséget biztosított a nép számára a törvény újbóli felelevenítésére, és hogy valóban a szívükön legyen, és a szerint élhessenek.⁴ Az ismétlés által az emlékezésre is lehetőséget kap a nép, ami Istennel lévő kapcsolatuk szempontjából elengedhetetlen feladatuk.

A 14. és 15. versben a múlt nagy vezetője és a jövő reménysége áll meg az Úr előtt a kijelentés sátrában. Szerintem ez nagyon szép pillanat lehetett mindkét vezető számára. Mózes elméjében és szívében ott van a százhusz év összes áldása, amelyet Istentől kapott, a születése körüli csodák, egyiptomi évei, a szabadulás traumái és áldásai, a törvény átadásának pillanatai, a vándorlás összes kihívása, népe összes öröme-bánata és áldása. Józsuében ott van a fiatalember lendülete, de minden bizonnyal nagy tiszteletet érzett Mózes iránt.

Két fontos esemény történt, mielőtt Józsué megkapta új feladatát: Mózes bátorítása hangzott el számára (5Móz 31,7–8), ezek után pedig az Úr elhívta őt itt, a 14. és 15. versben. A konkrét megbízás a 23. versben hangzik el, és öszszecseng Mózes bátorításával.⁵

¹ 5Móz 31,9: „Mózes leírta ezt a törvényt, és átadta a papoknak...”

² 5Móz 31,11: „...fel kell olvasni ezt a törvényt...”

³ 5Móz 31,12: „...hogy hallgassák és tanulják meg, és féljék Isteneteket, az Urat...”

⁴ 5Móz 31,12: „...megtartván és teljesítvén ennek a törvénynek valamennyi ígétét...”

⁵ 5Móz 31,23: „Majd megbízást adott Isten Józsuénak, Nún fiának, és ezt mondta: Légy erős és bátor, mert te viszed be Izráel fiait arra a földre, amelyet esküvel ígertem meg nekik. Én veled leszek!”

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Ennek a textusnak a két fontos eleme a szövetségkötés és az arra való emlékezés. És bár igen konkrétan a zsidó népet figyelmezteti a szövetségkötésre, számunkra is fontos a szövetségkötésre való emlékezés.

A nép feladata erre a szövetségkötésre újra és újra emlékezni, újra és újra feleleveníteni Istennel kötött szövetségük fontos elemeit. A Pröhle-agenda erre a vásárnapra a következő témát vezeti elő: „Krisztus dicsősége megjelenik a világban.” Vízkereszt üzenete, hogy Krisztusban Isten megjelent az emberek számára (epifánia), ahogy ezt a bevezetőben is leírtam. Isten velünk Krisztus által kötött szövetséget. Ennek a szövetségnek a lényege, hogy Isten Krisztus által megváltotta az életünket a bűneink következményétől azáltal, hogy emberként megszületett, itt élt közöttünk, meghalt és feltámadt értünk. Az erre való emlékezés lehetősége az úrvacsorában újra meg újra megvalósul. A testté lett Igét az úrvacsora szentségében magunkhoz vehetjük, a Szentírást nap mint nap olvashatjuk, és hallgathatjuk az igehirdetést személyesen vagy online módon. „Krisztus dicsősége megjelenik a világban.” Emlékezzünk, hogy Isten szövetsége Krisztus által hatással van az életünkre nap mint nap.

Igehirdetési vázlat

„Mózes leírta ezt a törvényt. . .”

A mai textusunk két fontos része a szövetségkötés és az emlékezés. A kezdő példám nem tud elvonatkoztatni a koronavírus-járvány okozta jelenlegi helyzettől. Láthatjuk, hogy családok most mind szellemileg, mind fizikailag, mind lelkileg túl vannak terhelve. A házastársak most komoly nehézségekkel néznek szembe, hiszen márciusban, áprilisban igen sokat voltak összezárva, és november óta este nyolc után kijárási tilalom van... Nem tudom, hogy januárra hogy fog alakulni a helyzet, de sejtem, hogy akkor is lesznek komoly megszorítások. Gary Chapman *Végre egy nyelvet beszélünk* című könyvében így ír a házasságokkal kapcsolatban: „A házasság a legintimebb emberi kapcsolat, amely szorosabb és tartósabb mind a szüleinkkel, mind a gyerekeinkkel való kapcsolatnál, hiszen amikor megházasodunk, elhagyjuk a szülői házat, ahogy előbb-utóbb a gyerekeink is ezt teszik. A házasság jelentőségére utal, hogy Isten ezzel a kapcsolattal állítja párhuzamba népével kötött szövetségét. Az Ószövetségben Izrael férjének mondja magát (Ézs 54,5), az Újszövetségben pedig Krisztust az egyház jegyesének nevezi (2Kor 11,2).” (CHAPMAN 2015, 9. o.)

Ebben a nehéz helyzetben, amikor lehet, hogy sok házasság, sok család komoly kríziseket él át, s lehet, hogy vannak összezerrendések és veszekedések is, fontos visszaemlékezni a házassági eskütelre, amelyben ilyen mondatok is elhangzottak: „...el nem hagyom sem egészségemben, sem betegségemben, sem örömemben, sem bánatában.”

Isten is hasonló visszaemlékezést kér népétől: hogy emlékezzenek vissza a Mózes által leírt szerződésre és a pusztában kötött szövetségre, a „házasságra”, amelyet Istennel kötöttek, és amelynek legszebb összefoglalása így hangzik 5Móz 6,5-ben: „Szeresd azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből! Maradjanak a szívedben azok az igék, amelyeket ma parancsolok neked. Ismételd meg azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házadban vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, akár fölkelsz!”

Isten ez által az emlékezés által akarja őket maga mellett tartani, hogy a nehézségekben is erőforrásuk lehessen. Az emlékezés a házasságban és Istennel lévő kapcsolatunkban is létkérdés, hiszen ez által a szövetségkötésre való emlékezés által tudunk újra és újra kitartóbbá válni mind a házasságunkban, mind pedig az Istennel való kapcsolatunkban.

„Krisztus dicsősége megjelenik a világban”

Krisztusra figyelve is hasonló módon emlékezhetünk vissza Isten velünk kötött szövetségére. Nem is olyan rég volt a legutóbbi ilyen emlékezésünk: karácsonykor ünnepeltük Krisztus születését. Ennek az emlékezésnek nemcsak egy napra kell koncentrálnia, hanem egész évünkben újra és újra vissza kell emlékeznünk Isten szövetségkötésére, amely Krisztus áldozata által valósult meg.

Isten nem hagyta magára népét: amikor Mózes meghalt, új vezetőt adott nekik. Lehet, hogy ő más módon beszélt, lehet, hogy másképpen vezette a népet, de a lényeg, hogy Istenre koncentrálni irányította őket.

Isten minket sem hagy magunkra: a Szentlélek által számunkra is ad útmutatásokat. Erre remek példa a mostani időszak, amikor az egyházak alternatív módokon próbálnak bizonyosságot tenni a Krisztusról, aki megjelent a világban. A mi emlékezésünk elősegítője Isten, méghozzá a Szentírás által, az *Útmutató* által, a napiigekönyv és -alkalmazás által, a YouTube-on megosztott számtalan ígéhirdetésen keresztül, az istentiszteleteken, bibliaórákon, úrvacsorákon keresztül. Módszereinket Isten megáldja, ha Krisztus által cselekszünk. Emlékezzünk újra és újra Krisztus értünk vállalt áldozatára, legyünk Istennel állandó szövetségben a nehézségek közepette is, és motiválva cselekedeteinket is Krisztus értünk vállalt áldozata. Ámen.

Felhasznált irodalom

- BROWN, Raymond 2019. *Mózes ötödik könyve*. Harmat Kiadó, Budapest.
- CHAPMAN, Gary 2015. *Végre egy nyelvet beszélünk*. 3. kiad. Harmat Kiadó, Budapest.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszék, Budapest.

■ KASZA GÁBOR

Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap

► 2Móz 24,12–18

Igehirdetési előkészítő

A mennyei dicsőség megjelenésének földi szertartása

Az Úr dicsősége megjelenik

Az Úr megjelenésének ünnepében találjuk magunkat. Karácsony ünnepe után majdnem pontosan egy hónappal igyekszünk megszólítani az ige felé forduló gyülekezetet. Az „epifánia ünnepkörének” végén nem téveszthetjük szem elől azt a feszültséget, amely a földi és égi dicsőség között húzódik: a vízkereszt ünnepe utáni utolsó vasárnap a bőjt-elővel határos ünnep. Olyan ívfényt rajzol elénk, amely az Isten közénk érkező Fiának dicsőségét, magát az isteni ki nyilatkozatást emeli figyelmünk fókuszába.

Vízkereszt az egyházi esztendő, a Krisztus-év legősibb ünnepe, amelyben megnyilatkozik a közénk érkező uralkodó, a mennyei király legtöbb ismerve: az érkezése, felhatalmazottsága, földi küldetése és az ő napján, a teljes világosságában látható és érthető igazságossága, dicsősége.

„Bizony, én veled leszek!”

A Kivonulás könyvének egyik, ha nem a legszentebb jelenetében állunk éppen. A 2Móz 3,12-ben megjelenő ígélet beteljesül: „Ez lesz annak a jele, hogy én küldelek: Amikor kivezeted a népet Egyiptomból, ennél a hegynél fogjátok áldozattal szolgálni az Istent.”

Az esélytelennek és reménytelennek tűnő csodás szabadulás olyan ámulatba ejti a népet, hogy szinte mást sem tud mondani ebben a megváltozott tudatállapotban, mint hogy megtesz mindet, amit az Úr mond.

Az Egyiptomban eltöltött néhány évszázad után a Sínai-hegynél való vágyakozó várakozás lesöpört minden port, amely Izrael népének emlékezetére rakódott. Ábrahám, Izsák és Jákób Istene ott van előttük a Sínai-hegy füstjébe és felhőjébe burkolózva, s beteljesülni látszik a régi ígélet és az ősi reményük: egy néppé válnak, s önállóságuk immáron egy karnyújtásnyira van.

Isten megjelenik akarata letéteményesének, Mózesnek, és be akarja teljesíteni ígéletét, amelyet a nép készséggel fogad. Szövetséget ajánl, ami olyan kiválasztottságot feltételez, amelyre szinte csak igent lehet mondani.

Égi jelek, földi fények és morajlás jelzi az Úr dicsőséges, mégis rejtett jelenlétét a Sínai-hegynél. Tűz jelenik meg a hegyen, amely félelmes jelként magasodik a nép fölé. Egyedül Mózes mehet oda, ő tolmácsolja közvetítőként

az Úr akaratát, törvényét, amely leginkább az együttélés szabályaiban válik láthatóvá.

Isten népe határozott igent mond a feltételekre és a szövetségre, amely egyedül az Isten és Izrael közötti szövetség. Ennek az elköteleződésnek a feltételeit a tíz igében/Tízparancsolatban mutatja meg elsősorban, amelyet Mózes elmond a népnek. Ezután részletes utasítások következnek a szent sátor elkészítésére és a kultusz alapjait meghatározó jegyekre vonatkozóan.

A szövetségekötés rítusa áldozati jegyeket is hordoz magán. Mózes a békeáldozat bikáinak vérével hinti szét a népre, amely a szövetség jeleként marad meg, pecsét arra az ígéretre, amelyet maga nép tesz: „Engedelmesen megteszünk mindazt, amit az Úr mondott.”

Textusunk közvetlen előzményében két szertartást látunk: azzal, hogy Mózes egyazon áldozati állat vérével meghinti az oltárt, amely Istent képviseli, meg a népet is, így egységbe forrasztja őket. A másik: a nép képviselői áldozati lakomát fogyasztanak Isten színe előtt. (Az új és örök szövetséget majd Krisztus pecsételi meg saját vérével, és a népének ő ad majd tökéletes áldozati lakomát.)

A szövetségekötés katartikus állomása, amikor Mózes Isten hívására felmegy a hegyre.

Üdvtörténeti szempontból az a jelenet, ahol állunk, különös jelentőséggel bír Isten dicsőségének megjelenése szempontjából. Igaz, meghúzza a határokat a nép előtt, sőt feltételeket is szab, mégis egy barátságos, önmagához közel engedő istenséget szemlélhetünk, aki jót akar, bizalmi kötődést akar kiépíteni, és lefektetni az együttélés feltételeit.

Isten dicsőséges jelenlétében megjelenik az ő nagysága, de nem a pusztító erő felvonultatása most a lényeg, hanem az ő kiválasztottaival való bizalmi együttlét, kapcsolat, szövetség, mely elköteleződés.

„Jöjj fel hozzám...” – Mózesnek egyedül kell a felhőbe mennie, a dicsőség megszentelt helyére, az eddigi ismeretlenbe. Isten ismételtlen megkíméli az emberi életet, és lehetőséget kínál a találkozásra úgy, hogy szolgáját ne érje azért büntetés, halál. Isten hívja kiválasztottját, jöjjön oda, ahol ő van. De nem azért, hogy vele maradjon, hanem azért, hogy betöltsse feladatát, és közvetítse mindazt, amit rábíz. Időbeli kivárással, sajátos rituálé mentén engedi közel magához, egyre közelebb. A szövetség tábláinak átvétele előtti kitüntetett, megszentelt pillanatok ezek.

„...*hogyan tanítani lehessen azokat...*” – Az elmélyítés lényegi része, hogy olyat kap Izrael népe, ami nem csupán egy tárgy, nem imádni való isteni ajándék, annál sokkal több: szívbé, elmébe helyezendő, élő norma, különleges reláció, tudás a kapcsolatról, eleven élmény a következő generációk számára is. Az olvasás és befogadás által, valamint a továbbadás révén a jelenben élő és a következő generációk is bekerülhetnek egy sajátos létezési állapotba, a kiválasztottság státuszába. Az Istennel való szövetségekötés és az őhozzá tartozás tudatosításában meg kell jelen-

nie az állandó jelenvalóság igényének: mi vagyunk, akik számára megmutatta magát! Dicsősége velünk marad, és bennünk kibontakozik, ha az Isten–ember és ember–ember közötti kapcsolatainkat elmélyítő szabályokat valóságosan betartjuk.

A szöveg átadásában megjelenik – az emberileg elég nagyra alig értékelhető – isteni gondviselés is, miszerint Isten igéje mint írott ige is megmarad, hogy évezredekken át tanítson Isten akaratának a megértésére.

„Az Úr dicsőségének látványát...” – Izrael fiai olyannak érzékelhették a „létező Isten” megjelenését, mintha égő, emésztő tűz lenne. Amikor Mózes először találkozik Istennel, úgy látja, mintha égne a csipkebokor, de nem hamvadna el, most pedig vad fényjelenség kíséri a szent hegyen történő találkozást. Isten megjelenésének látható formája az ő lényegére mutat rá. A tűz: világosság és tisztaság, olyan hívogató, mégis tiszteletet parancsoló jelenség, amelynek közelében lenni (és abba belépni) csak a ráhagyatkozó bizalommal és félelemmentességgel lehetséges.

„...*negyven nap és negyven éjjel...*” – Mózesnek megadott, hogy e félelmes látványú felhőbe behatoljon, és ott találkozzék „színről színre” az Úrral. A negyvenes szám többek közt a megtartóztatásnak, nélkülözésnek, böjtnek a száma. (Vegyük figyelembe, hogy Izrael népe nehezen nélkülözötte vezetőjét, akiről nem is sejtették, meddig marad távol.)

Teofánia és epifánia valójában csak az emlékezet tárgya?

Az Ószövetségben számos helyét ismerjük Isten megjelenésének: az üdvtörténet állomásainál, meghatározó fordulópontjainál játszik szerepet (Mózes elhívása, próféták meghívása). Isten ilyenkor előremutató ígéretet tesz, és az ő rendelkezéseinek követését várja el viszonzásképpen. Egyedülálló csúcspont a Sínai-hegynél lejátszódó kinyilatkoztatás.

Az Ószövetségben a teofánia az üdvtörténet elengedhetetlen tartozéka. Bárhol is történik, kísérő jelei: felhő, tűz, füst és kerubok szekere, angyali vagy emberi alak. A jeleket szavak kísérik: „ne félj”, „vedd le sarudat”, „mondd meg...”

Nyilvánvaló, hogy az ember félelemmel és rettegéssel áll a jelek előtt. Él benne az ősi sejtelem, hogy aki Istent ilyen formában látja, az nem maradhat életben. Láthattuk, ez Mózesnél nem így történt.

De az Újszövetségben az evangélista rögzíti, ahogy az isteni megjelenés kíséri Jézus keresztségét (Mk 1,9–11). Ez a jelenet tanúskodik afelől, hogy a megváltás ideje elérkezett. Isten hangja és üzenete, a Szentlélek alászállása galamb képében, de később Jézus színeváltozása/megdicsőülése is az ő küldetésének igazolását jelentette.

Felfedezhető, hogy Isten megjelenése minden esetben

egyfajta rituálé keretében történik. Az ő közeledése és megjelenése rövid időbeli, térbeli távolságtartást igényel. Ettől a rituálisnak nevezhető közeledéstől válik szelíd erővé Isten direkt jelenléte.

Isten dicsősége szent, szuverén és mindenható. Az ember pedig halandó, tökéletlen és részleges. Isten dicsőségének megjelenése rávilágít valóságos állapotunkra.

Az evangélium – jelen esetben – azt jelenti, hogyan jelenik meg az isteni dicsőség Krisztusban, ugyanis Jézus által Isten örökkévalósága láthatóan megjelent ebben a világban az ember számára: nemcsak szemléljük azt, hanem részesülhetünk is abból. Immáron nem veszi életünket Isten, nem szükséges belepusztulni a találkozásra, az ő dicsőségének látványába; ő megmutatkozik, és értünk adja magát szelíden, kegyelemmel és igazsággal (vö. Jn 1,14).

Igehirdetési vázlat

Maradj!

A vízkereszti időszaktól lassan eltávolodunk, és zárul a karácsonyi ünnepkör. Az ünnepből, a fényből, a meghitt pillanatokból, a megvilágosodás mozzanataiból muszáj magunkkal vinni valamit. Szeretnénk még elidőzni.

Isten azt mondja Mózesnek: „Gyere fel hozzám, és maradj!” A tanítványok Jézus megdicsőülésekor is ezt a maradást akarják egyértelműsíteni: „*Uram, jó nekünk itt lenni! Ha akarod, készíték itt három sátrat: neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet.*” (Mt 17,4)

A „maradj” felszólításban benne van a hívás: időzz el velem az én ritmusom, az én akaratom szerint. Maradj, figyelj, mert adni akarok neked valamit. Az együttlétünknek ugyanis funkciója van, a szövetségünk minden részletének kikristályosítása.

Minőségi időt tölteni Istennel azt is jelenti, hogy be akarom teljesíteni azt a tisztséget, amelyet rám bíz. Ugyanis akkor érezhetjük legmélyebben Isten szeretetét, amikor minőségi időt töltünk vele. Ebből a bensőséges közösségből meríthetjük a küldetéshez szükséges hitet és energiát. Nyilván ennek a minőségi időnek is megvan, meglehet a rituáléja, de nem a rítus hozza a közelséget, hanem a tapasztalat, hogy ő mindig készen áll a találkozásra. Életfordulók alkalmával, rendkívüli küldetések előtt, nyilván különleges találkozásra hív bennünket is Istenünk.

Törvény és parancsolatok

A törvényre általában úgy gondolunk, mint amely szabályokat és tiltásokat fogalmaz meg: mit hogyan tegyünk, és mit nem szabad tennünk. De ezek nem csupán korlátozások, hanem helyünket és szerepünket megszilárdító szabályok. Mint az úszómedence sávelválasztói, nemcsak elválasztanak és rendet teremtenek, hanem megtanítanak egyenesen úszni akkor is, ha máskor nincs ott a kötél. Ar-

ra is lehetőséget adnak, hogy ha kimerültünk, beléjük kapaszkodjunk. Ezt tudatosítani, tanulni és tanítani is lehet.

Felhő borította be

A hegyre felhő ereszkedik, s a látóhatár korlátozódik. Magunkra és Isten felé forduló élethelyzetünkre ismerhetünk, mert sokszor az ő közelségében sem látunk tisztán. Ez talán célja is. A ráhagyatkozáshoz vezető jelenség ez. Mint a vak, aki a segítőtjének hangjára és érintésére kell hogy figyeljen. Ilyenkor kiélesednek az érzékszervek, és egész valónk figyel a látásunk helyett is.

A hetedik napon

Mózes Isten hívására bemegy a felhő közepébe. Itt a hetedik nap nem a nyugalom napja, hanem az Istennel való találkozás és a szembesülés, a lelepleződés.

Küldetésünk csodálatos motívumát látom ebben a jelenetben. Mózes oda megy, ahova hívják, akkor is, ha nem látja pontosan a célt. Beleáll a küldetésbe. Ezt persze nem előzmény nélkül teszi, de felkészülten, bátor szívvel és elkötelezetten mozdul Isten hívó hangja felé.

Negyven nap és negyven éjjel

Azaz a teljes időtartamban, ami pontosan erre rendeltetett. Ami a felkészülés ideje is. Mert nem elég tudni, hallani a szövetség örömeiről, be is kell tölteni azt. A próbatétel még csak ezután következik. Mózes még nem tudja, mi vár rá, talán csak sejti, hogy nem lesz egyszerű az új törvényekkel népet vezetni.

Maradj!

2021-ben, a pandémia idején, az ünneptől feltöltődött még mi sem tudhatjuk pontosan, hogyan folytatódik az életünk. Érzékeljük a jelen valóságát, a kihívásokat. A kérdés, meg tudunk-e maradni nála, vele. Amit kapunk tőle, arra emlékezünk-e?

Amivel továbbindulhatunk, az a személyesen velünk megkötött szövetség, már a keresztségben történő megmaradás tudatossága. Krisztus áldozata óta egyéni módon kötelezzük el magunkat a szövetségnek. Mindez a „valahova tartozás” élményén túl azt kell hogy jelentse számunkra: Isten megváltásra vonatkozó tervében mi magunk is szerepelünk, az ő kegyelmével megmaradunk, amennyiben tartjuk magunkat az Istennel kötött szövetséghez, elnyerjük tőle az örök élet ajándékát.

Lehet, hogy az életünkben nem lesz a Sínai-hegynél történetekhez hasonló látványos találkozás, afféle teofánia. Keresztségünkben azonban megtörtént az Isten bennünk való örömeinek kifejeződése.

A „belső szobánk” teret és lehetőséget kínál Isten megjelenésére, csak minőségi időt kell szentelnünk rá. És meg kell maradnunk önála, bízunk öbenne, kitartani mellette a feladatok és viszontagságok között is.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

2Kor 3,3–6

Énekek

EÉ 280, 429, 440

Illusztráció**GONDOLATOK**

„A kereszténység lényege a szuverén Istenről való tanítás. Őt illeti meg egyedül minden tisztelet a világon, ő az örök más, a világuidegen, aki lényé ősalapjából szeretetben könyörületes az emberhez. Egyedül Isten ad igazi tiszteletet az embernek, ő az, aki elindul az ember felé az úton. Isten tisztelete edényei az emberben vannak, ott az ember már semmi, elnémul, és átadja Istennek a helyet.”

Dietrich Bonhoeffer (1906–1945) német evangélikus lelkész, teológus: *Vademecum*

Felhasznált irodalom

- CHAPMAN, Gary 2008. *Istenre hangolva*. Harmat Kiadó, Budapest.
- HERTZ, J. H. 1984. *Mózes öt könyve és a haftárák*. 1–5. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
- MARTENS, Elmer A. 1999. *Isten terve. Ószövetségi teológia*. Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.
- TÓTH Kálmán 1995. *Mózes öt könyvének magyarázata – A Pentateuchos*. In: *A Szentírás magyarázata. Jubileumi kommentár*. Kálvin Kiadó, 1995. 135–276. o. Web: <https://doulos.hu/albertirsa/moses.htm>.

■ BENKÓCZY PÉTER

Hetvened vasárnap

▶▶ 1Pt 2,1–5

Igehirdetési előkészítő

A lelki növekedés útja Krisztusban

A vasárnap jellege

A negyvennapos böjti időszakot megelőző böjteltő három vasárnapjának eredete az 5. századi Rómába vezethető vissza. A vandálok 430-ban kezdték el ostromolni a várost, amire a pápa azonnal böjtöt hirdetett. Még három hét volt hátra a húsvétra felkészítő negyvennapos nagyböjtig (lat.

Quadragesima, negyvened). Az ezt három héttel megelőző vasárnapnak a Septuagesima (hetvened), a következőnek a Sexagesima (hatvanad), a harmadiknak a Quinquagesima (ötvened) nevet adták. A keresztények mindhárom vasárnap bűnbánati körmenetben járták be Róma templomait, húsvétra pedig az ostromlók elvonultak. A megtoldott böjti idő ekkor került bevezetésre. A középkorban azonban kitűnt, hogy az emberek nehezen tartják be a hosszú böjtöt. A hetvened vasárnaptól hamvazószerdáig tartó időszak így lett egyre inkább a farsangolásé. A római katolikus egyház végül a 20. századra ismerte el, hogy a farsang szokása ellen hiába harcol. A II. vatikáni zsinat törölte el a hetvened, hatvanad és ötvened vasárnapokat. Az evangélikus egyház ekkor a liturgikus színt a böjtben jellemző liláról zöldre módosította, de fenntartotta a vasárnapok elnevezését és bűnbánati jellegét. Az egyháztörténet sajátos humora, hogy bár a római pápa vezette be egykor böjteltő vasárnapjait, ma már csak az evangélikus liturgikus naptárban van meg ez a három vasárnap (VÉGHÉLYI 2003).

Kortörténeti háttér

Kortörténeti szempontból Péter első levelének bevezető sorai (1,1–2) fontos eligazítást adnak. A címzettek között öt római provincia keresztényeiről olvassunk, akik egy hellenista-római közegben élve lettek Krisztus követőivé. A címzés esetleg egy univerzális értelmű megszólítást is jelenthet, minden kereszténynek és gyülekezetnek szóló, kitágított értelmű üzenettel. A levél 64 előtt keletkezhetett, és jó görögességgel íródott (erre szolgálhat magyarázatul, hogy Silvanus által keletkezett 5,12 szerint). A keletkezés helye Róma lehet, erre utalhat az őskeresztény „rejtjeles” megnevezés 5,13-ban: „Köszönt titeket a veletek együtt kiválasztott babiloni gyülekezet...” Az 1,2-ben szereplő ószövetségi kultuszi utalás (vérrel való meghintés) és a levél más hasonló vonatkozásai zsidókeresztény szerzőre és címzettekre mutatnak (VLADÁR 2004, 640–641. o.).

Exegetikai kiemelések

2,1: Ἐποθέμενοι (verb. M. part. aor. m. pl. nom.) – Valódi jelentése nem a ruházat levetése, hanem ’áttesz, áthelyez, elvet’ értelmű. Az evangéliumi leírásokban egyetlen helyen szerepel ez a görög szó (Mt 14,3), ahol Keresztelő János börtönbe vetéséről olvassunk.

2,2: ἀρτιγέννητα (adi. n. pl. nom.) – Ennek a görög szónak ez az első újszövetségi előfordulása, jelentése ’most született, csecsemő’. Az utána szereplő βρέφη kifejezés jelentése ’magzat, csecsemő, kisgyermek’.

λογικὸν (adi. n. sg. acc.) – Jelentése ’szellemi, lelki, igei’ (Logosz), de ismerősebben hangzik számunkra a „lo-

gikus, észszerű” jelentéstartalma. Egyedül itt és Róm 12,1-ben szerepel. A lelki tej (γάλα) szóösszetétel csak ebben a levélben ismert kifejezés.

2,3: ἐγεύσασθε (verb. M. ind. aor. pl. 2.) – Szó szerint ’megízleltétek’ vagy ’megtapasztaltátok’. Jézus ugyancsak elvont értelemben használja ezt a szót, amikor arról beszél: „...vannak az itt állók között némelyek, akik nem ízelik meg a halált addig, amíg meg nem látják az Emberfiát, amint eljön az ő országával.” (Mt 16,28) De ugyanez szerepel Mt 27,34-ben: „Epével kevert bort adtak neki inni. De amikor megízlelte, nem volt hajlandó meginni.” Pál apostolnál csak egyszer fordul elő a szó (Kol 2,21), ellenben a Zsidókhoz írt levélben többször is megjelenik: Krisztus „Isten kegyelméből mindenkiért megízlelte a halált” (2,9), „...megízlelték a mennyei ajándékot, és részeseivé lettek a Szentléleknek, akik megízlelték az Isten felséges beszédét...” (6,4–5).

2,4: ἀποδοκιμασμένοι (verb. P. part. perf. m. sg. acc.) – ’Félredobott, elvetett, elutasított’ jelentéssel fordítható. A páli levelekben egyetlen alkalommal sem fordul elő, de az evangéliumi leírásokban többször szerepel, konkrétan Zsolt 118,22-re való utalással („Az a kő, amelyet az építők megvetettek, az lett a sarokkő”), illetve a Jézusra vonatkozó elutasítással (Mt 21,42; Mk 12,10; Lk 9,22; 17,25; 20,17).

2,5: οἰκοδομεῖσθε (verb. M. praes/imprt. impf. pl. 2.) – ’Fölepültök’ vagy ’épüljétek föl’ értelemben. Jézus ezt a kifejezést használja arra az emberre, aki hallgat az ő szavára, mert olyan, mint a bölcs, aki szikára épített (Mt 7,24). Ugyancsak nagy jelentőségű az a jézusi kijelentés, amikor Péter bizonyágtételére válaszként elmondja: „...én erre a kősziklára fogom építeni egyházamat...” (Mt 16,18) Érdekes módon a πνευματικός kifejezés (’lelki, szellemi’) az evangéliumban nem szerepel, de Pálnál fontos kifejezés a Római, Korinthusi, Galata, Efezusi, Kolossé levelekben is.

Teológiai összefüggések

Az 1Pt 2,4–5 versek ószövetségi képek sokaságát halmozzák fel. Ezek mind a zsidó templomi kultuszhoz kötődnek, és itt halmazva jelennek meg: az Úr elé járulás, az élő kő, a megvetett kő, a lelki ház, a szent papság, lelki áldozatok, az oltár. Az „élő kő” központi utalásai ószövetségi kulcsigék: Ézs 28,16 („Ezért így szól az én Uram, az Úr: a Sionra egy követ teszek le alapul, szilárd követ, drága sarokkövet alapul. Aki hisz, az nem menekül el!”) és Zsolt 118,22–23 („Az a kő, amelyet az építők megvetettek, az lett a sarokkő. Az Úrtól lett ez, csodálatos a mi szemünkben”). Olyan igék ezek, amelyeknek beteljesülése Krisztusra mutat. Isten erre a kőre, Krisztusra építi a lelki házat, az új templomot, az Egyházat, amely Jézus gyülekezete, ők Jézus tanítványai.

Az 5. vers szerint azonban a Krisztust követő tanítvány is „élő kő”, és személyenként kapott feladat lelki házzá/templommá épülni. Ez azonban nem jelenti sok kis új egyház

alapítását, hanem inkább arra utal, hogy együtt vagyunk Krisztus egyházának építőkövei, illetve személyenként a Krisztusra épülő új templom, az Egyház képviselői. Nagy kiváltság és megbízatás ez. A képek között kiemelt jelentőségű a papi megbízatás hangsúlyozása. Egyszerre vagyunk építőkövek Jézus Krisztus templomában, és egyszerre vagyunk ott szolgák, akik ott szent szolgálatot töltenek be. Szemben az ószövetségi gyakorlattal, ahol a papok mutatnak be áldozatot, Jézus mai tanítványai a papi szolgálatban Jézus áldozatára mutatnak, ez a mi lelki áldozatunk, ahogy Péter nevezi. (Ez a feladat jelenik meg Zsid 9,12–15-ben is.) Ebben a Jézusra mutatóban vagyunk lelkiek, élünk a lelki tejjel és cselekszünk lelki módon, vagyis az előbb említettek szerint: engedelmisségben, testvérszeretettel, Isten szeretetében megmaradva. Ez is a lelki áldozat része.

Igehirdetési vázlat

Quasi modo geniti infantes – „Mint újszülött csecsemők”, mondja a latin bibliafordítás Péter első leveléből. Ez az ige általában a húsvét utáni első vasárnapon szokott elhangozni. Ennek oka, hogy az ősegyházi gyakorlat szerint a katekuménokat, a keresztre készülőket a böjti hetekben készítették fel a húsvéti szent keresztségre. Most azonban még húsvét előtt állunk, csak három hét múlva kezdődnek a negyvennapos böjti időszak hetei, ám a középkor századaiban már a hetvened vasárnap elindult a böjti idő. A mai igehirdetésben a Biblia emberképét szeretnénk megvilágítani, megérteni, ami tulajdonképpen egy „növekedési pálya”. Három pontban szólunk erről: 1. Fejlődésre elhívva; 2. Szent életre elhívva; 3. Szolgálatra elhívva.

Mint újszülött gyermekek: fejlődésre elhívva

Ez a mai vasárnap arra tanít bennünket, hogy legyünk folyamatos növekedésben, s mint Isten gyermekei, vegyük komolyan a Krisztusban való fejlődésünket. Péter első levele alapvetően fiatal, újszülött keresztényeket szólít meg. A levél első címzettje öt kis-ázsiai gyülekezet, akik ki vannak választva, el vannak rendelve a Jézus Krisztusnak való engedelmisségre, miután megmosta, megtisztította őket ennek a golgotai báránynak a vére. Péter így beszél erről: Jézus Krisztus vérével meghintett választottak vagytok.

De ez a kiválasztó meghintés nem jelenti azonnal a kész tanítványi életet! Növekednünk kell. Ahogy egykor Dávidnak, a pásztorfiúból lett királynak sok lelki megtapasztaláson kellett átmennie, hogy Isten emberévé válhasson. Ahogy Péternek és tanítványtársainak is szüksége volt arra a három évre és a feltámadt Úrral való későbbi személyes és lelki találkozásokra, egy elmélyülő kapcsolatra, hogy hitük, reménységük és szeretetük növekedjék. Simon Péter sem lett azonnal hitvalló vagy apostol, akinek hitére Krisztus egyházat tudott volna építeni.

Nem vagyunk mindjárt készen. Az elvetett magnak fejlődnie kell, nem képes rögtön gyümölcsöt hozni, mondja Jézus a magvető példázatában. Péter kezdettől így szólítja meg első levelében a gyülekezetek tagjait és beszél az Újszövetség emberképéről: „Áldott a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja, aki nagy irgalmából újjászülte minket Jézus Krisztusnak a halottak közül való feltámadása által élő reménységre.” (1Pt 1,3) Újszülöttek, csecsemők, magzatok – ez az eredeti görög szó jelentése. Amit a mai textusunk még inkább hangsúlyoz: „újszülött csecsemők”. Egyedül itt szerepel ez a hangsúlyos összetétel a Bibliánkban.

Az elhívott tanítvány, a megtérő ember, aki csak nemrég lett keresztény és Krisztus követője, még fiatal a hitben, még nem „kész” (HOLMER 1989, 71. o.). Vegyük ezt figyelembe, és értsük meg az egészséges növekedés feladatát. A gondos ápolás, gondozás felelősségét a gyülekezet és a többi hívő részéről. Ettől a gondozástól is függ, hogy lesz-e egészséges fejlődés vagy lassú ellankadás, elszáradás és végül elhaló hit.

Megváltozott életben: szent életre hívva

Az Ige tehát arra tanít, hogy fejlődnie kell Isten gyermekének. Milyen szomorú, amikor valaki talán már évtizedek óta ül a gyülekezetben, régen Krisztus követője, de még mindig ugyanazt a „lelki cipőt” viseli, még mindig ugyanazokkal a problémákkal küzd, és még mindig nem indult növekedésnek, fejlődésnek, és nem tud az új életben járni! A növekedés fontos jeleit sorolja fel itt az apostol. Ahogy a fejlődő növényke esetében látható a fejlődés (erősödő, vastagodó szár, több levél, növekedő magasság, termés), úgy a hívő ember életében is vannak ilyen jelek.

1Pt 2,1 felsorolása lényegében a testi gondolkodás cselekedeteit, a rossz gyümölcsöket sorolja elének. Ez egy szembeállítás, hiszen a lelki cselekedeteket az előző fejezet végén sorolja fel (1Pt 1,22): igazság iránti engedelmesség, képmutatás nélküli testvérszeretet (filadelfia), egymás kítartó és tiszta szívből történő szeretete (agapé, vagyis az isteni megmentő szeretet). A 2. fejezet egésze lényegében az öskeresztény „életrendet” fogalmazza meg (LILJE 1955, 20. o.). Akarunk-e végre ebben az életrendben járni? Eljutottunk-e odáig, hogy teljes szívvel, teljes erővel emellett döntünk és erre határozzuk el magunkat?

Mi az 1Pt 2,2 „hamisítatlan lelki teje”? A tej fogalma Péternél az a lelki eledel, amelyre folyamatosan, mindig és újra szükségünk van annak érdekében, hogy lelkiek legyünk és maradjunk Krisztusban. A lelki táplálék esszenciális tartalmára 1Pt 2,3 mutat rá: az Úrnak a jósága. Mennyi hamis, vizezett táplálék és tartalom vesz ma körül minket! A „lelki” kifejezés a görögben (logikon) tulajdonképpen olyan teológiai utalás, amely a jánosi prológust idézi. Ez a lélek Isten teremtő és újjáteremtő Lelke/Logosza/Szava, amely új életet ad. Vagyis akkor lehetünk lelkiek Jézus tanítványaiként, ha megmaradunk az isteni Igé-

ben, a Logoszbán, az isteni Szóban. A jánosi teológia szerint a hívő ember Logoszbán maradása pedig Jézusban maradásként is jelent: „Az Ige [Logosz] testté lett és közöttünk lakott.” (Jn 1,14a) Amikor tehát készek vagyunk az Igét hallgatni, tanulni, tanulmányozni egyénileg vagy közösségleg, ezáltal Jézussal kapcsolatban állni és engedni, hogy ő legyen Küriosz, vagyis Úr az életünk felett, akkor megváltozhat életünk, formálódhatunk Krisztus képére. Hiszen minden tanítvány erre van elhívva: a megváltozott, szent életre. Lelki fejlődésünk megrekedésének leglátványosabb jele, ha nem tükröződnek a lelki változások életvitelünkben, életgyakorlatunkban.

Eljutni az érett tanítványágra: szolgálatra elhívva

Erre a szent életre hívja Péter a gyülekezeteket és az új hívőket, amikor az új hivatásra figyelmeztet: „...mint élő kövek épüljétek fel lelki házzá, szent papsággá...” A mai, egyre individuálisabb gondolkodásban önmagunk felfedezése és építése, megvalósítása szerepelne az első helyen. A Biblia emberképe azonban ellene mond ennek. Nem magunkat építjük, hanem engedjük magunkat beépíteni Krisztus házába, az egyházba, ahol szolgálunk (STÄHLIN 1959, 398. o.). Talán ezért sem engedte Isten Dávidnak a templomot megépíteni. Ne önmagad építsd, hanem a lelki házat, és legyél benne lelki és élő kő. Isten népe vagyunk elsőként. Nem magunkat szolgáljuk, hanem lelki érettségünk jele, ha tudunk másokat szolgálni. Ez a szent papság, a Jézusban való lelki fejlődés nagy célja, a gyümölcs: egyetemes megbízatás, minden keresztény feladata építeni és szolgálni a másikat. Megtalálni azt a személyes feladatot, személyes szolgálatot a közösségben, Krisztus egyházában, amely rám bízott, amely az én felelősségem.

Így vagyunk egyszerre építőkövek Jézus gyülekezetében, miközben ő az az élő kő, akire építkezünk. Nem emberi erőre, emberi hatalomra építünk. Nem emberi politikákra, nem emberi tudományra vagy emberi filozófiákra. Ő az Úr, az ő népe vagyunk. Bár az emberek elvetik vagy emberileg nem értik Istennek ezt a csodálatos követ, számmunkra ékkő, amely életünk valódi gazdagsága és kincse.

Ő azt mondja, indulj el az úton. „Indulj el akkor is, ha utad / Mélységbe fut s homályba vész.” „Indulj el akkor is, ha társad / Nem volna más már, csak az Úr.” „Indulj el akkor is, ha hangos / Farkas-falkák vesznek körül” – olvassuk Gerzsenyi Sándor verssorait. Életünket sok-sok próbatétel, emberi nyomorúság öleli körül. Kísértések, lelki támadások, testi és lelki betegségek, amelyek mind arra törnek, hogy az elvetett mag ne növekedjék, ne hozzon termést. Lelki életünk ne szolgáljon, hanem elhaljon, vagy a lelkes indulás után fejlődése félbeszakadjon, és így elszáradjon. Mi azonban legyünk Jézus Krisztus hűséges és engedelmes tanítványai egy lelki növekedési pályán. Akik készek fejlődni, a Szentlélek által új, megváltozott életben járni és érett tanítványként szolgálni az Urat.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

2Sám 7,8–13; Zsolt 118; Mt 16,13–20

Illusztráció**GONDOLATOK**

Hamisítatlan lelki tej – Példaként eszünkbe juthat napjaink élelmiszeripari sajátossága, amikor bizonyos fogyasztási cikkek valójában nem azok, amiknek látszanak, vagy összetételük csak nyomokban, töredékesen emlékeztet a valódira. Itt tehát nem egy pasztörözött, zsírszegény, tejszerű hígított folyadék képéről van szó, hanem a valódi, gazdag lelki tejről. Nem 1,5%-os, nem felvizezett. Sok más példát lehetne még felsorolni hétköznapi életünkben a csak ízesített és nem valódi élelmiszerekről, a hamisított, nem tartós fogyasztási cikkekről. A hamisítatlan lelki tej azt jelenti, hogy nemcsak „nyomokban tartalmaz Szentlelket”, hanem tiszta tanítás, tiszta Ige. Ami segíti a lelki növekedést, fejlődést, épülést. Ez a tej itt nem más, mint az előző fejezetben említett isteni élő és maradandó ige, Isten beszéde, amely örökre megmarad (1Pt 1,23.25). Ez az ige ma jelenti számunkra egyszerre az írott, olvasott, hirdetett, hallgatott, megértett ígét, Isten szavát. Ez a tej a hívő embernek, a tanítványnak.

VERSGerzsenyi Sándor: *Indulj*

Indulj el akkor is, ha utad
Mélységbe fut s homályba vész.
A „fönt” s a „lent” csupán fogalmak.
Lépj bátran, és előre nézz!

Indulj el akkor is, ha társad
Nem volna más már, csak az Úr.
A tőle kapott hivatásod
Hűen végezd s hibátlanul!

Indulj el akkor is, ha csapdát
Sejdit az úton ösztönöd.
Bizalmad meg ne törjön csalfá
Júdasok s Péterek között!

Indulj el akkor is, ha hangos
Farkas-falkák vesznek körül.
Vesd koncul inkább dölyfös éned,
Mint hogy hited hagyj hűtlenül!

Indulj el akkor is, ha holló
Kering már Golgotád felett.
Lényed nem lesz enyészet étke;
Szent húsvétod elérkezett!

Indulj csak bátran! Messiásod
Győzött halálon s poklokon.
Emeld a homlokod magasra.
Hív a napfényes hegyorom!

Felhasznált irodalom

- HOLMER, Uwe 1989. Der erste Brief des Petrus. In: Werner de Boor – Adolf Pohl (szerk.): *Wuppertaler Studienbibel*. Brockhaus Verlag, Wuppertal–Zürich.
- LILJE, Hanns 1955. *Die Petrusbriefe und der Judasbrief*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin.
- STÄHLIN, Wilhelm 1959. *Predigthelfen II*. Johannes Stauda-Verlag, Kassel.
- VÉGHÉLYI Antal 2003. Böjt vagy farsang? *Evangelikus Élet*, 68. évf. 7. sz. február 16. 2. o.
- VLADÁR Gábor 2004. Péter első levele. In: Pecsuk Ottó (szerk.): *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest. 640–644. o.

■ KHALED A. LÁSZLÓ

Hatvanad vasárnap

▶ Zsid 4,12–13

Igehirdetési előkészítő

Élő és hatékony

A vasárnap jellege

Böjtelő időszakában járunk. Az egyházi év ezen vasárnapjait az eredeti formában a testvéregyházak már nem őrzik, Magyarországon ezeken (az eredeti) neveken már csak a mi evangélikus gyakorlatunkban maradtak meg. Ötvenhat nappal vagyunk húsvét ünnepe előtt. „A hatvanad vasárnapjának elnevezésében szereplő számra magyarázatot nem ismerünk [...]” (HAFENSCHER 2010, 348. o.).

Ezen a vasárnapon a liturgia erősen az igehirdetés témájához kötődik (az *Agendában* a „Süketségből az ige halászára!” témát találjuk (PRÖHLE 2010, 129. o.), „ezért gyakran nevezik az igehirdetés vasárnapjának” (HAFENSCHER 2010, 348. o.).

Az óegyházi hagyomány szerint az ünnep evangéliuma a Lukács írása szerinti evangéliumból a magvető példázata (Lk 8,4–15; PRÖHLE 2010, 129. o.).

Amit a textusról tudni kell

A kijelölt textus az Isten népének az ő nyugalmába való bemenetele ígérétenek szakaszát követi közvetlenül, amely szakaszban a szerző újra és újra citálja az ószövetségi szövegrészeket. Az ígérétenek és fenyegetést egyaránt tartalmazó igék kifejtése után hangzik a mai ige, amely Isten ígérének élő és erővel rendelkező voltára irányítja a figyelmet.

Eszkatologikus szemlélet jellemzi a levél egészét, a kijelölt szakaszunk is az (utolsó) ítéletet festi a látványt idéző szavaival az olvasók, illetve hallgatók elé (GERŐFI 2008, 219. o.), amely majd fenyegetően éri el és szedi ízekre a teremtmények mindegyikét. A πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος szerkezetnek kétféle fordítása lehetséges. A Károli-fordításban használt „*akiről mi beszélünk*” megoldás is arra mutat rá, hogy leplezetlenül kell majd megállni az előtt az Isten előtt, akit hirdet a levélbeli beszélő. A revideált új fordítás (és a KNB, a SZIT is) azt a fordítási megoldást hozza, amely még inkább hangsúlyozza annak a bizonyos megállásnak a számonkérő, elszámoltató jellegét: „*Neki kell majd számot adnunk.*” (Vö. REUSS 1967, 757. o.; CSEPREGI 1984, 60. o.)

A kijelölt szakasz után a kegyelem trónusáról szóló rész következik, ebben a keretben nyer tágabb értelmet a „*mezítelen és fedetlen*” kifejezés, amelynek görög szótöve, a τραχηλίζω 'valakinek a nyakát hátrahajtja; felfed, kitakar' jelentéssel bír (VARGA 1992, 946. o.). „Valóban, olyan védtelenek vagyunk, mint az áldozati állat, amelynek nyakát hátracsavarva szabaddá teszik a vágókés előtt.” (REUSS 1967, 758. o.)

ἐνεργῆς – hatékony. Az „*élő és ható*” kifejezés tartalmát jobban érzékelteti, ha kiemeljük az *energetikus* szóval való rokonságát; ez talán jobban érzékelteti Isten ígérével kapcsolatban is a dinamizmust, az energiával teltséget (szemben a *ható* szóval, amely most talán inkább gyógyszerészeti asszociációkat kelt – Isten ígéje nem úgy hat, mint egy pirula, amelyet lenyelünk, nem passzívan, hanem nagyon is aktívan *ható*).

kard – Ugyanezt a metaforát használja (Isten ígérének a karddal való azonosítását) Pál apostol Ef 6,17-ben: „*Vegyétek fel az üdvösség sisakját is, és a Lélek kardját, amely Isten beszéde.*”

A perikópa megértése

A lekióban elhangzó evangéliumhoz, a magvető példázatahoz a Károli-féle fordítás „*akiről mi beszélünk*” megoldása kötődik szorosabban azáltal, hogy a fókusz a *mit kell tenni* helyett egyértelműbben Istenre irányítja, hogy őrá beszélünk, őt hirdetjük.

Meztelenek vagyunk, nem vagyunk elrejtve – ahogyan Isten előtt bujkál Ádám az Édenkertben: „*Az ember*

így felelt: Meghallottam hangodat a kertben, és megijedtem, mert meztelen vagyok, és ezért elrejtöztem.” (1Móz 3,10) Mi vitte rá „az embert”? Például az, hogy a kísértő szó hatására el akarta tudni választani egymástól a jót és a rosszat. Nem lett erre önállóan képes, de ezt tudja megtenni Isten szava, ezért hasonlítja a levél írója a két-élű kardhoz, amely a testbe hatolva könnyedén elválasztja egymástól a részeket.

Igehirdetési vázlat

Hatékony megoldás – hívószó ez számunkra, legyen szó kártevőirtásról, műszaki vagy egészségügyi problémáról. Az utóbbi közel egy évben talán legtöbbször a *hatékony gyógyszer, hatékony oltás* kifejezéseket halljuk bele rögtön. Isten ígéje így áll ma előttünk, amelyre úgy tekinthetünk, mint hatékony szóra, mint aminek ereje van, mint ami változást hoz, gyógyulást hoz, célhoz vezet.

Energikus. Isten szava energikus. Ezzel a szóval talán jobban értjük, mit jelent az, hogy ható. Amikor az előkészítőt írom, még ott tartunk (adja Isten, hogy mire olvassátok, már múlt idő legyen ez), hogy melyik gyógyszer hatékony, melyik oltás hatékony, hatásos a Covid19 ellen. Mostanában ki van hegyezve a fülünk a hatékonyságra, hatásosságra. A Luther-féle bibliafordításban a *kräftig*, vagyis erős kifejezést találjuk, Isten szava élő és erős. Életerős.

Élő. Isten szavának élő mivoltában változás és változatlanság feszül egymásnak. Ami él (élőlény, nyelv, gyülekezet), az változik. Isten (írásban rögzített) szava pedig változatlan. Mégis megtapasztaljuk, hogy másképp és másképp szól hozzánk, régen ismert szavak is tudnak egyszer csak másként szólni. „Még sosem gondoltam rá, hogy ezt így is lehet érteni” – hallottam idős, a templompadban és a Biblia fölött megöregedett nénitől; vannak aha-élmények. Mert Isten szava élő. Nem lehet megtanulni hittanon vagy akár ötvenévesen egy bibliaórán, hogy ez vagy az a bibliai ige ezt jelenti, és kész, mert jöhet az a pontja az életnek, amikor ugyanaz az ige egyszer csak „megszólal”, és olyat mond, amit addig még nem.

Lemeztelenítő. Aki próbált már (marha)pörköltet főzni, az találkozott a problémával, mennyire nem magától értetődő, hogy egy késsel el tudjuk választani a hártját a hústól, az inakat az értékes résztől. Igazán éles késsel sikerül csak, annak is gyakorlott kézben kell lennie. Talán a levél keletkezésének időszakában is remélhető lehetett, hogy többeknek van konyhai tapasztalata, mint fegyverforgatói, mégis, a levélíró határozottan fegyvert emleget. Felmerült bennem, hogy ma talán bonckésként írná le a szerző, mint ami fokról fokra lefejt az elfedő rétegeket, lemezteleníti az ember belsejét, és így hangsúlyozná, hogy Isten előtt fedetlenül, a magunk takargatatlanságában állunk, ő belénk lát. Az ember becsapható. Isten nem, a

Léleknek nem lehet hazudni (vö. VISKY 2017, 75–76. o.). Jézus a Hegyi beszédben is beszél arról, hogy ne csak a tetteinkre, hanem a bennünk lakozó, a külső megfigyelőnek láthatatlan motivációra is helyezzünk hangsúlyt. Ezt emeli ki, amikor a „Ne ölj!” parancsát visszavezeti a belül megjelenő haragra, vagy a „Ne paráználkodj!”-ot arra, amikor már a belső kívánság felbukkan valakiben. Isten ezt a belsönket is látja, előtte nem maradnak rejtve a motivációk sem.

Nem ítéletet hirdetünk, hanem a mindenkit megítélő Istent hirdetjük, akinek majd számot kell adnunk. A „*Ne ki kell majd számot adnunk*” mondatban a hangsúly, az üzenet fókusza nem a számadáson van, hanem a *nekin*, ahogy más bibliafordítások (a másik lehetséges megoldást választva) hangsúlyozzák: akiről mi beszélünk. (Itt mutat-hatunk rá az ógyházi evangéliumra, a magvető példázata-n keresztül Isten hirdetett igéjére.)

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Lk 8,4–15; Ézs 55,6–11

Énekek

EÉ 284, 286, 385

Imádság

Köszönjük, Urunk, hogy szólsz hozzánk, szembesítesz önmagunkkal, cselekedeteinkkel és mulasztásainkkal. A te igéd fénye lelkünk legrejtettebb zugába is bevilágít, semmit sem tudunk elrejteni előled. De igéd világítja meg azt az utat is, amely hozzád vezet, a kegyelem forrásához, Jézus Krisztushoz. Segíts minket, küldd el nekünk igédben azt a mécses, amely a helyes irányba fordítja lépteinket. Ámen.

Fel lehet használni a 139. zsolnárt („*Uram, te megvizsgálász és ismersz engem...*”) akár úgy, hogy részleteket olvasnak fel belőle, akár az imádságba beleszöve néhány versét.

Illusztráció

GONDOLATOK

„Hol van Ábel, a testvéred?» «Nem tudom» – felelte Káin. Kétségtelen, hogy az Istennek címzett hazugság, bármily abszurd is a próbálkozás, létező jelenség. A bűnös embernek azt a titkos vágyát juttatja kifejezésre, hogy bárcsak Isten is ember volna: kijátszható és becsapható. Azt a végtelen emberi vágyat fejezi ki az Istennek való tudatos hazugság – az őstörténetben elhangzó *nem tudom* ennek a példája –, hogy ne legyen fölöttem végső szó; hogy korlát-

lan autonómiámban magam ülhessek a Bíró és Teremtő helyére, hogy a nem létező helyzetet létezőnek deklaráljam. Pszichológiai szinten nyilván szoros összefüggésben van ez az önáltatással és a valóságra emlékeztető hang elfojtásával. Amikor Istennek tudatosan hazudok, akkor magamat is becsapom; a tudatosság arányát pedig elfojtással igyekszem a minimálisra csökkenteni, lehetőleg nullára. Ekkor már magam is hiszem az Istennek és magamnak címzett hazugságot.” (VISKY 2017, 76. o.)

Felhasznált irodalom

- CSEPREGI Béla 1980. Hatvanad vasárnap. *Lelkipásztor*, 59. évf. 1. sz. 59–63. o.
- GERŐFI Gyuláné 2008. *Verbum Domini manet in aeternum. Az Ószövetség recepciójának vizsgálata a Zsidókhoz írt levélben az intertextuális módszer segítségével*. PhD-értekezés. EHE, Budapest. https://teol.lutheran.hu/tanszek/driskola/images/pdfek/gerofine_diss.pdf. (Letöltés: 2020. november 18.)
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.
- PRÖHLE Károly 2010. *Agenda a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészei számára*. Luther Kiadó, Budapest.
- REUSS András 1967. Hatvanad vasárnap. *Lelkipásztor*, 42. évf. 12. sz. 757–760. o.
- VARGA Zsigmond J. 1992. *Görög–magyar szótár az Újszövetség irataihoz*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- VISKY S. Béla 2017. A beszéd etikája. In: Fazakas Sándor (szerk.): *A protestáns etika kézikönyve*. Luther Kiadó – Kálvin Kiadó, Budapest. 51–90. o.

■ DARVAS ANIKÓ

Ötvened vasárnap

▶▶ Jak 3,13–18

Igehirdetési előkészítő

A mennyei bölcsesség

A vasárnap jellege

Hetvened vasárnapjától már előre, nagypéntek és húsvét ünnepe felé néz Krisztus népe. Mindhárom böjt előtti vasárnap a kegyelem csodáját hirdeti a bűnbánó, Isten áldozatos szeretetén ámuló embernek. Ezek közül az utolsó vasárnap ötvened vasárnapja. Mindenhol lázasan készülődnek a farsang farkára (már ha lehetséges farsangot tartani). Nekünk, keresztény embereknek azonban másról szól ez a nap. Egyszerre tekinthetünk rá csúcspontként, valamint fordulópontként is.

Csúcspont, hiszen a böjt előtti vasárnapok lassan elérik

céljukat: látni hívnak, hogy a földi vándor a kegyelem fényében járhat egyedül. Ezt mutatja a *Liturgikus könyvben* e vasárnap témája is: „Vakságból Isten műveinek látására”. Alapigénk által pedig az *Agenda* témája jelenik meg: „Vakságból isteni bölcsességre”.

Ugyanakkor fordulópont is ötvened vasárnapja, hiszen a világi karneváli időszak után végképp elindít minket böjt felé, és felteszi nekünk is a súlyos kérdéseket: Felkészültél-e rá? Látod-e Jézus szenvedésében Isten kegyelmét?

Amit a textusról tudni kell

Jakab levelét a lutheri hagyományban szalmalevélként tartjuk számon. Luther azért nem tartotta sokra ezt a könyvet, mert a cselekedetek fontosságát hangsúlyozza szemben a hit által való megigazulással, és mert bár „keresztyén embereket akar tanítani, azonban hosszú tanításában egyszer sem emlékezik meg Krisztus szenvedéséről, feltámadásáról és Lelkéről” (LUTHER 1995, 158. o.). Ma úgy tekinthetünk Jakab levelére, mint amely Krisztus megváltó tette nyomán az aktív keresztény élet útját világítja meg. Vagyis kimondatlanul is minden útmutatása mögött a Krisztusban kapott kegyelem és hit ajándékát feltételezi.

Ezért nekünk is el kell jutnunk addig, hogy ne erkölcsi prédikáció, útmutatás szülessen ebből az igéből, hanem a háttérben, kimondatlanul is munkálkodó isteni kegyelmet hozzuk a felszínre, mert ma is az evangélium hirdetése a feladatunk.

Textusunk Jakab levelében a 6. tanítás.

13. vers: Jakab kérdéssel vezeti fel a témát. Ennek célja az volt, hogy olvasóit gondolkodásra készítse. Az Újszövetségben az ἐπιστήμων szó ('hozzaértő, képzett, tanult, jártas') csak itt szerepel. Bár úgy tűnik, hogy a két szó jelentése hasonló, a σοφός nem egyszerűen bölcslet jelent, hanem hitben bölcslet. Ez már utal a bölcsesség igazi eredetére. A válaszban két gondolat van összefűzve. A tettek és a megfelelő érzület, vagyis a helyes magatartás és a szelídség. Az a szelídség, amely Isten jelenléte és a Krisztus megváltó művére való rácsodálkozás által lett az emberé. A kettő együtt azt jelenti, hogy az a bölcs ember, akinek szelíd lelkülete adja a helyes tettekben megnyilvánuló életformájának hátterét.

14. vers: Az itt szereplő feltételes mondat célja, hogy önvizsgálatra indítsa a gyülekezetek tagjait. A ζήλος ('irigység, féltékenység') szót egy kifejező jelzővel látja el a levél: πικρός ('keserű, megkeseredett'). Az irigység, féltékenység megmérgezi az Istennel való kapcsolatot és az emberekhez fűződő viszonyt is. Ha ilyen lakik az emberi szívben, akkor nem lehet már fentről jövő a bölcsessége sem.

15. vers: Két szempontból is érdekes ez a vers. Egyrészt körülírja a bölcsesség eredetét: vagy felülről jön, vagy nem. Kerüli a mindenható Isten megnevezését. De éppen ezáltal mutatja, hogy bár Jakab levelére nem jel-

lemző, hogy említi Krisztus nevét, de minden mögött ott van. Nem lehet felülről jövő az a bölcsesség, amelynek önzés és irigység a motivációja. Ezután pedig három jelzővel elmondja, milyen bölcsesség ez: földi, testi (érzéki) és ördögi. Vagyis olyan, amit csak az emberi elgondolások, vágyak irányítanak.

16. vers: Ahol irigység és önzés (viszálykodás) van, ott az feszültséget idéz elő a gyülekezetben. Ez a gnosztikusok ellen íródott, mert ahol az ő bölcsességük megjelent, és magasabb rendűvé tette az általuk megismert tudást, ott veszélyeztették a gyülekezet életét.

17. vers: Itt egyértelművé teszi a felülről jövő bölcsesség jellemzőit. A jellemzők felsorolásában szójáték fedezhető fel. A mennyei bölcsesség Istentől jövő ajándék, és annak válik megtapasztalhatóvá, aki övele van közösségekben. Ez a bölcsesség pedig magán hordja a felsorolt tulajdonságokat, amelyek Krisztus felé mutatnak.

18. vers: A felülről jövő bölcsesség olyan, mint a vetőmag, amelyből gyümölcsök teremnek. De mit arat az ember? Békességet. A békesség pedig nem születhet meg másként, csakis Krisztus megváltó munkájának a következményeként. Így végső soron minden tökéletes ajándék, a hit és a bölcsesség is onnan felülről származik (Jak 1,17a), és Jézusra mutat.

A perikópa megértése

Noha Luther önmaga is sokkal többre tartotta a páli levelet, mint Jakab levelét, mégsem lehet ellentmondásos iratokként kezelni őket. Más az indíttatás. Pál Krisztus megváltó tettét, a keresztről szóló beszédet helyezi mindenek a közepére. Aki pedig teljes szívvel hisz Jézus Krisztusban, az a szeretet tetteit valósítja meg. Nem tud másként cselekedni. A tettek a megigazulásból fakadó jó gyümölcsök. Jakab logikája viszont fordított. Ő a láthatóból indul ki, és a megnyilvánuló tetteket szemléli. Amikor jó cselekedetéről beszél, akkor ő már eleve feltételezi azt a hitet, amelynek alapja a Jézus Krisztussal való kapcsolat. Ezt mondja Jak 2,1-ben: „*Testvéreim, amikor a dicsőséges Urunkba, Jézus Krisztusba vetett hitetek szerint éltek, ne legyetek személyválogatók.*” Van egy mindent meghatározó kapcsolat, Jakab pedig kifejti, mit jelent az ebből fakadó hit szerint élni. Az emberi életben megjelenő jót felülről jövő adománynak és tökéletes ajándéknak tekinti (Jak 1,17b), nem pedig emberi érdemnek, amely az üdvösséget akarja magának megszerezni. De ami mégis azt mutatja, hogy mindkettő – bár más indíttatásból, de – ugyanarról beszél, az éppen az igénkben szereplő felsorolás (Jak 3,17), amely könnyen párhuzamba állítható a Lélek gyümölcseivel, amelyekről Pálnál olvasunk (Gal 5,22–23).

Igénk úgy köt bennünket Krisztus megváltásához, hogy egyértelművé teszi, mi a felülről jövő élet jellemzője, és mi

a nem felülről jövő cselekedet. Nem beszél keresztről, halálról és feltámadásról, de az ezek nélküli élet zűrzavaráról, elvesztségéről igen. Tudunk-e úgy prédikálni, hogy nem veszünk el a cselekedetekben, hanem a felülről munkálkodó Ajándékozóhoz vezetünk vissza minden jót? Isten Szentlelkének pecsétjéről teszünk-e bizonyosságot, amikor a felülről jövő bölcsességről beszélünk?

Igehirdetési vázlat

A bölcsesség felülről jön

A bölcsék köve nagyon sokak zsebében ott van. Legalábbis azt hiszik. Eredetileg a bölcsék kövéről azt tartották, hogy képes minden anyagot arannyá változtatni, sőt képes örök életet is biztosítani. Nem csoda, ha mindenki meg akarta szerezni. Már a bölcsességig eljutni is nagy teljesítmény lett volna, de valahogy ez sem sikerül az embernek. Mi mit tudunk mondani a bölcsességről? A bölcsesség nem egyszerűen tudás. Nem csupán lexikális okosság, de nem is valamiféle ezoterikus titokba való beavatottság. A bölcsesség nem csak a szerzett tapasztalatok jó rendszerezése. Mert ezek az ént helyezik előtérbe, a saját erőből megszerzett előnyöket hirdetik. Az emberi bölcsesség felismeri, hogy mit kell döntenie ahhoz, hogy neki jó legyen, függetlenül a másik embertől. De éppen ezáltal rombolhat is, versengést és féltékenységet szül. Az igazi bölcsesség viszont sokban hasonlít a hithez: aktívnak és közösségorientáltnak kell lennie. Ha pedig a hit Isten ajándéka, akkor a bölcsesség is akkor válik igazivá, ha meglátjuk, hogy felülről jön. Jakab felsorolja az Istentől kapott bölcsesség megnyilvánulásait (17. vers). Ezt olvasva be kell látnunk, hogy a saját igyekezetünk nem elég ahhoz, hogy ilyen bölcsességre szert tegyünk. Viszont ahogy Jak 1,5a írja: „*Ha pedig valakinek nincsen bölcsessége, kérjen Istentől.*” Ha felülről és hittel várjuk a segítséget mindenféle hiányunkban, és szüntelen hálával éljük az életünket a legnagyobb Ajándékozó felé, az már maga a bölcsesség útja. Mert „*[a] bölcsesség kezdete az Úrnak félelme*” (Péld 9,10). A bölcs ember belátja, hogy Isten emberi életen munkálkodó szeretete nélkül semmi re sem megy. „*Az ő munkája [pedig] az, hogy ti Krisztus Jézusban vagytok. Őt tette nekünk Isten bölcsességgé, igazsággá, megszentelődéssé és megváltássá.*” (1Kor 1,30) Jézusban pedig valóban felülről jött Isten bölcsessége közénk. A bölcsék köve egyedül Isten kezében van. Ráadásul úgy, hogy ő valóban tud örök életet adni.

A bölcsesség Istenhez köt

Kötélpályán vakmerőség és ostobaság lenne, ha a feletünk lévő drótkötélhez nem csatlakoztatnánk hozzá magunkat. Lehet, hogy nem mehetünk arra, amerre akarunk, mert a kötél a pályán tart, de csak így biztonságos. Természetesen így is kell bátorság az elinduláshoz, kitar-

tás az úton, és nem lesz kisebb az öröm sem a végén. De ha nem tartana valami, akkor az életünk óriási veszélyben forogna. Sok mindenben hasonlít az emberi élet egy ilyen kötélpályán való haladáshoz. Sokszor a szakadék szélén táncolunk. Kell bátorság és kitarás is a mindennapokban, de az igazán bölcs, aki hozzáköti magát a felette kifeszített – vagy inkább Megfeszített – segítséghez, mert az célba ér, és örülni fog. Lehet, hogy nem tehetünk meg bármit, amit csak akarunk, de így megtart a kegyelem, és végül örülhetünk az Életnek. Vajon ilyen bölcsen élem az életem? (Nem mindig kell kimondani, hogy kire vagy mire gondolunk a mondatok mögött, mégis minden órá mutat, és mindenki érti.)

Hogyan vagyok jelen ebben a világban? Azon keresztül, ami látszik: vagyis amit mondok és teszek. Minden emberi tettnek van indíttatása, megnyilvánulása és végül következménye. Jakab két irányban is bemutatja ezt az igében. Ahol keserű irigység és viszálykodás az indíttatás, ott hazugság és dicsekvés a megnyilvánuló cselekedet. A következmény pedig zűrzavar és mindenféle gonoszság. Ahol az indíttatás felülről jövő bölcsesség, annak a megnyilvánulása a tisztaság, méltányosság, engedékenységek stb. A következménye pedig békesség. Ha pedig ez valamennyire is meglátszik az életemen, akkor ez jele annak, hogy Istenhez kapcsolva igyekszem átjutni az élet pályáján, még ha közben meginog is a lábam.

Isten bölcsessége megszelídít

Nagyon szeretem a *Kincsem* című filmet. Csodálatosan jelenik meg benne, hogy azt a szilaj lovat – hiába a sok verés, erőszak – egyedül a szeretet tudja jámbor jószággá tenni. „Nem betörte, hanem megszelídítette, igaz?” – hangzik a filmben a kérdés.

Hogyan beszéljünk a felülről jövő bölcsesség cselekedeteiről? Úgy tekinthetünk rájuk, mint az Isten bölcs jelenlétének és Krisztus kegyelmének bizonyosságaira. Ezek a cselekedetek árulkodnak arról, hogy az ember kikerült a gonosz hatalma alól, és megszelídített ember lett Krisztus által. Mint ahogy a szülei ellen lázadó kamaszok is egy idő után lenyugszanak, mert belátják, senki sem akar nekik rosszat; így lelhet békességre az ember Istennel és a másik emberrel is egyaránt, ha megszelídül, és bölcs belátás születik a szívében. Ez a megszelídülés pedig Isten bölcsességéből, vagyis Krisztus kereszthalált is vállaló szeretetéből születhet csak. Mert az igazi bölcsesség alapja ez az Isten bölcsességéből fakadó és mindent meghatározó kapcsolat Krisztus és a megszelídített énem között.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 236, 58, 441, 503

Imádság

Uram, adj türelmet, hogy elfogadjam, amin nem tudok változtatni,
adj bátorságot, hogy megváltoztassam, amit lehet,
és adj bölcsességet, hogy a kettő között különbséget tudjak tenni.

Uram, tégy engem békéd eszközévé,
hogy szeressek ott, ahol gyűlölnék,
hogy megbocsássak ott, ahol megbántanak,
hogy összekössek, ahol széthúzás van,
hogy reménységet keltsék, ahol kétségbeesés kínoz,
hogy fényt gyújtsak, ahol sötétség uralkodik,
hogy örömet hozzak oda, ahol gond tanyázik.

Ó, Uram, segíts meg, hogy törekedjem,
nem arra, hogy megvigasztaljanak, hanem hogy én vigasztaljak,
nem arra, hogy megértsenek, hanem arra, hogy én megértsek,

nem arra, hogy szeressenek, hanem hogy én szeressek.
(Assisi Szent Ferenc imádsága)

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Akiket pedig én igazán bölcsnek neveznék, azok olyanok, akik nem gondolják magukról, hogy bölcsök, sem pedig azt, hogy náluk a bölcsesség. Inkább bolondnak tartják magukat, és azt érzik, mennyire szükségük lenne bölcsességre és okosságra, mert szívük minden hízelkedése nélkül látják, hogy üresek, és semmit nem tudnak. [...] Mert igaz a mondás: a bolond bölcs és a bölcs bolond. [...] Mert aki felismeri, mennyire bolond Isten előtt, annak Isten ezt az alázatot a legnagyobb bölcsességként tartja számon. [...]

Nem nálunk és bennünk kell tehát keresni a bölcsességet és értelmet, hanem Istenben.”

Luther Márton: *Sermo Szent Mátyás napján a bölcsességről* (LVM 6: 57–58. o.)

Bölcs szelídség...

„Minél üresebb egy szekér, annál nagyobb zajt csap maga körül!”

VERS

Gárdonyi Géza: *Bölcsesség a hullámokon*

Egy vén révésznek ócska csónakán
ült hat tudós. És azt beszélgeték,
hogy nincs Isten, s mily bárgyú a nép!
A csónak roppant. Szólt a vén:
– No lám!... Ha tudnak úszni, hát most ússzanak!
– Jaj Istenem! – kiáltott mind a hat.

Felhasznált irodalom

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.

Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995.

LENKEYNÉ SEMSEY Klára 2017. *Jakab és Filemon levelének magyarázata*. DRHE, Debrecen. (Acta. Debreceni teológiai tanulmányok 10.) Web: <https://derep-k.drhe.hu/51/1/Acta10-Lenkey-arch.pdf>.

LUTHER Márton 1995. *Előszók a Szentírás könyveihez*. Ford. Szita Szilvia. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest.

LUTHER Márton 2015. *Sermo Szent Mátyás napján a bölcsességről*. In: uő: *Prédikációk*. Szerk. Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya. Luther Kiadó, Budapest. (Luther Válogatott Művei 6.)

VEÖREŐS Imre 1996. *Az Újszövetség színgazdagsága*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

■ KALINCSÁK BALÁZSNÉ VARGA KATALIN

TARTALOM Mécses a te igéd

KECZKÓ PÁL: *Bárcsak jó napokat látnánk* 1

Tanulmányok

PÁNGYÁNSZKY ÁGNES – KORÁNYI ANDRÁS: *Az evangélikus lelkészi szolgálat és a lelkészképzés útkeresése. Adottságok, lehetőségek, kihívások* 2

STEVE KENNER – DIRK LANGE: *Az iskola mint a demokrácia tanulásának színtere* 8

Figyelő

JOHANN GYULA: *Isten jelenléte az összeszűkülő időben. Avagy óda a lemetszett és a megmaradó szőlővesszők életkilátásaihoz pandémia idején (Jn 15,2)* 13

NÉMETH KITTI: *A bűn: kiveszőben lévő fogalom?* 17

Könyvrecenzió

ZSUGYEL JÁNOS: *Habent sua fata libelli* 18

Kerekasztal-beszélgetés

GÁNC S PÉTER: *Miért vagyok még lelkész? On-line kerekasztal-beszélgetés egy provokatív könyv kapcsán* 20

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

NOBIK ERZSÉBET: *Emlékezés Pathó Gyula evangélikus lelkész szolgálatára (1950–2020)* 25

LÁZÁR ZSOLT: *Igehirdetés Pathó Gyula temetésén (Zsolt 73,28)* 25

Az igehirdető műhelye

KASZA GÁBOR: *Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap (5Móz 31,9–15)* 27

BENKÓCZY PÉTER: *Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap (2Móz 24,12–18)* 29

KHALED A. LÁSZLÓ: *Hetvened vasárnap (1Pt 2,1–5)* 32

DARVAS ANIKÓ: *Hatvanad vasárnap (Zsid 4,12–13)* 35

KALINCSÁK BALÁZSNÉ VARGA KATALIN: *Ötvened vasárnap (Jak 3,13–18)* 37